

BAJAI HONPOLGÁR

Baja és környéke honismereti és kulturális folyóirata

2018. január-február • XXIX. évfolyam 1-2. (326-327.) szám

Ára: 600 Ft

A bajai tüdőpavilon alapításáról

Életút-interjú Schmidt Lajossal

Választások a 19. századi élclapokban

Új év, új arculat

■ Üdvözlöt az olvasónak, boldog új évet kívánok!

A 2018-as első lapszámmal egy külsejében megújult folyóiratot tart most a kezében. Évek óta terveztük, hogy folyamatosan fejlődő, de régi értékeire is büszke folyóiratunk az új idők kihívásainak is megfelelő, modernebb, izlesebb külsőt kapjon. A szándék, az egymásnak sokszor ellentmondó elképzelések mellett szerencsére mára a technikai lehetőségek is rendelkezésre álltak, így megvalósulhatott az a „ránccfelvarrás”, amelynek következtében lassan érett férfikorba lépő lapunk fiatalosabbá válik. Bár – mint a mondás tartja – nem a ruha teszi az embert, sokan ítélnék a külső alapján, s úgy éreztük, legfőbb ideje, hogy a városban köztisztületnek örvendő periodikum külsejében is túllépjen az igényesen szerkesztett iskolaújságok színvonalán – és mindezt áremelkedés nélkül. Reméljük, az új külső elnyeri olvasóink tetszését, de természetesen megjegyzéseiket, javaslataikat is szívesen fogadjuk.

Az arculatváltás ugyanakkor nem jelenti alapértékeink, érdeklődési területeink megtagadá-

sát; kedvenc rovataik többségét azok olvasói ezután is megtalálják lapunkban. Néhány változtatásra természetesen a tematikában is lehet számítani, elsősorban azért, hogy tágítsuk a horizontot, és új olvasókat is meghódíthassunk. 13 év, 150 rész és ugyanennyi bemutatott élőlény után egy időre elbúcsúztatjuk a *Védendő védtelenek* sorozatot, de jelen lapszámunkban még gyönyörködhetnek a széria legszebb fotóiban. (Ez nem azt jelenti, hogy a jövőben ne foglalkoznánk környezetünk természeti környezetével, csak ezt más formában tesszük majd, és a sorozat többségét jegyző *Nebojszki László* kollégánk sem lesz tétlenségre kárthatva.) A „védendő” helyét utolsó oldalunkon a gasztronómiai, illetve borkultúrához kapcsolódó írásokat tartalmazó *Kockás abrosz* című új rovatunk veszi át, amelynek felelőse, *Szünder Dezső* könyvismertetővel és karácsonyi ételrecepttel jelentkezett már a Honpolgár hasábjain. A jövőben rendszeresen olvashatják egyéni stílusú ételreceptjeit, bor- és étteremkritikáit.

Egyúttal felhívom olvasóink figyelmét egyre nagyobb ütemben frissülő honlapunkra (www.bajaihonpolgar.hu) is, ahol számos, a lapban nem látható szöveges és képes anyagot és fontos információt is találnak, és böngészhetik régebbi lapszámainkat is. Törekszünk arra,

hogy a nyomtatott folyóirat és a weblap jól kiegészítse egymást, és kedvet csináljanak a másik megjelenési formához. Facebook-oldalunk mellett olvasóink itt is tájékozódhatnak a lapunkkal kapcsolatos eseményekről, kiadványokról, és a lapkészítőkről is többet megtudhatnak.

Idei első, dupla lapszámunk tematikai sokszínűségére igazán nem lehet panasz; bőséggel olvashatnak város- és köztörténeti, természet-tudományos, kulturális jellegű írásokat, eredeti forrásokat, és a szokásos nagyinterjú sem marad el. A jövőben is ehhez a változatossághoz szeretnénk tartani magunkat, de hogy törekvéseinket siker koronázza, ahhoz nemcsak minőségi szerzői gárda, hanem érdeklődő, kritikus olvasóközönség is szükséges. Mind ebben számítunk a minket több mint negyedszázada követő „törzsgárdára” éppúgy, mint az azóta felnőtt, ifjabb generációkra. Mindenki elvárásainak megfelelni persze lehetetlen, de abban bízunk, hogy sokaknak tudunk érdekeségeket nyújtani. Ennek szellemében kérem, hogy legyenek bizalommal a megújult Bajai Honpolgár irányában is: ajánljuk magunkat!

Mayer János
főszerkesztő

BAJAI HONPOLGÁR

Baja és környéke honismereti és kulturális folyóirata
Megjelenik minden hónap első napján
ISSN 1416-4469

Főszerkesztő: Dr. Mayer János
Főmunkatárs: Dr. Nebojszki László
Olvasószerkesztő: Sándor Boglárka

A szerkesztőbizottság tagjai:
Jász Anikó, dr. Laki Ferenc, Lex Orsolya,
Sarlós István, Sipos Loránd, Szünder Dezső,
Zalavári László

Lapalapító:
Újvárosi Általános Művelődési Központ

Kiadó:
Bajai Honpolgár Alapítvány
Az alapítvány számlavezető bankja:
OTP Bank Nyrt. Bajai Fiókja
Számalszám: 11732033 20030119
Postacím: 6500 Baja, Telcs Ede u. 12.
E-mail: bajaihonpolgar@gmail.com

ELŐFIZETÉS: 06-79/322-600

Nyomdai munkák:
Arculat Nyomda Kft.
Felelős vezető: Csuvár Zoltán
Baja, Attila u. 15. Tel.: 79/428-944

Honlapunk: www.bajaihonpolgar.hu

A szerkesztőség a beküldött kéziratok rövidítésének és stilisztikai javításának jogát fenntartja!

Tartalomjegyzék

– Új év, új arculat (Mayer János köszöntője).....	2
– Naplórészlet 1944-ből (Albert Sándorné írása).....	3
– Képek a bajai bunyevátság múltjából (Sokcsevits Dénes tanulmánya, 4. rész).....	5
– Kintüntések 2017 végén (BH-összeállítás).....	8
– „Ha valaki mindent szeret, semmiben sem ér el komolyabb eredményt” (Zalavári László interjúja Schmidt Lajossal).....	9
– Elpusztult szentkút (Bründel) Kolluton (Nebojszki László írása).....	12
– Kilencven évvel ezelőtt adták át az új tudózpavilont (Sarlós István forrásközlése).....	15
– Moholy-Nagy László emlékezete a Duna Hotelben (Halmosi Zoltán megemlékezése).....	18
– Az eltiporhatatlan lilium- Ahonnan a cserkészmozgalom indult (Gyenis Vivien írása).....	19
– „Herstory” a Nagy Háborúban (Szabolcs Viktória Laura pályamunkája).....	22
– Válogatás a Védendő védtelenek sorozat képeiből (Nebojszki László összeállítása).....	24
– Jelentősebb bajai évfordulók 2018-ban (Jász Anikó összeállítása).....	26
– Jókai Mór és a földrengés (Hágen András tanulmánya).....	27
– Értő beszéd szólít (Emesz Margit prózája).....	30
– Emesz Margit: Mese és valóság (vers).....	30
– Adatok a Baja melletti Duna-szakasz 1805-1853 közötti változásaihoz (Nebojszki László tanulmánya).....	31
– Választások és a kiegyezés kritikája a budapesti élclapokban (Tamás Ágnes tanulmánya).....	34
– Baja város közgyűlése a párbajozás ellen (Sarlós István forrásközlése).....	37
– Dokumentumregény Szent-Györgyi Albert életéről (Péter Árpád recenziója).....	38
– Bátorol is fölszállott a páva (Magdali Anna összefoglalója).....	40
– Tiszta örület (Mayer János színikritikája).....	42
– Természetünk a küzdés – ananászpuding forever (Tóth-Kiss Hajni kritikája).....	43
– A Bajai Honpolgár tartalommutatója, 2017 (Jász Anikó összeállítása).....	45
– Ha itt a tél.. (Szünder Dezső kocsonyareceptje).....	48

Albert Sándorné Újpétery Edit naplórészlete 1944-ből

[Közléstesi: Dr. Gál Zoltán]

■ *Ajánlom Elemémnek, Magdinak és 2 kis öcsikémnek, azzal az óhajattal, hogy ők jobb világban éljenek*

„1944. szept. 22.

A mai napon Isten nevében megkezdem feljegyzéseimet. A háború, amelyről utódaink tanulni fognak, már hatodik éve dúl a nagyvilágban, s ki tudja, megérjük-e a végét? De jegyzeteimnek talán valaki hasznát veszi, ha én nem is. Vagy legalább is érdekességnek fog számítani.

Hogy mért határoztam el magam a jegyzetírásra? Történelemtanának készülök, óráimon, ha sor kerül rájuk, esetleg felhasználhatom, ha tanítok erről a háborúról. Meg aztán olvastam Tormay C[écile – a szerk.] *Bujdosó könyvéből* részleteket, s nagyon tetszettek. Pedig voltaképpen ő sem csinált mást, mint rövid naplószerű kis feljegyzéseket. Én is megpróbálok.

Ma esik az eső. Szürke, ónszínű fellegek úsznak az égen. Kövér esőcseppek hulltak, mintha az ég is sírna. Mintha siratná a város gyönyörű hidját, amely merész ívben kötötte össze a két partot, Alföldünket a Dunántúllal. Sajnos, csak kötötte. Ma már széttörve, összezúzva hever. Tegnap felébe törték a bombák.

Tegnap... Igen, tegnap nehéz perceket éltünk át. Harmadízben dobáltak a hidra bombákat, de először igazán eredményesen. Az első bombázás alatt nem voltam Baján. Füreden voltunk Anyámmal. Aug. 28-ika körül az egyik riadó alatt 6 bombát dobtak a híd mellé az erdőbe, ezek közül kettő nem robbant. Erre vonatkozik a kis adoma, amelyet hallottam: Valamelyik pörbolyi őrházból a megijedt ember kiszalad körülnézni, hogy mi történt, megbotlik valamiben, csaknem elesik, lenéz, lába alatt hever az egyik fel nem robbant bomba.

Szept. 17-én bombázták másodízben a hidat, valamivel több eredménnyel. Vasámap volt. A riadó már jó ideje tartott. Ebédhez ültünk. Egyszer csak zúgást hallok. Figyelmeztetem rá Apánkat. A zúgás közeledik, erősödik. Sürgetem Szüleimet, menjünk le. Anyuka a tálakat kezdi kihordani a konyhába. Apuka az első lépcsőhöz szalad. Elkaptam Anyukát, rácsaptam az ajtót a terített asztalra, és Anyukát folyton siettetve, magam is lefelé iparkodtam. Még a külső kiskamrában voltam, mikor hatalmas dördülés rázta meg a levegőt, és a két fülem egy pillanatig zúgott bele, éreztem a dobhártyámon a légnyomást. A következő pillanatban Apuka futólépésekben érkezett meg, mint utóbb kiderült, a légnyomás alaposan hátba vágta. Még

egy-két robbanás, aztán, amikor félni kezdek, csönd. Óvatosan hallgatózva nyitottuk ki az ajtót. Semmi zaj. A rémült városka lélegzetvisszafojtott csöndje egy-két percig. Újra kimentünk Apámmal az első lépcsőre. A híd irányából hatalmas por vagy füst (még nem tudtuk) felleg emelkedett. Apuka rögtön arra gondolt, hogy a hidat érte találat, én azonban a bombák

robbanását sokkal közelebbnek véltem. Apám a gyárra is gondolt, s mihelyt a gépzúgás elhalt, kerékpáron elindult, a karján a PK jelzőszalaggal. Ha az rajta van, nem állíthatják meg. Még azután is, hogy elment, hallottunk gépzúgást, le is mentünk a pincébe, de több bombát akkor nem dobtak. Mikor később a rádió bemondásokat akarom figyelni, meglepődve látom, hogy hiába kapcsolom be, nem szól. Fölcsapom a villanyt, nem ég. Nincs villany! – döböntem meg. A bombák elvágják a vezetékét. Előbb nem észlelhettem, mert nálunk a pincében nincs villany, mindig sötétben voltunk. Most már csak Apám vizszoletartét vártuk, a rádió bemondását, helyzetjelentését már nem hallgathattuk. 12,40 körül volt az idő. 2 óra felé visszatért Apám. A hidat eltalálták, de áll. A gyárnak nincs baja. 5 halott van idáig, és több sebesült. A gyár gépészét az óvóhely utolsó lépcsőfokáról oly szerencsétlenül dobta le a légnyomás, hogy lábát törte. Kórházba vitték. Az egyik sebesült egy fiatal leány, apjához ment, aki a hídorségben katona. Az apának semmi baja sem történt, a leány combját azonban szétrombolta egy repeszdarab, azóta meg is halt szegény. A többi halott mind katona. A riadót 3 óra felé fújta le a vasút, mert a szirénák villany híján nem működtek. A Posztógyár azonban azonnal működésbe léptette a generátort, és a város egy részét ellátta villanyal, mindenekelett a szirénákat. Nálunk azonban még másnap sem volt villany. Lehangelve ültünk a petróleumlámpa fényénél. Mi lesz, ha a petróleumunk elfogy, azt nem tudom. Gyertya? Zseblámpaelem? Drága kincs! Kezet csókolhatsz a kereskedőnek, ha titokban juttat neked. A katonák rögtön a támadás után dolgozni kezdtek a híd kijávitásán. Szegények azonban hiába fáradtak. 4 nappal később, 21-én, csütörtökön újabb, egészen komoly bombázás következett. Sőt, az első igazán komoly bombázás.

Újpétery Edit édesanyjával

Azt a napot jó darabig nem fogom elfelejteni! ½ 11 felé szólaltak meg a szirénák. Nyugodtan folytattuk a munkát, hiszen még gépzúgást sem hallottunk egészen kb. ½ 1-ig. Ekkor fokozatosan közeledő bűgást hallottunk. Siettettem lefelé Anyámat, Apám a gyárban volt. Még Mariskára vártam a nyitott pinceajtónál, de nem akart lejönni. A következő események pillanatok alatt folytak le. Még azt láttam, hogy a külső kamra pinceablaka a légnyomástól belökődik, mire magamhoz tértem, a földön hasaltam, mellettem anyám, s már hallottuk egymás után a hatalmas dördüléseket, kis lövésekkel tarkítva. Minden robbanásra a külső pléh pinceajtó felemelkedett, s visszazuhanó úgy, hogy azt hittem, már a törmelék dőngeti, amelyik ráhull. Testemmel éreztem a föld dögését, sikítani tudtam volna a rémülettől, de csak hangosan imádkoztam. Éreztem, hogy a lábam reszket, s remegés közben meg-megérinti a fal mellett álló ládát. Percek múltak el így, a dörrenések nem csöndesedtek. Én azonban örökkévalóságnak éreztem e perceket. A gépzúgás közeledett... A dördüléseket is közeledni véltem, s leszámoltam az étellel. Dolgok, amelyeknek nagy fontosságot tulajdonítottam, jelentéktelen semmiségeknek látszottak előttem most, amikor a halál járt a város fölött. Biztosra vettem, hogy a bombák már a szomszéd házsorra esnek, oly nagyok voltak a robbanások. Hosszú-hosszú percek után távolodott a zúgás, majd elhalt. Csak épp annyi időm volt, hogy kijöjsek egy pillanatra, és hogy Mariska is leszaladjon. Már jött a második hullám és ismétlődtek az előbbi borzalmak. Irigység fogta el a szívem, amíg ott reszkettem a tulajdon testvérem iránt, amiért neki nem kell ezeket végigélni, úgy éreztem ott lenni, hogy négykézláb is odamennék hozzájuk, ahol nem kell ilyeneket átélni. Ott lenni éreztem, milyen parányi vagyok, mennyire Isten kegyelméből van az életem. Még most is erőt vesz rajtam a félelem és a borzalom,

ha azokra a percekre gondolok, amelyeket ott lenn a sötétben töltöttem a földön hasalva. Néha egészen kétségbe esem, nem tudok magamon uralkodni. S ilyenkor érzem, mennyire nem tud rajtam senki segíteni, csak az Isten. De ő viszont tud! Istenem, bocsásd meg a kicsinyhitűségemet, gyöngeségemet! „Ember vagyok, csak gyarlóság létem fényes bélyege”. Ne vond el tőlem a kezedet, Te légy velem mindig! Mennyire igaz a szoltár: „Hogyha az Úr nem őrzi meg a várost, aki azt őrzi, hasztalan virraszt”... 6 hónapig repülő kötelékek zúgtak a város fölött, mit sem ártva. 21-én lövöldözhetek az ágyúk, Isten megengette, hogy átérezzük gyöngeségünket. Mikor a második hullám eltávolodásával kijöttünk a pincéből, csodálkoztam, hogy a ház áll, a nap süt, a virágok bólogatnak, a fák hajladoznak, mintha mi sem történt volna. Összehúztam magam a napon, próbáltam kissé magamhoz térni. A múltakon okulva megpróbáltam az egyik villanykapcsolót. A villany megint nem égett. Majd kimentem szokott kilátómra, az első lépcsőfeljáratra. Ugyanott, ahol múltkor, nem egy, hanem 2 hatalmas porfelleg vagy füstfelhő emelkedett. Istenem, mi van apámmal a gyárban? – villant föl bennem a gondolat, s jeges kéz szorongatta a szívemet. Az utcára is kimerészkedtem. Itt is, ott is feltűntek a kapukban megrémült emberarcok. Az utcán azonban senki sem járt, csak a rendőrök szaladtak kerékpárjukkal, vagy katonák motorkerékpáron. A sarkon fiatal katona tűnt fel. Csodálkozva ismertem benne R. Lacit, szomszédunkat és gyermekkori játszótársamat. Soha így meg nem örültem neki, mint most. Elébe mentem. Ő is meglátott, s felém jött. Apja, R. bácsi ugyanott van, ahol apám. Rögtön érdeklődtem, nem tudja-e, mi van a gyárban. – Nincs baj, felelte, egy légós jött onnan kintről, és az mondta, de a hidat eltalálták teljesen – folytatta. Az első érzésem a megkönnyebbülés s a hála volt Istennek, amiért apámmal, úgy látszik, nincs baj. Aztán a fájdalom a híderért, a hidunkért. Hányszor vitt át a vonat rajta Dunafüredre! Nem egészen egy hónap előtt jöttem még át rajta Füredről. Akkor még nem gondoltam volna, hogy hamarosan csak a roncsai állnak majd. Behívtam Lacit, s megkérdeztem, mért jött haza. Búcsúzni – felelte, – hadműveleti területre megyünk. Pár napig marad még, mondta, s bátorított bennünket. Bevallottam neki, hogy félek. Nemcsak te – felelte, mindenki. Újabb gépzúgás jött, s hazasietett édesanyjához. S mi is lementünk, de több bombát már nem dobtak. Még egyszer átszaladt Laci, s én csak azon csodálkoztam, hogy lehet az, hogy ilyen események után, ilyen félelem után még kedvem van vele beszélgetni, s végignézni magamon, rendes vagyok-e. Pár perc múlva egy

munkás jött. Köszöntött, s azután folytatta: – A gyárból jöttem, kérem. – Egy pillanatra ismét elfogott a rémület. Anyámra gondoltam, csak meg ne hallja, ha valami rossz hírt mond. De ő a verandán volt, s mindent hallott. Reszkető lábakkal, reszkető szívvel jött be. Azt hittem, elájul. De a munkás folytatta. – Az igazgató úr üzeni, hogy nincs semmi baj, mihelyt lehet, ő is hazajön. Megkönnyebbültünk. Majd Laci papája, R. bácsi is megérkezett, s a kerítésen át ugyanazt az üzenetet adta át. Elmondta, hogy egy német katonai autó ég, a hidat eltalálták, de alaposan, a gyárnak majdnem valamennyi ablaka kitört, a ládagyár tetejét is elvitte a légnymás. A riadót is lefújták, megint a vasút gőzzel. Apuka is megjött végre, leírta szavakkal a hely állapotát. A bombázásról utólagos megállapításokkal időzítve a következőket lehet elmondani: 2 x 28 gép támadt, 4 x 7-es csoportokban, két hullámban. Ezek máshová tovább nem is mentek, megfordultak, s eltávoztak. A városban nem esett bomba, Isten magát a várost megoltalmazta ez ideig. Még vár, türelemmel vár, míg megtérünk. De meddig vár még vajon! Ha tovább folytatják, folytatjuk a bünt!

Állítólag a jelentésben 180 leesett bombáról volt szó. Számítások szerint (a repeszdarabok után) legalább 400-500 kilogrammosak lehettek, sőt 3 összeláncolva is volt egymáshoz. A hídra szőnyeget terítettek, kb. 200 méter szélességben, 800 méter hosszban. Pontosan, halálpontosan céloztak, s találtak! Még nem láttam a hidat, de mondják, csúnyán néz ki. Ez nem terrortámadás volt, hanem hadászati kitervelt és pontosan végrehajtott támadás! A gyárudvarra egy 1 m-es síndarabot vágott be a légnymás, egy munkásnak is nehéz volt felemelni. Rengeteg a repesz a gyár környékén. A kórházban 21 sebesültet ápolnak. A híd melletti kis őrház a sorompóval teljesen eltűnt. A városban Králik, Kattarinka, Kemény féle kirakatok betörték a légnymástól. A kasszáryában is sok ablak törött. Kisbudában (Bajának a híd melletti része) néhány ház összeomlott. A Békavár eltűnt, több tehén, amelyik ott legelt, elpusztult.

Úgy hiszem, a bombázásról már mindent leírtam. Ha valami utólag eszembe jutna, még ideírom.

Az utcán mindenki a bombázásról beszélt. Rögtön a riadó lefújása után annyian indultak ki a híd felé, hogy úgy kellett visszaszorítani a tömeget az időzített bombáktól félve. Mindjárt a lefújás után újabb riadó híre terjedt el, de ellenőrizni nem lehetett, nem volt sem rádió, sem sziréna. Apám szerint csak azért híreszteltek el a rendőrök újabb riadót, hogy a tömeget a hídtól visszatartsák. Igazuk lett, céljukat elérték, a tömeg megrémült, és széjjel szaladt. Még aznap délután szomorú képet láttam. Az első ilyen képet. Parasztkocsi jött az úton. Az alja kukoricákkal volt tele, s azon ült egy csomó asszony, gyerekekkel, kisebb-nagyobb szőke, bama fejek pihentek az anyjuk ölében, fáradtan, összetörten. Egy idősebb asszony szeméből állandóan peregtek a könnyek. Összeszorult a szívem. Anyám szokott ilyen csendesen sírni, és ilyen megadással, kétségbeeséssel. Honnan jöttek, hová mennek, nem tudtam. Csak néztem, megkövülten néztem őket, néztem, ahogy a szekér lassan mozgott, követtem tekintetemmel. Ekkor mellettem egy suhanc gyerek elnevezhette magát, mert egy fiatalabb asszony magából kikelve, a kétségbeesésnek és elkeseredésnek szinte rohamában kezdett el ordítani. Összevissza beszélt olyasmiket, hogy még kinevetik őket, mikor földönfutókká lettek, a bombák földülták a házukat, tönkretették otthonukat, hajléktalanok lettek. Az utcán csoportosuló emberek, akik most mind rátámadtak az ijedten mentegetőző, rémült kis kölyökre, a kiabáló asszony, a mellette ülő síró, összetört nő és a gyermekarcok a távolodó kocsin összefolytak előttem egy rettenetesen leverő képpé. Sajnáltni kezdtem a Pestre küldött 92 P-t (pengőt – a szerk.). Most ezeknek adhattam volna, tán enyhült volna a kétségbeesésük, fájdalomuk. Ha továbbra is ilyen csapások érik, ez a földnélküli, nyomorult munkásréteg fogja elveszteni leghamarabb a béketűrést, fogja legkevésbé meghozni tudni az áldozatokat. Bár ki tudja? A zárdából is hazaküldték az összes bentlakót.”

A lebombázott bajai Duna-híd

Képek a bajai bunyevátság múltjából 4. rész

Sokcsevits Dénes

■ Az előző részekből látható volt, hogy a bajai bunyevátság a 17. század végétől kezdve a 19. század harmadik évtizedéig meghatározó szerepet játszott a város gazdasági és kulturális életében. Ebben az időszakban azonban a bajai (bácskai) bunyevác társadalom jelentős átalakuláson ment keresztül. Addig egyike volt azon kevés magyarországi horvát, sőt, általában véve hazai kisebbségi népcsoportnak, amelyek teljes társadalmi struktúrával rendelkeztek – nemesség (valamint papság), polgárság (ezen belül Baján nem csupán kézművesek és kereskedők értendő, hanem mezőgazdasági tevékenységgel foglalkozó parasztpolgárság is), a falvakban persze a bunyevácok is jobbágyokként éltek. Előbb a bunyevác nemesség, majd fokozatosan a módosabb polgárság körében is megindult a folyamat, amelynek végén, a 20. században e népcsoport, legalábbis a mai Magyarországon, túlnyomó többségében mind nyelvében, mind identitásában integrálódott a magyar nemzetbe.

Az integráció kezdeti, 1848 előtti folyamatáról viszonylag keveset tudunk, s még kevesebb ismeretünk van arról, hogy az 1830-as években elindult horvátországi illír mozgalom milyen hatással volt a magyarországi horvát népcsoportokra. Tudjuk, hogy Pécssett illír olvasóköri alakult az évtized végén, míg a mozgalom bajai felbukkanásáról egyetlen forrásunk van: *Kajo Agji* budai horvát ferences szerzetes 1836. november 29-én *Ljudevit Gaj*-hoz írt levele alapján a bajai ferences kolostor előfizetett a mozgalom lapjára az *Ilirske narodne novine*-re *Marcel Dori* (Baja, 1806 – Bécs, 1853) helyi ferences szerzetes révén. Mint az köztudott, Baja és Észak-Bácska gyakorlatilag teljes bunyevác népsége 1848-ban a magyar forradalom mellé állt, tehát az illírizmushoz nem lehetett túl nagy befolyása közösségükre. A neoabszolutista időszakban a Thun-féle iskolareform mindenkinek biztosította az anyanyelvű oktatást, így Baján és a többi bunyevác által is lakott falvakban volt anyanyelvi elemi iskola. A helyzet az osztrák-magyar kiegyezés után változott meg. Mint az előző részekben említettem, a korszerű, liberális 1868. évi nemzetiségi törvény rendelkezéseit a megyei és helyi hatóságok egyáltalán nem kívánták betartani, és nyílt magyarosító politikát kezdtek folytatni, amelyhez Deák és Eötvös generációjának távozása után a központi budapesti kormányok is támogatást nyújtottak.

Az alsóvárosi bajai bunyevác közösség még 19. század végén, de a 20. század első

évtizedeiben is ragaszkodott nyelvéhez és hagyományaihoz, viseletéhez, szokásaihoz, amelyek érdekes színfoltot jelentettek a város életében. Farsangi népszokásuk, a maszkajárás (*maškare*) pedig Szállásváros (*Salaši-Szálási*) és Homokváros (*Pisak-Pisak*) apraját-nagyját megmozgató, látványos, pergő, étellel teli (természetesen alulról szerveződő) tömegrendezvény volt, amely alapjelleget és részleteiben is markánsan eltért a mohácsi sokác busójárástól.

Sajnos, a dualista korszak magyar vezetőrétege (a mai magyar közgondolkodással ellentétben) a kisebbségi nyelveket, kultúrákat nem tekintette megőrzendő értékeknek. Baján 1883-ban számolták fel végleg a bunyevác elemi iskolai oktatást, a bunyevácok tiltakozása ellenére. Mind a kalocsai érsekségnél, mind a budapesti kormánynál tiltakoztak az alsóvárosi bunyevátság képviselői, de eredmény nélkül, noha ekkor még a hivatalos népszámlálás szerint is jelentős számban éltek a városban, *Mandity Zsivko* adatai szerint 1861-ben még a város 19 715 lakosából 5492 volt bunyevác, 1880-ban és 1890-ben is még legalább 4 ezren, vagyis a város lakosságának 18,6, illetve 16 százalékát tették ki (sajátos módon e két népszámlálásnál szerbekként tüntetik fel őket, illetve – *Rapcsányi* adatai szerint 1890-ben a 3800 „szerb” mellett megjelenik 713 horvát is (ez jelzi a korabeli magyar hatóságok bizonytalanságát a délszláv ügyekben)! Mivel 1900-ban és 1910-ben már megkülönböztetik az ortodox szerbeket a bunyevácoktól és sokácoktól, látszik, hogy tulajdonképpen csak 206, illetve 234 szerb van Baján, a délszláv lakosság többsége katolikus, bunyevác (sokác aligha lehetett sok). Mai fogalmaink szerint tehát egyértelműen járt volna nekik az anyanyelvi oktatás.

Saját kutatásaim alapján azonban szerintem a családban, otthon bunyevácul beszélők ennél jóval többen lehettek. Őrzök egy magnófelvételt, amelyen nagyanyám, az 1906-ban született *Sokcsevits Mátyásné Pupovác Katalin* (családi ragadványneve: *Orsikini*, őt *Teta Katica Oršikina* néven ismerték a bajai Alvégen) név szerint elsorolja a szállásvárosi utcák lakóinak többségét az 1920-as évek elejéről, s például saját utcánkban (Bern József utca, bunyevácul *Zeleni szokák*, nagyanyámtól mindig így hallottam, bár van forrás, hogy régebben *Cvijánov*

Dédapám, *Pupovác József*, felesége, *Jaszenovics Mária* és dédanyám 1915-ben. A kép Újvidéken készült, dédapám Péterváradon volt kiképzésen, onnan került az olasz frontra, ahol 1917 novemberében halt hősi halált

szokák vagy *Komarcssev szokák* néven is szerepelt) mindössze 5-6 német és magyar család élt, mindenki más odahaza bunyevácul beszélt. (Ugyancsak tőle tudom, hogy a számlálóbiztos előtt sokan közülük magyarnak vallották magukat). Érdekességként jegyzem meg, hogy volt egy bunyevác nevű család, amelynek tagjai már magyarul kommunikáltak egymással, viszont a magyaros hangzású *Bálint* család tagjai bunyevácul beszéltek. Amúgy családomban szűkebb és tágabb rokonságomban a Sokcsevitsen kívül a következő vezetéknevek fordultak elő: *Rudics*, *Bukovác*, *Jaszenovics*, *Gyurkity*, *Pupovác*, *Kukity*, *Gugán*, *Borkity*, *Beretity*, *Csilics*, *Treszkity*, *Ikotity*.

Az 1930. évi népszámlálás már csupán 1615 bunyevácot mutat ki Baján. A népszámlálások kapcsán jegyezném meg, hogy 1941-ben nagyanyám visszaemlékezése szerint maga a számlálóbiztos, *Keszthelyi* (eredeti nevén *Keszeics*) tanító úr javasolta nekik, nehogy bunyevácnak, vagy pláne horvátoknak vallják magukat, mert áttelepíthetik őket Horvátországba. Évekkel később a magyar-horvát kapcsolatok történetét kutatva a zágrábi magyar követség 1941. évi jelentéseiben döbbenet olvastam, hogy magyar részről valóban jelezték a zágrábi kormányzat felé egy lakosságcsere igényét, amelynek során a boszniai és szlavóniai magyarokat hozták volna Bácskába, és a sokácokat,

bunyevacokat vitték volna helyükre. A revégül nem valósult meg. A bajai utcák bunyevác neveit Mándity Zsviko kutatta fel, de csak horvátul jelentette meg Pécssett, 2005-ben. Csak néhányat sorolnék fel: Kálvária utca – Kalvarszki szokák, Kálváriadomb – Brizsina, Pásztor utca – Gurgyeszov szokák, Rókus utca – Lágýárov szokák, vagy Spítályszi szokák (a kórházról – bunyevácul špitalj – kapta e nevet) Bartók utca – Goszpodszi szokák, Szent Antal utca – Veliki szokák, Széchenyi utca – kod Antuna, Deák Ferenc utca – Klastрум, Árpád utca – Prováljija, Erkel utca – Ledinka, Darázs utca – Koljanov szokák, Kinizsi utca – Pajtomin szokák vagy Lulásov szokák, Szabadság út – Sztári drum vagy Baskutszki szokák, Szent László utca – Szolyána (a Sóházról kapta nevét). A Szentháromság tér neve Sztaro Vásáriste, ami annak őzri emlékét, hogy régen itt tartották a vásárokat. Amúgy a Belvárost Város néven illették, nagyanyán is mindig úgy mondta, ha be akart menni a központba: „Idem u Varoš.”

Az *Antunovich* püspök által elindított bunyevác-sokác nemzeti mozgalomnak – az illír mozgalommal ellentétben – komolyabb hatása volt a bajai közösség életére. A bunyevác iskolai oktatás megszüntetése után egy évvel, 1884-ben a püspök anyagi támogatásával *Mijo Mandity* tanító elindítja Baján a *Neven* című lapot, amelynek szerkesztősége azonban rövidesen előbb Zomborba, majd 1887-ben Szabadkára költözött. Úgy tűnt, mintha Baját a mozgalom feladta volna, *Vjekosav Klai* horvát

történész 1888-ban a határon túli horvát népcsoportokat bemutató, Zágrábban megjelent munkájában Baját a bunyevácok temetőjeként említi.

A 19. század végén, 20. század elején a katolikus egyházban is megjelentek magyarosító törekvések, amelyek komoly konfliktusokhoz vezettek. A legismertebb konfliktus Hercegszántón volt, ahol a templomi miserendi nyelvhasználat körül kialakult problémák miatt a falu teljes sokác lakossága áttért a szerb ortodox egyházba (csak nagy nehezen tudták következő évtizedekben nagyobb részüket visszatéríteni a katolikus egyházba). Hasonló nemzetiségi sérelmeket a szlávóniai magyarok is átélték a horvát katolikus egyház részéről, pl. Maradék nevű falu lakosai ezért lettek kollektíven reformátussá, hogy magyarságukat meg tudják őrizni, a pravoszlávva lett szántói sokácok szerbökké váltak. Hasonló konfliktus Baján is kialakult: *Petar Pekić* szerint komolyabb incidensre is történt az egyik pap és a bunyevác hívek közt. Erről az esetről nagyanyám is beszélt, s azt mondta, hogy a bunyevácok öregjei tiltakoztak, azt állítván, hogy a Szent Antal templom mindig az ő templomuk volt, és ez mggyőződésük szerint az erről szóló dokumentum az alapköve is be van illesztve. (Ebből annyi igaz, hogy a 18. században itt volt a bunyevác plébánia, amit Parochia Illyricának neveztek, viszont a 20. század elején a templom nem működött plébániaként).

A bunyevác mozgalom Baján az 1900-as években azonban új lendületet kapott. Miután *Lajčo Budanovićot* (*Budanovics Lajos*) a kalocsai érsek káplánként 1909-ben Bajára helyezte, a bajmoki születésű bunyevác származású pap rövidesen megkezdte egy *Bunyevác Keresztény Olvasókör* szervezését, amelyet végül a budapesti kormányzat 1910-ben engedélyezett, a bunyevác jelző elhagyásával (Keresztény Olvasókörként). A zágrábi Szent Jeromos Társaság segítségével Budanovics könyveket szerzett be, nemcsak egyházi, de világi jellegű irodalmat is hozatott. Már ekkor és később, szabadkai püspökként is Antunovich elveit vallotta, s meg volt győződve arról, hogy a bunyevácok és sokácok a horvátságba integrálódva tudnak csak fennmaradni. Az Olvasókör egyesületi formában, egyházi felügyelettel működött. A jegyzőkönyveket egészen 1926-ig bunyevácul vezették. Az egylet tagjai telket vásároltak, és nagyrészt önkéntes munkával rövidesen fel is építették ma is álló székházukat. Az

Olvasókör a szabadkai bunyevácok példájára mindjárt 1911 februárjában az Arany Bárány szállóban bált (*Veliko prelo*) is szervezett, amelynek nagy sikere volt. Az egyesületet a szocialista rendszerben felszámolták, könyvtára szétszóródott. A rendszerváltozás után egyesületi formában újjáalakult, de a bajai bunyevácok körében a két világháború között végbement nyelvvesztés miatt ma a régi alsóvárosi bunyevác családok találkozóhelyeként és rendezvénytermeként működik. Az Olvasókör épületén ma emléktábla őzri Budanovics emlékét.

Az önkéntes alapú építést egyébként igencsak megkönnyítette, hogy a kicsiny méretű földtulajdonuk miatt (ami nem volt elegendő a megélhetéshez) a bunyevác férfiak jelentős része tanult szakmát, sokan dolgoztak közülük kőművesként (valamint hajósként, halászként, fuvarosként stb.). Az Osztrák-Magyar Monarchia idején többen dolgoztak a nagy szarajevói építkezéseken is (pl. a neves városi könyvtár épületén). Ezzel kapcsolatban egy nagyanyámtól hallott anekdotát is megemlítenék. Természetesen, keresztény közegből érkeve a bajai bunyevác munkásoknak fogalmuk sem volt az iszlám vallási szokásokról. Amikor egyikük (*Suba Gyura* volt a ragadványneve) először hallott műezsint egy szarajevói minaret tornyáról a híveket imára hívni, fölkiáltott neki: „A šta se ti dereš?” – „Mit óbégatsz, te?” Persze, majdnem meglincselték, társainak csak nagy nehezen sikerült kimagyarázni, hogy bár számukra is érthető nyelven beszél, mégis idegen, akinek fogalma sincs a helyi szokásokról. Egyébként a húszas években, a nagy munkanélküliség idején nagyapám, *Sokcsevits Mátyás* (ragadványneveük: *Tudomegyini*) aki eredetileg kőműves volt, vendégmunkásként a belgrádi parlament építésén dolgozott. Miután elvette nagyanyámat feleségül, segítségükkel nemsokára szakmát váltott, lovakat, kocsit vett, és fiákeres lett. A bajai fiákeresok közt hagyományosan szintén sok bunyevác volt.

Az első világháborúban nagyon sok bajai bunyevác áldozta életét Ferenc József katonájaként az orosz és olasz fronton. Köztük dédapám, *Pupovác József* 31 évesen esett el a Piave környékén 1917 novemberében. Csak közvetlen családjából nyolc első unokatestvére halt hősi halált. Egy másik rokonuk, nagyanyám nagynénje, *Teta Kristo* (*Jaszenovics Krisztina*) férje, *Ikotity Gyula* többször sebesült, kitüntetést is kapott, de a Horthy-korszakban mégsem mert jelentkezni vitézi címért, mert továbbszolgált a Tanácsköztársaság hadseregében is. Bár épp abból az időszakból volt egy sokszor emlegetett története, hogyan foglalták vissza Salgótarjánt és Miskolcot a csehszlovákoktól. Az öreg

A Sokcsevics család másik ágának tagjai 1913-ban (József, Imre és Matkó Mária)

annak idején géppuskaként szolgált, s így mesélte el részvételét a magyar ellentámadásban: „Beállítottam a géppuskát félembőr magasságba, s ahogy elkezdtem tüzelni, futottak a csehek, már amelyik tudott!”

Baja szerb megszállását (1918 novembere és 1921 augusztusa között) a helyi bunyevác népesség többsége – nagyanyám visszaemlékezése szerint – függetlenül a korábbi, a magyar hatóságok részéről elszenvedett nyelvi sérelmekről, egyáltalán nem élte meg pozitívan, s alig várta távozásukat. Nem azonosultak a délszláv egységeszmével, a szerb haderő tagjainak szokásai, kulturális színvonal pedig nem tették őket vonzóvá. Ugyancsak nagyanyám elbeszélése szerint több kóborló szerb katona összeszövetkezett helyi bűnözőkkel, és megtámadták, kirabolták a tanyák lakóit, a katonák miatt pedig a megszálló hatóság nem igyekezett megtalálni a tetteseket. Ismét idéznék nagymamámtól egy-egy történetet. A szerb katonák gyakran énekeltek az öreg Péter szerb királyról egy dicsőítő éneket, amely úgy kezdődött „*Čika Pero konja jaši vranca*” (magyarul így lehetne visszaadni: „Péter bátya, ha felül a holló lovára”). Egy bunyevác lány egyszer, amikor a szerb katona rázendített a nótára, úgy figurázta ki: „*Čika Pero konja jaši vranca/Misto vranca šugavog magarca*”. Vagyis hollófeke te paripa helyett rühes számmára ül fel. Persze, futott a lány, mint a nyúl, s eltűnt a kertek közt, mert ha elkapják, nagyon megverik. A szerb megszállók ugyanis bevezették a botbüntetést, amit nőkre is kiterjesztettek (Az Osztrák-Magyar Monarchiában már a kiegyezés után eltörölték a testi fenyítéseket nagykorú állampolgárok esetében.) Mielőtt a szerb hadsereg elhagyta a bajai háromszöget, egy rendelettel a nem délszláv lakosságtól rekvirálták a lábasjóságot. Nagyanyáméktól, mint délszláv családtól nem vitték el a jószágot, de a szemközti magyar szomszédok tehenét a szerb katona rekvirálni akarta. Csak egy öreg néni volt otthon. Nagyanyám úgy segített neki, hogy a katonának azt mondta, van a családnak papírja, hogy mentesül a rekvirálás alól, s beküldte az öregasszonyt a házukba, hogy hozzon bármilyen pecsétes papírt, és mutassa meg a katonának. Arra számított, hogy a szerb katona úgysem tud olvasni. Kockázatos számítása bevált, a katona nézte a pecsétes papírt (egy oltási bizonyítvány volt), forgatta, bámulta alulról-felülről, s végül elállt rekvirálástól – inkább, minthogy beismerje: tényleg nem tud olvasni.

Tehát az egyszerű bajai lakosok egymással voltak inkább szolidárisak, s nem vonzotta őket különösebben a délszláv egység gondolata. Azonban a kevésszámú bunyevác, sokác értelmiség zöme (tanítók, pa-

pok) "optált", átköltözött az új délszláv államba, alig néhány, anyanyelvéhez ragaszkodó társuk maradt Magyarországon. A magyar hatóságoknak az 1920-as, 30-as években a trianoni béke miatt kialakult kisebbségellenes légkörben folytatott intoleráns nemzetiségi politikája mellett valószínűleg ez is hozzájárult ahhoz, hogy a bajai bunyevác nyelváltása, asszimilációja olyan gyors fordulatot vegyen a harmincas években. Apám visszaemlékezései szerint apai dédapám, *Sokcsevits István*, ha ellátogatott hozzá a régi Sokcsevits-házba, a Kinizsi utcába (ahol már 1803-ban egy ősrünk, Sokcsevits Ádám lakott) öregkorában az unokák közül már csak apámmal tudott bunyevácul beszélgetni.

Ebben a korban, ahogy *Merk Zsuzsa* kutatásaiból tudjuk, még a város polgármestere is az ősi nemesi *Vojnich* vezetéknevét *Borbíróra* változtatta, s így lett a városháza alkalmazásában álló egyik rokonunk ezután *Csilicsből Cserjés*. A ferences kolostor akkori gárdiánja a nagyanyám visszaemlékezése szerint ekkor, a húszas években mondta le a horvátországi katolikus kiadványok megrendelését, amelyek addig rendszeresen érkeztek a kolostorba.

Dédanyám szó szerint „agyonolvasott” imakönyvét *Marijan Jaić* budai horvát ferences szerzetes állította össze, a címe *Vienac Angjeoski* (Angyali koszorú). A könyv a horvát nyelv ijező változatában készült, dédanyám nyilván úgy ejtette ki: „vínac”. Nagyanyám is értette, olvasta a horvát katolikus sajtót, amelyre az 1990-es években már előfizettem. Próbaképpen hangosan is felolvastattam vele, semmi nehézséget nem okozott neki a szöveg megértése, alig néhányszor kérdezte egy-egy szó jelentését apámtól vagy tőlem. Felolvasáskor persze ő is vjenac helyett vínacot, mjesto helyett misto-t mondott, de ez nem befolyásolta sem őt, sem annak idején dédanyámat a szöveg megértésében, hiszen rendelkeztek a népi irodalom sok-sok ezres szókincsével, valamint imakönyveik, illetve korábban a ferences szerzetesek révén a horvát vallási irodalom 18. század óta kialakult szókincsének is birtokában voltak.

Ugyanezt elmondhatom nagyanyám első unokatestvéréről, *Borkity Sándorról* (szül. 1903), aki az 1980-as években is olvasott horvát katolikus kiadványokat. Borkity Sándorhoz nagyon sok szép emlék, kitűnő beszélgetés emléke fűz, és sosem felejttem el, mennyire örült, amikor végre rendszeresen megtanultam őseink nyelvét, és beszélgetni tudtam vele (gyerekkoromban ugyanis magyarul társalogtunk). Ő egyéb-

Nagyanyám nagynénje, *Jaszenovics Mária* és férje, *Gugán Lőrinc* esküvői képe

ként Zomborból nősült, de már a trianoni határok kialakulása után, s amikor megkérdeztem, hogyan tudott átjárni a határon, nemes egyszerűséggel azt válaszolta: „*Nyúlpasszussal!*” (vagyis zöldhatáron át, illegálisan). A Borkity család őrizte anyanyelvét, Sándor bácsi mindkét lánya ma is folyékonyan beszél ősei nyelvét, ami a régi bajai bunyevác családok közt már az ő generációjukban is kivételnek számít. Valamennyi, általam kért személy szerint az 1920-as, 1930-as az évtizedekben alakult ki az a helyzet, hogy miután megkezdtek a gyerekek az óvodába járást, rövidesen már otthon a bunyevácul feltett kérdésre is csak magyarul voltak hajlandók válaszolni. Rokonaim többségét harminc évvel ezelőtt kérdeztem meg, de mindezt megerősítette apám, *Sokcsevits Mátyás* (szül. 1927) is, akinek egyébként egy, közvetlen óvodába menetel előtti nagyon kellemetlen (1930-ból való) kórházi élménye megerősíti, hogy 3 évesen még nem tudott magyarul. A probléma abból adódott, hogy ő csak bunyevácul beszélt, a szolgálatban lévő apáca pedig csak magyarul.

A nyelváltás, nyelvvesztés sorsdöntő jelentőségű egy nemzetiségi közösség életében. Hiába érez még nosztalgikus ragaszkodást egy-két dalhoz, táncokhoz (utóbbiak elsajátításához nincs szüksége nyelvtudásra), a népi kultúra gazdag tárházának csak töredékét ismerheti meg, s a népszokások nyelvhez kötődő részét is elveszíti. Az anyanemzethez fűződő kapcsolatok pedig végképp eltűnnek, ekkor válik a közösség végleg magányos szórvánnyá.

Kitüntetések 2017 végén

A 2017. évi bajai díjazottak városunk vezetőivel

■ Városunk önkormányzata december 16-án tartotta ünnepi testületi ülését, amelyen a hagyományoknak megfelelően átadták a város 2017. évi díjait és kitüntéseit. A díjazottak listája a következő:

- DR. OBÁDOVICS J. GYULA *Baja Város Díszpolgára*
- BÓCSA FERENC BARNABÁS *Baja Városért*
- DR. ÁDÁM ANTAL *Baja Város Közszolgálatáért*
- DR. PÁPAY MÁRIA GIZELLA *Baja Város Közszolgálatáért*
- ANTAL JÓZSEF *Baja Város Közneveléséért és Felsőoktatásáért (posztumusz)*
- KOVÁCSNÉ GYÖRFI RITA *Baja Város Közneveléséért és Felsőoktatásáért*
- A LUCIANO PAVAROTTI MESTERKURZUS TANÁRAI (GULYÁS DÉNES, KIRÁLY MIKLÓS, MAZALIN WANDA ÉS NEUMARK ZOLTÁN) *Baja Város Kultúrájáért*
- TORMA ISTVÁNNÉ *Baja Város Kultúrájáért*
- DR. FEHÉR PÁLMA *Baja Város Egészségügyéért*
- DR. SOMOS ÉVA *Baja Város Egészségügyéért*
- RADICS ATTILA *Baja Város Sportjáért*
- SZABADOS IMRE *Baja Város Sportjáért*
- BAJAI HAJÓMALOM EGYESÜLET *Baja Város Fejlesztéséért*
- ERŐS KÁROLYNÉ *Baja Város Szociális Feladatai Ellátásáért*
- KOVÁCS MÓNIKA *Baja Város Pro Caritate Díja*
- HORVÁTH RÓBERT *Baja Város Közbiztonságáért*
- SCHWAN LÁSZLÓ *Baja Város Közbiztonságáért*
- DR. PENCZ KORNÉL *Baja Város Nemzetiségeiért*
- SZAUTER TERÉZIA *Baja Város Nemzetiségeiért*
- URBÁN PÉTER *Az 1956-os Forradalom Emlékdíja*

- A BEERBQ BAJAI KÉZMŰVES SÖR- ÉS STREETFOOD FESZTIVÁL SZERVEZŐI (ÉBERFY ISTVÁN, KOVÁCS TAMÁS, LENCSÉS PÉTER) *Baja Város Polgármestere Kitüntető Díja*

- RADNÓTI MIKLÓS és RADNÓTI MIKLÓSNÉ *Baja Város Polgármestere Kitüntető Díja*

- BUK JÓZSEF *Baja Város Mestere*

- MAYER ISTVÁN *Baja Város Mestere*

November 24-én, a kecskeméti Sheraton Hotelben adták át a Vállalkozók Országos Szövetsége (VOSZ) által alapított megyei megyei *Príma-díjakat*. A Bajai III. Béla Gimnázium dolgozója, PETHŐNÉ KŐVÁRI ANDREA tanár, karnagy, aki a Magyar népművészet és közművelődés kategória megyei *Príma-díjasa*, egyben a *Príma-közönségdíj* nyertese lett.

Ugyanezen a gálaesten jutalmazták az év legkiválóbb megyei vállalkozóit. A díjazottak közt volt ÉBERFY ISTVÁN, a bajai Creatum Kft ügyvezető-tulajdonosa, aki *Az Év Marketing Vállalkozója Bács-Kiskun Megyében* díjban részesült.

A három magyar cég (Ericsson Magyarország, Graphisoft, Richter Geodeon) képviselői által alapított, a magyarországi matematika-, fizika-, kémia-, biológiaoktatás területén kimagasló szerepet betöltő, a a tantárgyak népszerűsítésében és tehetséggondozásban kiemelkedően teljesítő általános és középiskolai tanárok számára odaítélhető *Rátz Tanár Úr Élelműdíjakat* november 29-én adták át a Magyar Tudományos Akadémián. A 2017. évben díjazott pedagógusok egyike volt EGYED LÁSZLÓ, a Bajai III. Béla Gimnázium tanára is.

Minden kitüntetettnek sok szeretettel gratulálunk!

A Bajai Honpolgár szerkesztősége

FELHÍVÁS

Baja város polgáraihoz

■ *Erdei László* honvéd alezredes 1998-ban alapítványt hozott létre a **Baja Város Hírnevéért** díj odaítélésére. A díjjal azon személyeket kívánja jutalmazni, akik munkahelyükön, lakóhelyükön, kis közösségekben a közösség által elismerten Baja városért a legtöbbet munkálkodtak.

A kuratórium nevében kérjük a város polgárait és civil szervezeteit, tegyenek javaslatot a 2018. évi jutalmazott személyére, hogy a döntést széleskörű társadalmi vélemény alapján hozhassuk meg. Javaslataikat legkésőbb 2018. február 28-ig szíveskedjenek eljuttatni az alapítvány címére:

Erdei László Honvéd Alezredes Alapítvány Baja Város Hírnevéért 6500 Baja Táncsics u. 22.

Levelükben, kérjük, tüntessék fel

- a javasolt személy nevét és lakcímét
- a javaslattevő nevét, lakcímét (székhelyét) és telefonszámát
- a javaslat rövid indoklását (miért tartják érdemesnek a javasolt személyt a díj elnyerésére)

A beküldendő javaslatot legalább 8-10 természetes személy írja alá. (Párt, illetve állami és önkormányzati intézmény javaslata nem fogadható el.)

néhai Erdei László
alapító

Ujvári Sándor
a kuratórium elnöke

Baja, 2018. január 3.

„Ha valaki mindent szeret, semmiben sem ér el komolyabb eredményt...” Schmidt Lajossal tornászmúltról, tanári és edzői pályafutásról

■ Lapunk szeptemberi számában is egy valamikori testnevelő tanárt mutattam be, aki akkortájt töltötte be 75. életévét. Jelen interjúalanyom a „változatosság kedvéért” egy másik nyugalmazott testnevelő tanár, aki december 26-án töltötte be 75. életévét. Hivatásukon és életkorukon túl sok egyéb szál is összeköti Rátvay Zoltánnal, így mindenekelőtt a 80-as évek közepének nagy bajai kosárlabdacsapata, ahol Kovács József vezetőedző oldalán éppen egymást váltották a másodedzői poszton. Beszélgetőtársam ezúttal SCHMIDT LAJOS, aki évtizedekig tanította a III. Béla Gimnázium diákjait a mozgás, a sport örömeire, szépségeire, emellett több sportágban is edzősködött. Beszélgetésünk során azonban nemcsak erről a korszakról, hanem az odáig vezető útról is mesélt.

Zalavári László

– Kicsiként a zárda óvodájába jártam, és az a hatalmas megtiszteltetés ért, hogy *Mindszenty József* bíboros hercegprímásnak én adhattam át a virágcsokrot, amikor 1948 júniusában a Mária-napok keretében Baján misézett. Általános iskolás koromban nagyon mozgékony voltam, a központi fiúban (az egykori *Polgári Fiúiskola*, majd a már nem létező *Központi Általános Iskola – Z. L.*) labdarúgással és tornával is foglalkoztam. Az iskola focicsapatával nagy rangadót vívtunk nyolcadikos koromban az alvégi iskolával, ahol akkor a *Dunai II Anti* is játszott, és mi nyertünk! Elmondhatom magamról, hogy már hétéves koromban bélás diák voltam, ugyanis a központi néhány osztálya ideiglenesen itt kapott helyet. A Deák Ferenc utcai épületben dél-előtt-délután, két műszakban zajlott a tanítás, de a kicsiket valószínűleg nem akarták ennek kitenni, ezért máshová kerültünk. Később, valódi középiskolásként reáltagozatra jártam, az osztályfőnököm *Rácz Sándor* testnevelő, a legendás „Saca” volt. A III. Béla Gimnáziumban (ahol akkor kizárólag fiúk tanulhattak) kezdtem el komolyabban tornázni, mert általánosban csak talaj és szekrényugrás volt. Közben párhuzamosan játszottam a Bácska ifjúsági focicsapatában is, majd egy idő után választanom kellett a kettő között, ezért maradtam a tornánál. Mellette azért kosaraztam is az iskolai együttesben, a kezdő ötösben voltam, azaz elég sok mindent csináltam. Talán az is a baj, hogyha valaki mindent szeret, akkor semmiben sem ér el komolyabb eredményt...

Azt jól tudtam, hogy ezzel a magassággal nem leszek NB I-es kosaras, de nagyon szerettem játszani. Végül is negyedik gimnazista koromban (1961-ben) országos bajnokságot nyertem az iskola tornacsapatával, az egyéni összetettben pedig második helyen

végeztem harmadikos és negyedik koromban egyaránt. Harmadikban nyernem kellett volna, de elrontottam a talajt, megbillentem a mérlegállásnál, és újra kellett kezdenem a gyakorlatot. Ezért egy olyan félegyházi srác nyert, akit egyébként ezt kivéve minden más alkalommal, az előző évi megyei és a területi döntőben is megvertem. Ez rosszul esett. A harmadik helyezett egyébként *Bordán Dezső* volt, aki később ismert tornász, majd a válogatott edzője is lett. A következő évben ő nyert, akkor már jobb is volt nálam. Ekkor is rontottam, de ha nem teszem, és a maximummal elérhető tízest kapom, akkor is ő lett volna az első. A csapat többi tagja átlagos szintű tornász volt, az utolsó előtti évben még az országos döntőig sem jutottunk el, mert nagyon rosszul szerepeltünk a lólengésben. Ezzel a testalkattal én sem igazán voltam lóra teremtett. Ezért negyedikben mindenkinek le kellett jönni a nagyszünetekben a tornaterembe, és ahányszor tudtuk, végigcsináltuk a kötelezőt, aminek köszönhetően a lovon toronymagasan a legjobbak voltunk. Ezen a színen csak negyedik-ötödik voltam a csapatban, a legjobb pontszámokat a hosszú lábú fiúk érték el, mint pl. *Garamvölgyi Matyi*, aki később kiváló röplabdázó, majd ismert edző lett. (1976-83 között a magyar férfi röplabdaválogatott szövetségi kapitánya volt – a szerk.) Mindezt úgy érte el, hogy az iskolai csapatban nem is játszott, csak az órákon röplabdázott, tehát azért nem tudatlanul ment tovább ezen a téren. Tizenkilenc éves koromban aztán vélt vagy valós sérelmek miatt (nem hívtak meg az ifjúsági válogatottba) abbahagytam a tornát, így véget ért a karrierem, és elmentem focizni. Később még egyszer, harmadikos testnevelési főiskolás koromban visszatértem a tornához. Másodosztályú csapatbajnokság zajlott, és nem volt ki a létszám, ezért az edző megkérdezte, nem szállnék-e be a Buda-

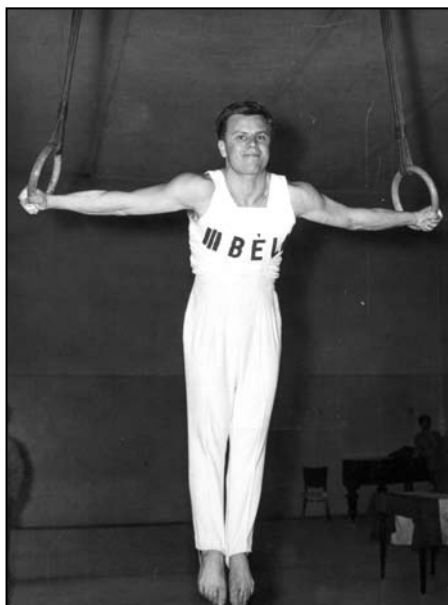
Schmidt Lajos

pest-bajnokságon. Gondoltam, jó, lemegyek, megnézem, mik a kötelezők. Ezek után megnyertük a csapatbajnokságot, az összetettben pedig vezettem. Az edző mondta, hogy állítsak össze egy-két gyakorlatot, és induljak el egyéniben. Végül azt is megnyertem. Ennek hatására csalogattak vissza a tornához, de én már nem akartam ezt.

– *Egyértelmű választás volt a Testnevelési Főiskola a továbbtanulás során?*

– Válogatott tornász szerettem volna lenni, és úgy gondoltam, hogy ezt a TF-en keresztül lehet elérni. Apám nem örült neki, mert valami oknál fogva azt szerette volna, hogy állatorvos legyek. Ennek ellenére hagyta, hogy tovább csináljam, amit szeretek, már csak azért is, mert jó tanuló voltam. Kosaraztam „a tarcsiban”, eredetileg edző szerettem volna lenni, a főiskolán azonban azt mondták, hogy ne legyek kosár szakképzős, mert annyi kosárlabdaedző van már Baján, hogy nekem nem jut lehetőség, így a focira mentem. A TF-en a labdajátékokból végig kitűnő voltam, ami ritkaságnak számítot.

A futballedzői végzettségemet aztán nem sokra használtam, csak az iskolában, illetve egy jó fél szezon voltam a bajai csapat irányítója *Várnagy Pista* felkérésére. (*Várnagy István a bajai pártbizottság titkára, a bajai labdarúgás vezető személyisége volt az 1970-es, 80-as években. Ma emlékéét kispályás labdarúgótorna őrzi – a szerk.*) Még tanár korában együtt focizgattunk amatőr szinten, majd később, amikor szakosztályvezető lett, illetve a pártbizottságra került, ő találta ki, hogy legyek én a tréner. *Fekete-Kovács Győző* bácsitól vettem át félidőben a Bajai Vasas

Egy emlékezetes versenygyakorlat

MTE együttesét az 1973-74-es idényben. Az NB III közép csoportjában szerepeltünk, a 8. helyen álltunk, amikor átszervezték a bajnoki rendszert, ahogy az lenni szokott a magyar labdarúgásban. Úgy volt, hogy az első három bent marad, a negyedik-hatodik osztályozót játszik. Hetediké lettünk, és kiesünk a megyei első osztályba. A csapatból kiemelkedett *Máry Pisti*, akire az Újpesti Dózsa is szemet vetett, valamint *Laki Zoli*, aki Szekszárdra került, és később ott is fejezte be a labdarúgó karrierjét. Ez volt az én futbalvezetői pályafutásom, amellyel túl sokat dicsekedni nem lehet, de nem bántam meg.

- A diploma megszerzése után volt más lehetőséged is, vagy csak Baja?

- A feleségem révén megkerestek Solymárról is, lehettem volna Budapesten főállású edző is, azonban valamiért nem szerettem a fővárost, emellett szüleim egyedüli gyermekeként is hazavágytam. Végül, de nem utolsósorban vonzott vissza a III. Béla Gimnázium. Testnevelő tanári pályakezdemésem előtt nyáron még elvégeztem a kosárlabda- és a röplabdaedzői tanfolyamot. A bajai röplabdások, akik nagyon jók voltak, *Rácz Saca* távoztával edző nélkül maradtak, és *Porubszky László* tanárom, az akkori szövetségi kapitány agitált, hogy vállaljam el őket. A '60-as évek közepén tavaszi-őszi rendszerben zajlott a bajnokság, így amikor átvettem a csapatot féldőben, mindössze egy idegenbeli veresége volt csak az NB II-ben. Ez ennyiben is maradt a szezon végéig, aminek köszönhetően feljutottunk az NB I-be. Katonacsapat voltunk, a kiscsávolyi laktanyában működött egy páncélos zászlóalj is, melynek törzsfőnöke, *Mátrai Sándor* százados felügyelte az együttest, ezért aztán rend volt: akkor jöttek edzésre, amikor kellett. Sohasem volt még olyan jó dolgom: csak azzal

kellett törődnöm, hogy az edzés hogy megy, minden más alól mentesítettek. A következő idényben, 1966-ban az elsőosztályú bajnokság 7. helyét szereztük meg, legjobb vidéki gárdaként. A csapat tagjai szinte kivétel nélkül helyiek voltak (*Kasziba István, Bogár Géza, Páncsity István, Petrekanits Máté, Takács Benjámin* – az utóbbi kettő még harmadikos gimnazista volt a Bélában, amikor átvettem az irányítást), csak két pesti akadt, de ők is külön-külön szezonban játszottak itt. A válogatottba is többeket meghívtak. A következő idényben már gyengébben szerepeltünk, mert ketten leszereltek, és a fővárosi csapatok elvitték őket. A harmadik bajnoki évad végén, 1968-ban pedig kiesett a csapat az NB II-be, ráadásul engem behívtak katonának öt hónapra, amiért nagyon dühös voltam, mert évfolyamtársaim közül *Gombás Laci* és *Rátvay Zoli* is megúszta ezt. Akkor volt tíz hónapos a kislányom, és nagyon hiányzott, mert Abasárról nem volt sima ügy hazajönni. (Abban az időben a felsőoktatásba felvettek kötelező sorkatonai szolgálatuk egy részét képzésük megkezdése előtt, egy részét utána töltötték le – a szerk.) Később még egyszer a Bajai Fehérműgyár SK együttese feljutott az NB I-be – ugyanis sok röpis, aki nem fért be a honvéd gárdába, az NB II-es gyári csapatban játszott –, de ez csak átmeneti állapot volt, sajnos Baján rövid időn belül elsorvadt a sportág. (*Kasziba István később az egyik legsikeresebb magyar edző lett, több magyar bajnokságot nyert az Eger női gárdájával, dr. Petrekanits Máté pedig a Testnevelési Egyetem Sport- és Természet-tudományi Kutató Központ Terhelésélettani Laboratórium vezetője – Z. L.*) Ennek oka, hogy a Bélában már előttem is testnevelőként dolgozó *Mihályfi János* a kosárlabdára állította át az iskolát, amivel én is egyetértettem. Mivel mindkét sportághoz hasonló adottságú gyerekek kellene, nem bírta el az intézmény, hogy mindkét labdajátékot űzzék a diákok, így elsorvadt az utánpótlásképzés is. Nagy kár, hogy a röplabda megszűnt, másrészt viszont annak idején a kosárlabda is nagyon megsínylette azt, hogy mindenkinek röpznie kellett az iskolában. Igaz, egy-két kosaras tehetség így is kinevelődött, pl. *Rácz János, Rátvay Zoli, Halmos István*. Amikor a Bélába kerültem, *Mihályfi* foglalkozott a fiúkkal, így nekem a lányok jutottak, akikből az NB I-es csapat utánpótlását biztosítottam.

- Az iskolai csapatokkal milyen eredményeket értél el?

- A komoly kosárlabdacsapat a gimnáziumban *Ágfalvi Gyuriék*kal kezdődött, társai voltak *Pék László, Járjai Zoli, Kiss Zoltán, Müller Tihamér* (utóbbi 14 éves korában már játszott az NB I-es csapatban, de 18 évesen elvitték katonának, utána abba is hagyta). Ez a gárda

1969-ben megnyerte az alsós középiskolás (első-második) bajnokság országos döntőjét. Később „minden idők legjobb együttese” *Likáré* volt (*Rajkai, Szabó P., Kiss L., Likár és Takács* kezdő ötessel), akikkel 1976-ban a felsős (harmadikos-negyedikes) országos bajnokság döntőjében Székesfehérvárott sajnos két ponttal kikaptunk a budapesti Eötvös Gimnáziumtól. Ez a legnagyobb szívfájdalmam, azóta is magamban keresem a hibát, hogy esetleg mit kellett volna másképp csinálnom. Egy másik csapattal viszont sikerült nyerni 1990-ben, amikor a négyes döntő legjobbjának *Varga Gyurit* választották, míg a legponterősebb játékos *Thuma Robi* volt. A kettő között az országos döntőbe bekerültünk, például *Hosszú Pistié*vel is, de csak helyezésekig jutottunk.

A lányoknál az első jelentős siker még a hatvanas évek végén volt, amikor a felsős országos középiskolás bajnokság döntőjében 6. lett az iskola csapata, a következő évben pedig az alsósok érték el ugyanezt. Utána *Hosszú* éveket kellett várni, amíg a '90-es évek első felében újra sikerült bejutnunk az országos döntőbe. Abban az együttesben játszott a két *Völgyesi: Barbara és Vanda*, a két *Illés, Krisztina és Vanda*, valamint *Schmidt Patrícia*. Két évre rá ismét döntőbe került a Völgyesi *Vanda, Illés Vanda, Mari Judit* fémmjelzte csapat, amelyben *Acsai Judit* már nyolcadikoként játszott. Jó tíz év szünet után újra összejött egy jó társaság, mellyel 2007-ben még elvesztettük a döntőt pár ponttal, a következőben viszont megnyertük; *Katona Zsófia, Dara Lilla* játszottak többek között a győztes gárdában. Egy év múlva az általános iskolásoknál győztünk, majd 2010-ben a 2. korcsoport küzdelmeiben diadalmaskodtunk. A bajnoki cím jutalmaként a fiúknál első helyen végzett szombathelyi Nagy Lajos Gimnázium csapatával együtt elutazhattunk Kínába, az International School Sport Federation (Nemzetközi Iskolásport Szövetség, ISF) kosárlabda-világbajnokságára. Ez a következő év tavaszán történt, sajnos addigra a csapatból hárman kiöregedtek, és nem jöhettek velünk, viszont így a nagyobbik unokám bekerülhetett a 12 fős utazó keretbe. A küldöttség hivatalos vezetője *dr. Révfy Zoltán* volt, aki országos bajnoki győzelmünk után polgármesterként fogadta és köszöntötte az együttest, cserében meghívtam az útra. Sanghajtól mintegy 100 kilométerre található városban, Zhangjiagangban zajlott a torna, amelyen végül a 14. helyen végeztünk. A körülményekkel minden teljesen rendben volt, nekem személyesen azonban nem tetszett az ázsiai ország.

- A testnevelő tanári állás mellett tovább edzősködtél, de ezúttal már kosárlabda vonalon.

- Először a női csapatnál kezdtem, majd amikor az megszűnt, mert elfogyott a pénz, akkor a Bajai Vízügy SC utánpótlás csapatánál edzősködtem. Onnan hívott át Kovács Józsi a BSK-hoz másodedzőnek, ahol mintegy nyolc évet húztam le, és 1988 januárjában hagytam abba, többek között azért is, mert elszakadt az Achilles-inam a sarkamon. Az eltelt idő alatt jól együtt tudtunk dolgozni, nem szóltam bele a lényeges dolgokba, de ő ezt nem is igényelte. Nem érdekelt, hogy ki hányszor volt edzésen, mindentől függetlenül berakta a csapatba, és végül is akkoriban nyertük a meccseket. Az idő tájt *Kubatov Árpád* volt már levezetőben, így kevesebbet járt a tréningekre, viszont diákkorában állandóan a Türr-csarnokban dobált, amikor mentem oda órát tartani. A csapat is nagyon jó társaság volt a 80-as évek derekán, nemcsak a pályán, de civilben is összetartottak, helyenként az edzéseket is élvezték. Véleményem szerint ez a gárda nem futotta ki magát, több volt benne. Azt hiszem, hogy mindkét fél, edzők és játékosok is hibásak voltak abban, hogy nem tanultunk meg nyerni. Akadt olyan bajnokság, ahol számoltam, hogy a szoros, bizonytalan végjátékú meccsek eredményei hogyan alakultak, és rengetegszer előfordult, hogy 8-ból csak hármat nyertünk meg. A jó csapat pedig az, amelyik 50 százalék fölött hozza ezeket. Nem is az 1988-ban ezüstérmet szerzett együttes volt a legjobb, hanem az egy évvel korábbi, amelyben még Ágfalvi Gyuri is játszott. Ekkor megnyertük az országos bajnokság alapszakaszát, és kedvező helyzetben várhattuk a folytatást. Sajnos a döntőbe jutásért vívott küzdelemben, a Honvéd ellen a harmadik mérkőzésen hazai pályán kikapunk. Rá lehet fogni, hogy ők nem indultak az Magyar Népköztársasági Kupában (*ezt abban az évben idehaza, a Pósta csarnokban a BSK nyerte - Z. L.*), mi meg fáradtak voltunk, Hosszúék pedig sérültek – valami mindig közbejött. A '88-as bajnoki döntőt is tulajdonképpen nem a Zalaegerszeg nyerte meg, hanem mi veszítettük el.

A BSK után néhány évig nem edzősködtem, majd *Nagypál Gábor* mellett az NB II B-s női csapatnál voltam ifiedző, segítő, később *Halmos István* után néhány meccs erejéig meg átvettem a kispadot, de akkor megint elszakadt a lábam. Előtte is, már amikor átvettem, mondtam, hogy jövőre nem csinálom tovább, és *Pump Gábort* javasoltam magam helyett. Segítségemet-tapasztalataimat ugyanakkor felajánlottam neki, így két évet dolgoztunk együtt. Aztán úgy döntöttem, hogy már nem edzősködöm többet, öreg vagyok, harminc év elég volt.

- *Nem egyedüli sportos vagy a családban.*
- Igen, feleségemmel, *Ágnessel* évfolyam-

társak voltunk a TF-en, sportszerelem volt, másodikban gyakorlatilag már egy párnak voltunk tekinthetők, és hamar össze is házasodtunk. A feleségem solymári származású volt, öten voltak testvérek, a három lány Nagykörsön érettségizett, a két fiú pedig ide járt a Bélába. A főiskola NB I-es csapatának tagja volt, illetve a bajai együttesben is kosarazott a 60-as évek végén. Már a lányunk születése után, a bajnokságban egyszer a szezon végén a Kecskemét ellen bő 20 pontot dobott, pedig inkább egy szívós, „bulldog típusú” védő volt.

Játékospályafutása után a Bajai TK színeiben szereplő lányok edzője lett az NB II-ben, ő indított útjára olyan, későbbi NB I-es játékosokat, mint *Kmetovics Tímea*, *Kovács Andrea*, rajtuk kívül a csapat meghatározó tagja volt még *Kubovics Erzsébet* és *Ormódy Edit*, aki távolról dobált jól. A másodosztályban megnyerték a csoportjuk küzdelmeit, de végül nem jutottak fel az élvonalba. Ági főállásban a tanítóképzőben testnevelést tanított, majd idővel a tanszék vezetője lett, onnan ment kordedvezményesen nyugdíjba. Valójában én is 60 éves koromban lettem nyugdíjas, de még ráhúztam mintegy 11 évet. Helyettem a Bélában *Siposné Cserjés Mária* lett a testnevelés munkaközösség vezetője, akit arra kértem, hogy úgy ossza el az órákat, hogy mindenkinek elegendő jusson, nehogy valaki miattam hátrányt szenvedjen. Így aztán volt, hogy 16 órát kaptam, a végén pedig két osztályom volt, akiket végül harmadévből hagytam ott, amit nagyon sajnáltam.

- *Gyerekeitek követték a szülők példáját?*

- *Ágnes* lányunk nem sportolt, inkább a könyvek, a nyelvek érdekelték, *Lajos* fiunk sportolt, de nem volt kiemelkedő képességű, nyolcadikos korában súlyos sérülést, izomszakadást szenvedett, amit az orvosok nem vettek észre – de az baj, hogy én sem. Mire sikerült a Sportkórházba felvinnem, már olyan rossz volt a lába, hogy az orvos megkérdezte, mennyire tehetséges a gyerek. Nem volt ügyetlen, gyors mozgású, de az átlagosnál nem jobb sportolónak számított, így nem érintette annyira fájdalmasan, hogy abba kellett hagynia az aktív versenyzést. Amatőr szinten azért még focizik. Azzal viszont soha nem volt gond, hogy mit nézzünk a tévében, mert mind a négyen sportrajongók vagyunk. A fiam révén van két lányunokám, így sajnos hosszabb távon a Schmidt nevet senki nem viszi tovább... A nagyobbik, *Orsi* 23 éves, most szerzi Bécsben a második diplomáját, közvetlen, társas lény, míg a kisebbik, *Eszter* most érettségizik a Bélában, ő zárkózottabb személyiség. A főiskolán megtanultam síelni, nagyon sokat jártunk családostól. Mindig megfontoltan siklottam, az unokáim viszont

sokkal bátrabbak voltak nálam.

- *Hogy emlékszel vissza hosszú tanári pályafutásodra?*

- Nem egészen önként mentem nyugdíjba 48 év után, de nagy keserűség nincs bennem. Általában jóban voltam a gyerekekkel, voltak követelmények, de engedmények is, az nem zavart, ha valaki ügyetlennek bizonyult. Ha szorgalmas, jó tanuló volt, megadtam neki az ötöst. Azt nem szerettem, ha valaki kitűnő, és én adok neki egy hármast. A közel fél évszázad alatt 7-szer voltam osztályfőnök; 4 négy évfolyamost és 2 hatosztályost vittem végig, rögtön 1965-ben osztályfőnökként kezdtem tanítani. Előfordult nálam is, hogy a szülőt és később a gyereket is oktattam. Minden osztállyal jártam külföldön, eleinte Bulgáriában, aztán az egyikkel az NDK-ban: Lipcsében és Drezdában, egy másikkal Berlinben és Rügen szigetén. Nagyon sok szépet hallottunk erről a helyről, és igaz is volt. Az utolsó csoportom különleges volt, ugyanis a '98-ban érettségizett társaság után nem kívántam már újjal foglalkozni. Azonban közbeszólt az élet, *Weidinger Yvette* testnevelő tanár kollégám anyai örömei miatt nem tudta végigvinni az osztályát, és *Sipos János* akkori igazgató azt mondta nekik, hogy megérdemlik, hogy maguk válasszának helyette tanárt. Nagy meglepetésemre engem neveztek meg, nem tudom miért. Az osztályba járó 8-10 fiút első-másodikban tanítottam, ennyi kapcsolatom volt velük. Amíg a Bélában voltam, összesen mintegy 5 000 diák végzett.

Természetesen ennyi idő alatt akadtak váratlan és mulatságos történetek is. Egyszer egy lány területi kosárdöntőn a mérkőzés napján hajnalban jönnek a lányok, hogy egyikük nincs a szobájában... Amikor előkerült, adtam neki egy pofont, és kihagytam a csapatból, pedig ő volt a legjobb játékos. A többiek bizonyítani akartak, és megnyertük nélküle is a meccset. Utána nem csináltam ügyet belőle, letudtam ennyivel, de hogy a társaitól mit kapott! Egy másik alkalommal türrösökkel együtt voltunk vidéken, ugyanabban a kollégiumban elszállásolva. Egyszer csak valaki odament a portáshoz, és megkérdezte tőle, hogy nem tudja, a Türr Istvánt merre találja. A portás visszakérdezett: az a kis alacsony? Azóta „tiszteletbeli” Türr István vagyok...

- *Kaptál valamilyen kitüntetést?*

- Nagyon régen, talán túl korán is, még a 60-as években a Testnevelés és Sport Kiváló Dolgozója lettem. Ezenkívül a különböző sikerek alkalmából a szokásos serlegeket, okleveleket kaptam meg, 2001-ben pedig a Baja Város Sportjáért kitüntetést vehettem át.

Elpusztult szentkút (Bründel) Kolluton

Nebojszki László

■ „Vodica. Szentnek tartott kis források szerb elnevezése, melyek iránt különösen a szerb nép vallásos tisztelettel viselkedik, bizonyos alkalommal búcsújárásban is fölkeres, és bajaiban gyógyítást vár vizétől. Ilyen Vodica, melyet a magyarok Szentkútnak, a németek Bründelnak neveznek, több van megyénkben.” – fogalmazta meg vidékünkre vonatkozóan Iványi István 1907-ben a népi vallásosság által tisztelt helyek lényegét (*Bács-Bodrog vármegye földrajzi és történelmi helynévtára. V. kötet 133. o.*). A szerző szócikke további részében tíz helyet említett a vármegyében, felsorolása azonban korántsem volt teljes: az itt élők vallásossága számos további, a vonatkozó irodalom által nem vagy alig ismert szakrális helyet hozott létre ezen a tájon. A felsorolásból hiányzóak közé tartozik az Iványi könyvének megjelenése idején még a történelmi Magyarországhoz tartozó Küllöd (korábbi neve Kollut) község déli határrészében fekvő Bründel (Bründl), amely a Trianonban meghúzott országhatártól délre – az újonnan létrehozott Szerb-Horvát-Szlovén Királyságba, utóbb egyik mai jogutódjába, Szerbiába – került, és napjainkra teljesen elpusztult.

A belügyminiszter 1904. január 11-i rendelete szerint lett a település hivatalos neve *Küllöd*. A 2. világháború végéig a település lakosságának zömét alkotó németek a *Kolluth*, a ma többségben élő szerbek a *Kolut* elnevezést használják. Mivel a cikkben feldolgozott dokumentumok többsége 1905 előtti, ezért cikkünkben a régi Kollut elnevezést használjuk.

racskai-Dunába torkolló *Bründl-fok*. Az elnevezésre Anton Reppmann figyelt fel a könyvében (*Kolut in der Batschka. Schwäbisch-Gmünd, 1980. 160. o.*), aki az alábbiakat írta a helyről: „...a lakosság által Bründl (Prindl) névvel jelölt mező rész elnevezésére hosszú ideig nem találtam magyarzatot. Aztán az 1858-ban készült térképen találkoztam a Bründl Fog nevű vízzel, amely az úttól délre és azzal nagyjából párhuzamosan a kolluti ruhamosó helyhez vezetett, elfolyt mellette, és a nyugati csatornával a Vatova-szigetet körbevette. Nekem úgy tűnik, hogy ez a hajdani víz, mint névadó lett a Bründel-dűlő névadója.” (minden szövegrészlet a szerző fordítása – a szerk.)

Az említett, közel ellipszis alaprajzú terület a lápos ártér lecsapolásakor vált szigetté, és a kataszterekben szereplő Vatova-dűlőről nevezték el. Nagyjából félkör formájú északi része a *Sandweingarten* (Homokszőlők) nevet kapta (amelynek homokos talajára telepítettek a kollutiak legkorábbi szőlőiket), déli folytatása pedig a növénytermesztésre szolgáló *Untere Kukurutzfeld* (Alsó kukoricaföld). Az előzőkhez kapcsolódik a könyv 115. oldalán, a község szakrális emlékeit bemutató fejezetének részlete: „A helységen kívül a keresztény jelképek egész sorával találkozhatunk. Így lehet mindenképp a Homokszőlőkhöz vezető úton álló kis Bründl-kápolnát említeni. Ez a fésűkészítő Zweng család emeltette fogadalmi kápolna Mária-napokon gyakran volt célja a jámbor zarándokoknak – a szomszédos településekről is. Nevét a mellette lévő kútról kapta, amelyet az utóbbi időben kövel fedtek be, és szivattyúval láttak el.”

gadott ünnepként a Mária mennybevételére vagy Nagyboldogasszony napján (augusztus 15-én) tartott kolluti szokások. A templomban mondott korai mise után ezen a napon leginkább nők részvételével indult zarándoklat a Bründl-kápolnához. Egykor a településen ugyanezen a napon tartották a gyógynövény-szentelést: a kilenc különböző gyógynövény virágából készített és felszentelt csokrot házi áldásként a padláson őrizték (nagy vihar esetén a tűzbe vetették, halálesetnél a koporsóba tették belőle.)

További adatok meglelésében bízva folytattuk a kutatást a Kalocsai Főegyházmegyei Levéltárban (KFL I.1.b. Polgári kori alapítványi iratok) a kultuszhellyel kapcsolatban. A legkorábbi kapcsolódó dokumentum az 1863. július 26-án készült, kézzel írott, gót betűs, német nyelvű kvázi-alapítólevél (inkább kötelezvény), amelynek magyar fordítása a következő: „Alulírott, a kapott érseki engedélynek megfelelően a bezdáni úti homokdombnál a Boldogasszony stációjának 20 osztrák értékű forintot kitevő költségű felépítése és felszentelése után, feleségemmel együtt ünnepélyesen élethosszig kötelezem magam az említett stáció jó karban tartására, halálom után javaimból a szükséges alapítványi pénzüsszeg beadására, hogy az alapítványi kasszában gyümölcsözően befektetésre kerüljön.

Ennek okirata alapítványi levél helyett ez a három azonos példányú kötelezvénylevél, amelyből a kiállítás és aláírás után egy a tisztelendő ordináriusi hivatalnál, a második a templompénztárnál és a harmadik bélyeg nélküli példány a magas cs. k. Helytartáságnál kerül leadásra.”

Időrendben a következő irat *Barakovich Ferenc* plébános 1864. március 20-án a kalocsai Érseki Főhatóságához intézett latin nyelvű levele. Eszerint *Zweng András* (Andreas Zweng) kolluti lakos 1862. május 16-án kapott engedélyt arra, hogy a Bezdán felé vezető úton a Sandhügel (Homokhalom) lábánál kőből stációt emeljen, abban Boldogságos Szűz Mária szobrát elhelyezze, és azt a saját költségén fenntartsa, amiről halála után elkülönített összeggel kellett gondoskodni. Ugyanakkor a kérelmező plébános jóváhagyást kapott a szakrális emlék megáldására, továbbá ismerteti az alapítónak az előzőekben leírt kötelezettség-vállalását. Mindezek után a levél második részében tért rá a plébános írásának tényleges tárgyára: a Dunán Batinánál (Kisköszegnél) átkelni szándékozó, erre vonuló zarándokok és a Máriagyűdre tartó búcsúsok a stációnál haladnak el, ahol általában megállnak és adakoznak. Ennek nyomán Zweng

A II. katonai felmérés Kollutot ábrázoló térképrészlete a Bründl-fokkal

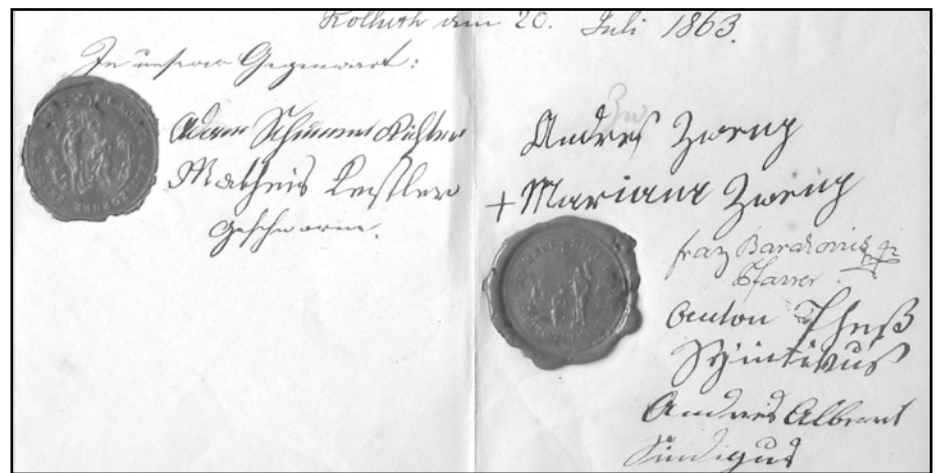
A *Karl Pavek* őrnagy irányította, 1858-as második katonai felmérés XXXII. oszlop és 65. sor megnevezésű azonosító jelekkel ellátott térképszelvényén látható Kolluttól délre, a Ba-

Az utolsó mondat azért érdekes, mert a hely elnevezésén kívül az egyetlen konkrét utalás az ottani kútra. A Reppmann-könyv szerint a kialakult kultuszhoz kötődtek fo-

András egy vasperselyt készíttetett (egyik kulcsa a plébánosnál, másik a szindikusknál található), amelyben az adományok szépen gyarapodnak: az elmúlt évben 20 forint gyűlt össze. A folytatásban a plébános előadta Zweng András kérelmét: a perselyben összegyűlt összeget fordítsák a stáció fenntartására, és ezzel egyidejűleg az alapító kapjon felmentést azon kötelezettsége alól, hogy a továbbiakban erről önerejéből gondoskadjon. A levél felzetére Kalocsán írt záradék azt mondja ki, hogy „*memoratus fundator ab obligatione dictam stationem conservandi relevari nequeat*”, azaz az alapítótól a megnevezett stáció fenntartási kötelezettségét nem lehet elvenni, azaz amit Zweng vállalt, az alól nem adnak felmentést. (A levél szövegének értelmezésében dr. Vízkelety András volt segítségemre – N. L.)

A szakrális emlék melletti nagyobb forgalom gonddal is járt. A kalocsai Érseki Főhatóság-hoz Barakovich plébános az 1867. április 24-én keltezett latin nyelvű levelében kérte az ismeretlen tettes által eltulajdonított, de Zweng által újból helyreállított Boldogságos Szűz Mária-szobor megáldását. A levél felzetén olvasható záradék szerint ezt Kalocsán az illetékes engedélyezte.

Úgy tűnik, ezután hosszú időre rendeződött a stáció sorsa, a kialakult hagyományoknak, valamint helyi szokásoknak megfelelően töltötte be szerepét a kollutiak és az itt elhaladók vagy ide zarándoklók életében. Az egyházi iratokban a Zweng András-féle kápolna a Boldogságos Szűz Mária-szobrával megnevezésű hellyel az Érseki Hatósághoz 1897. augusztus 7-én küldött levél nyomán kezdtek a kalocsai illetékesek ismét foglalkozni. Ebben Brichacsek János kolluti plébános azt írja, hogy ottani szolgálatának kezdete (1882) óta „A kolluti kegyes alapítványok számadásába lényeges hiba csúszott be ... tévedésből felcseréltem a templomban levő 7 fájldalmú B. Sz. Mária szobrával és ahhoz írtam a Zweng-kápolna pénzét ...”. Hozzátette: miután a hibát észrevette, az Érseki Főhatóságtól szándékában állt kémi a „... Zweng állítólagos kápolnát elejteni, mert az ájtatosság növelésére alkalmatlan, kin lévén a mezőn a jószág hozzá dörgölődzik, és ember oda ájtatoskodni nem megy.” A kalocsai illetékesek postafordultával reagáltak: Maison Mihály regőcei plébánost – kerületi esperest levélben utasították a kolluti számadások alapján kimutatás készítésére és a szakrális emlék alapítványával kapcsolatos irat áttanulmányozására, továbbá Brichacsek plébános véleményével szemben evangélicus feladatnak tartották a hely megfelelő gondozását: „A kolluthi plébános [...] kérvénye oly megbízással küldetik Nt. Uraságodhoz, hogy Kolluthra menvén a plébánián levő

A kötelezvény alján bal oldalon a község pecsétje, a bíró és egy esküd aláírása, jobb oldalon Zweng András és felesége, alatta a plébános, továbbá két szindikus kézjegye (mellettük a plébánia pecsétje)

számadásokból és naplókából állapítsa meg: mennyi vételeztetett be a bezdáni úton levő sz. Mária-szobornál összegyűlt pénzből s annak kamataiból a templomban levő hét-fájldalmú sz. Mária-szobor pénztára javára? Az erre vonatkozó kimutatást a plébános és szindikusok aláírásával is ellátva terjessze ide.

Jelentse továbbá: van-e a bezdáni úton lévő sz. Mária-szobornak alapítókéje és alapítvány-levele? Mily karban van a szobor és az a fölé épített kápolna vagy fülke?

Megjegyzem előre is, hogy eme szobor még az esetre se maradhat gondozatlanul, hogyha alapítványi tőkéje nincs is. Annak rendeltetése nagyon szép még akkor is, ha nem látunk senkit előtte ájtatoskodni és hogy – mint a plébános írja – a jószág rongálja, épen ez a körülmény sürgeti hívebb gondozását. Ezen tekinteteket közölje Nt. Uraságod a plébánossal.

Kalocsa, 1897. augusztus 9.”

Maison Mihály esperes 1897. szeptember 21-én a kolluti illetékesek aláírásaival is ellátva két levelet küldött Kalocsára. Az egyikben először rövid leírást közölt a szakrális emlékről: „... magassága 1.26 m, szélessége 1.26 m, vastagsága 0.56 m. A kápolnára, mely 1864. évben épült, ráfeme némi javítás és tisztítás. Van benne több apró kép és koszorú. A fülkén mely 0.90 m magas, 0.98 m széles és 0.56 m hosszú (sic!) van egy vékony deszkából ajtó, závar nélkül.” Utóbbi nyilván a fülke mélységére vonatkozhat, amelynek értéke megegyezik a stáció teljes vastagságával: valószínűleg pontatlanul mérték meg vagy jegyezték fel az adatot. Tehát: a szakrális emlék valójában nem a szó szoros értelmében vett kápolna, hanem stáció vagy fülkés képoszlop volt, amelyben képeket és szobrot helyeztek el. Együttal közölte, hogy a kolluti plébánia levéltárában nem talált alapítványi levelet, a kápolna szobor nélküli, és nincs alapítványi tőkéje sem. A másik levélben az

anyagi viszonyokat tekintette át. Elmondása szerint a számadások és naplók alapján 1881 végéig a kápolna perselyébe 70 forint és 71 krajcár folyt be, ezt követően Zweng András a többszöri feltörés miatt bevitte. Az összeget tévedésből a templomi szobornak könyvelték. Maison esperes kimutatása szerint a határbeli szakrális emléket 135 forint 35 krajcár, míg a 7 fájldalmú B. Sz. Mária szobrát 55 forint 60 krajcár illeti.

A Kalocsán, 1897. szeptember 30-án írt válasz három pontban foglalta össze Brichacsek János plébános számára a teendőket „A Zweng András által 1864-ben a bezdáni úton felállított fülkéről (statio) a ker. esperes úrnak e hó 27-én 99. sz. a kelt jelentéséből látható, hogy a statio, mely sz. Mária képének elhelyezésére volt szánva, elhanyagolt állapotban tele van apró sz. képecskékkel és koszorúkkal. Kitéjük egyúttal, hogy a stacionál elhelyezve volt perselyből 70 frt 71 kr gyűlt be 1881. év végéig; akkor a persely – helytelenül ugyan – eltávolított onnét, s a 70 frt 71 kr a templomban levő hét-fájldalmú sz. Mária szobrának pénztárába tétetett át elég tévesen.

Ily körülmények között

1) A Zweng-féle statio számára új napló nyitandó haladéktalanul, és abba a hét-fájldalmú sz. Mária-szobor pénztárából fennemlített 70 frt 71 kr és annak 1896 év végéig felszaporodott kamatai, vagyis összesen százszkilencven forint és 95 krajcár a bezdáni úti Zweng-féle sz. Mária-statio pénztárába áthelyezendő s így külön kezelendő.

2) Gondolkodni kell a stacionál illő állapotba helyezéséről. Talán ízlésesen át lehetne a stációt egy ügyes mesterrel alakítani, s a fülkébe sz. Máriának kőanyagból (Steingut) való szobrát helyezni (a müncheni Mayer-féle cég anemű szobrai igen szépek). Ezekre nézve valamint a statio köré vonandó fakorlóról küldjön Nt. Uraságod tervet és költségvetést

arra való tekintettel, hogy a stationak érinthetetlen alapjaként 50 forint lenne megőrzendő.

3) Egyébként a plébániai levéltár számára másolatban visszatartandó s a visszavárológos mellékelt alapítványlevelével alapítóként Zweng András hagyatékának kell lennie. Jelentse Nt. Uraságod él-e még Zweng András? S ha meghalt: maradt-e hagyatéka s miért nem tétetett le a szükséges alapítóke?

A bemutatott régi irat visszaküldetik.

Kalocsa, 1897. szept. 30."

Az Érseki Főhatóság 1900. május 7-én keltezett sürgetésére 1900. május 12-én az előző esztendőben beiktatott Reichheld Károly plébános válaszolt. A kimutatás szerint a Zweng-stáció pénztára 224,53 forintra gyarapodott, felújítás még nem történt (nyár végére tett ígéretet az előrelépésre). „A 3. pontra nézve: Jelentem alázattal, hogy Zweng András és neje még élnek. Az eredeti alapítólevelet zárva küldöm, melynek másolatát elkészítve a levéltárnak megtartottam.”

A Reichheld plébános 1900. szeptember 17-i levelében összeállított költségvetés (összesen 636 koronára tervezték) jelentősen meghaladta a rendelkezésre álló összeget (348 koronát). Egy nappal későbbi válaszukban a kalocsai illetékesek ebbe nem egyeztek bele: „Egyelőre meg kell elégedni az eddigi stáció kijavításával és új szobor behelyezésével s ezekből mutatandó be szabályszerű költségvetés.” Az újabb – 1900. október 5-én írt – levélben a plébános azt közölte, hogy „... a Zweng-féle Mária stacio javítása, az alap terhére, főlöszleges; mert ezen stacio évről-évre a család által ki lesz javítva. Nagyobb javítást az alap nem eszközölhet rajta.” Emellett a fülkébe egy 45-50 cm magas fa Mária-szobor beszerzését javasolta. Továbbá: „Alázatos véleményem, hogy a meglevő tőke gyümölcsöztesse addig, míg egy új statio állítható lesz.” A kalocsai jóváhagyás (1900. október 8.) után az állíttató család elvégeztette a felújítást, beszerezték a szobrot, majd a plébános 1901. július 31-én keltezett jelentése szerint benedikálta a szakrális emléket.

Stelczer Endre új plébános érkezésekor ismét előkerült a Zweng-stáció ügye: az 1904. július 13-i dátummal ellátott és az Érseki Hatósághoz intézett levél szerint „... nevezett Zweng már a 80 éven túl van és még életében rendezni óhajítja az ügyet, tudni szeretné mily összeget kell neki fundatió fejében lefizetni. ... A statio vagyona 462.42 korona.” Az 1904. július 17-én keltezett válaszból a kalocsai illetékesek ezt 100 koronában határozták meg. Az ennek nyomán négy azonos példányban készült alapítványi levelet 1904. augusztus 12-ei dátummal látták el Kolluton, majd Stelczer plébános augusztus 22-én továbbította Kalocsa kegyes jóváhagyására, az

ottani jóváhagyás augusztus 29-én történt. A Kalocsai Főegyházmegyei Levéltárban még egy irat található, amely a Zweng András-féle stációval kapcsolatosan adatot tartalmaz: Szirmai György átdadó plébános és Belt Antal átvevő adminisztrátor 1922. augusztus 10-én írta alá Agatity Boldizsár esperes-plébánossal együtt azt az inventáriumot (leltárt), amelyben a keresztek és szobrok felsorolásában 16-os sorszámmal szerepel a szakrális emlék. A megjegyzés szerint „a rácsos vasajtó zárral ellátandó”, továbbá állapota „mediocri” (megfelelő).

Mint tudjuk: a vesztes 1. világháborút követően Kollut egyháziilag az 1923. február 10-én Szabadka központtal létrehozott Bácsi Apostoli Adminisztratúra kormányzása, majd az 1968-ban önálló püspökségként létrejött Szabadkai Egyházmegye joghatósága alá került. A püspökség internetes oldalán (<http://www.suboticka-biskupija.info/zupe.php?op=display&zid=47>) ez olvasható a plébániáról: „...1754-ben alapították, a templom névadója: Keresztelő Szent János. A templomot 1825-ben emelték a régi romok helyén. 1825-ben felújították, majd kifestették. 1960-ban kijavították a háborús károkat. Sajnos 1967/68-óta nem tartanak benne iszentszeteletet. A templom méretei: hossza 36 m, szélessége 12 m, a felújítás óta a torony magassága nincs lemérve. Egy harangja van. Az anyakönyvet 1754-óta vezetik. A fenti adatok 1968-ból származnak.”

A 2. világháború után Kollut lakosságának nemzetiösszetétele jelentősen megváltozott. Az addig abszolút többséget adó németek helyére szerb családokat telepítettek. A római katolikus vallásúak száma jelentősen csökkent: következményként a templom, a temető és a település szakrális objektumai gondozatlanná-gazdátlaná váltak.

A Boldogságos Szűz Mária-stáció fellelésében bízva kerestem kapcsolatot olyanokkal, akiktől a kegyhelyről új információkat reméltem. Az Őrszálláson született, jelenleg Németországban élő Johann Bayer hívta fel a figyelmemet a Kollutról elszármazott németek által létrehozott <https://kollut.worldpress.com> internetes oldalra, és kapcsolatfelvételt ajánlott a honlapot fenntartó Johann Krumpholz (Ausztria) és Thomas Willand (Németország) urakkal. Utóbbi családjának visszaemlékezése szerint a képoszlop magassága mintegy 2, szélessége és vastagsága kb. 1,5 méter lehetett, kép nem maradt fenn róla. Johann Krumpholz pedig az aláb-

biakról tudósított: a Bründl-stációt 1964-ben egy földrengés ledöntötte. Ezt követően a Mária-szobrot a kolluti Csatalinatz (leánykori nevén Hettich) Éva hazavitte, és 1974-ben bekövetkezett haláláig őrizte. (Abban az időben a településen már csupán néhány katolikus élt.) A szülőhelyén, a béregi temetőben zajlott végző tiszteltadaskor férje kívánságának megfelelően a szobrot az asszony sírjába tetette. Krumpholz úr révén jutottam el a Kolluton élő Nikolin Annához. Az 1929-ben született idős asszony családja 1932-ben költözött át – egyben országot is váltva – Garáról Regőcérre, végül Kolluton telepedtek le. Az eddig ismert információkhoz személyes beszélgetésünk alkalmával az alábbiakat tette hozzá: gyermekkorában a Szent Márk-napi búzaszenteléskor (április 25-én) mentek ki a templomtól processzióval a Bründlhöz. Mivel a szakrális emlék helyén már semmi sem emlékeztet az eredeti állapotra, elmentünk Béregre, hogy a helyi katolikus temetőben Csatalinatz Éva sírját, a kolluti Bründl-stációhoz köthető utolsó emléket lefényképezhessük. Sajnos a sírt az alapos keresés ellenére sem találtuk meg.

A kolluti Bründl fellelhető történetének ismertetése után érdemes jelentőségét és szerepét a hozzá közel fekvő bácskai hasonló helyek történetébe illeszteni. Kollutól néhány kilométerre északra, Hercegszántó mellett található a mára országosan ismert Vodica-Máriakert, amelynek múltját és jelenét folyóiratunk 2006. februári számában ismertettük. A két hely 19. századi állapotát összehasonlítva következtethetünk arra, hogy más feltételek mellett merre fejlődhetett volna a kolluti kegyhely.

Napjainkban létezik egy, a kollutival párhuzamba vonható, néhány kilométerre délre fekvő (kevésbé ismert) másik kegyhely is, amelynek mai állapotát a mellékelt fotón láthatjuk. A szerbiai Monostorszeg és Zombort összekötő közút mellett, a Kígyós-főcsatorna Ferenc-csatornába torkollása mellett található vodica-hely szakrális építményei és az ott elhelyezett tárgyak (képek, szobrok, virágok, szalagok stb.) nagyban emlékeztetnek az előzőekben leírt kolluti Szűz Mária-stációra. Fénykorában ilyen lehetett a kolluti Bründl is.

Egykor ilyen lehetett a Kollut melletti Zweng-kápolna (képoszlop, szoborfülke, stáció)

Kilencven éve adták át az új tüdőpavilont

Sarlós István

■ Baján már 1912-ben megkezdte működését a tüdőgondozó, amelynek feladata a TBC-ben szenvedő betegek gondozása volt. Az intézmény Baja törvényhatósági jogú város tisztiorvosi szolgálatának felügyelete alatt állt, azaz kezdetben a bajai kórháztól független szervezeti egységként működött. 1924 tavaszán dr. Zákányi András országos tisztifőorvos beadványban elemezte Baja város közegészségügyi helyzetét, és javaslatokat tett a jövőbeni fejlesztési irányvonalakra. A bajai kórházat elsősorban egy tüdőosztállyal és egy gyermekosztállyal javasolta bővíteni. A szerb megszállás után szinte azonnal a régi gondozóvezető főorvos, dr. Pollermann Artúr betérjesztette a városhoz a tüdőgondozó újraalapításának szándékát, és ehhez megkapta a kívánt segítséget is. A helyhiány miatt azonban már ekkor megjelent egy önálló épülettel rendelkező tüdőgondozó létesítésének igénye, amire a Zákányi-féle elemzés csak rásegített. 1926-ban kezdődtek meg a kórházi tüdőpavilon tervezési, majd építési munkálatai. Az épületet multifunkcionálisnak tervezték: tüdőosztály és gondozó, nemibeteg-gondozó, labor és röntgenosztály. Nagy Márton tervei alapján 1927 végére készült el az épület, átadási ünnepsége 1927. december 11-én volt. Az épületet december 21-én a közgyűlésen nevezték el hivatalosan a népjóléti és munkaügyi miniszterrel dr. Vass József-pavilonnak. A közgyűlés utasítására emlékkönyvben örökítették meg az avatóünnepségen elhangzott beszédeket:

„Baja város törvényhatósági bizottsága 1927. december hó 21-én tartott ülésén Ertl József és 50 törvényhatósági bizottsági tag indítványára (lásd 22.847 kig. [közigazgatási] 1927. – 439. közgy. [közgyűlési] jgykvi. [jegyzőkönyvi] sz. [szám] a. [alatt]) egyhangú lelkesedéssel elhatározta, hogy a városi közkórház új tüdőbeteg pavilonját Nagyméltóságú Dr. Vass József m. [magyar] kir. [királyi] népjóléti és munkaügyi miniszter úrnak e messze kiható közegészségügyi intézmény létesítésében megnyilvánult lelkes ügyszeretete és áldozatkészsége hálás elismerése és érdemeinek megörökítése végett „Dr. Vass József Pavilon”-nak nevezi el.

Egyben elhatározza, hogy emlékalbumot készíttet és ebben a pavilon ünnepélyes megnyitásokor elhangzott beszédeket és az ünnepélyen részt vevő vendégek névalírásait megörökítteti.

Dr. Vojnics Ferenc Baja város polgármesterének 1927. évi december hó 11-én, a tüdőbeteg-pavilon ünnepélyes felavatása alkalmával mondott megnyitó beszéde:

Kegyelmes Úr! Soha se hangzott el a magyar történelemben olyan szerencsétlen, annyira végzetes kijelentés, mint Lindernek a hírhedt mondása: „Nem akarok többé katonát látni!” Volt rá gondjuk a győztes hatalmaknak, hogy ez az óhaj alapos teljesedésbe menjen.

De meggyőzően mutatja az orvul legyőzött nemzetnek ősi életerejét, hogy csak a katonáit vehették el tőle, magát az élni akarását, s az életért való küzdelmet a nemzet most se adta fel. Összeszorongították fegyveres erejét, nem küzdhet és védekezhet külső ellenség ellen; hát annál nagyobb számmal és áldozattal állítja sorompóba a harcosokat, akiknek a fegyvere szintén sokszor vág, sebet nyit, de akiknek harca más, a még nagyobb, s az örök ellenség ellen: a nemzet testét minden háborúnál jobban emésztő kórok ellen folyik.

Ennek az ellenségnek minden évben iszonyú véradót kellett leadni a múltban és még mindig igen sokat a jelenben. Ezzel az ellenséggel szemben soha fel nem adható, Treuga Deit nem ismerő folyton fokozódó harcnak a feladata, hogy minél szűkebb korlátok közé szorítsa ezt a legádázabb ellenséget, hogy ezzel számban és egyedeiben erősebbé tegye a sok vért vesztett nemzetet, hogy az újból súllyal és tekintéllyel tudja betölteni a népek nagy családjában rendeltetészerű szerepét.

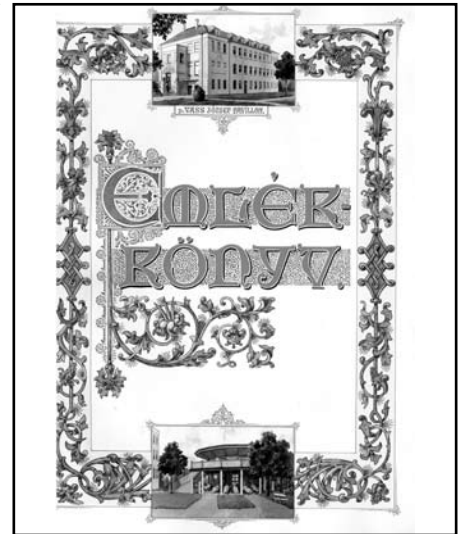
Ennek a küzdelemnek a nagy horderejét azzal ismerte el a törvényhozás, hogy annak élére és vezetésére a világháború után külön, önálló vezérkart állított a népjóléti miniszteriumnál.

A vezérkar munkájának a nagyvonalúságát, nemzetvédő és nemzetfenntartó munkájának eredményeit máris jelzik a statisztika javulóra hajló számoszlopai. De az eredmények a külsőben is észrevehetőek, mert a háború utáni haladás sehol sem olyan jelentős és szembeötlő, mint a népjóléti intézmények terén is itt is főleg a kórházak területén.

Kegyelmes Úr! A törvényhatóságok Benjaminjának ebbe a rémes harcba beállított vára ma végvár is. Ez a vár a múltban sem volt a legkisebb és legjelentéktelenebb. Nagy az örömünk és őszinte a köszönetünk Kegyelmisségeddel szemben is, hogy várunk folyton erősödhetett, s most egy jelentős bástyával gazdagodhatik.

Itt vannak az építők, akiknek csak korlátozott mértékben álltak rendelkezésre a külső eszközök, de akik mégis orvosi és építészeti megítélés szerint mintaszerűt alkottak, mert a hiányzókhöz a maguk gazdag lelkéből sokat adtak.

Itt állnak a várnak harcosai. Nem zsoldosok, de katonák olyan veretből, amilyenről Nagyméltóságod közel 3 éve a bajai ipartestület-

A tüdőpavilon emlékkönyvének fedőlapja

ben beszélt: hivatásukat szerető, önfeláldozó, éber őrt állók, akik mind tisztába vannak az ő munkájuk magasztosságával és kettőzött erővel dolgoznak, mert a betegben nemcsak a szenvedő embertársat, a felebarátot látják, de mert mindig szem előtt tartják, hogy minden talpra állított beteggel talpra állani segítik a legyengült nemzetet is.

Nagyméltóságod akkori beszédében köynyes szemekkel hallgattuk és felfigyelő lélekkel megjegyeztük szavát: katonát, katonát, katonát! Íme, itt állnak a katonák.

Kegyelmes Úr! Az építő katonák jelentik, hogy az új bástya is készen áll.

A harcos katonák pedig jelentik, hogy a kibővült munkatéren fokozott harcra lelkes készséggel indulnak. Mi pedig kérjük a vezérlő tábormagot, a legszebb harc generalissimusát: indítsa meg e bástyafokon is a munkát, s azt az odaadó és önfeláldozó küzdelmet, amely az egész vár területén folyik, irányítsa tovább is nagy elgondolásaival és kísérelje meleg szívének minden szeretetével!

Dr. Róna Dezső kórházi igazgató-főorvos köszöntő beszéde:

Nagyméltóságú Miniszter Urak, igen tisztelt ünneplő közönség!

Kettős ünnepet jelent ez a mai nap reánk nézve, elsősorban azért, mert kórházunk csendes falai között üdvözölhetjük kormányzatunk legkiválóbb férfait, de ünnepét üljük az örömeink afelett is, hogy egy szép zöld levelet, a reménység zöld levelét illeszthetjük abba a koszorúba, amelyet kórházunk intézménye nekünk eddig is jelentett. A mai nap évtizedes törekvéseknek és akarásoknak befejezése. Már a háború előtt élt a hatóság és a kórház vezetőségének lelkében az a vágy, hogy a tuberculosis nemzetpusztító erejét in-

tézményesen megtörje, hogy hajlékot emeljen a tüdőbetegek részére, elkülönítendő őket a többi betegetől, a fertőzés terjedésének megakadályozása céljából és módot nyújtandó azon lehetőségek részére, melyektől a betegség gyógyítása várható. Mert a tuberculosis minden formája gyógyítható, ha nem későn fogunk hozzá a gyógyításhoz, és ha a szervezet gyógyulására való törekvéseit támogatjuk. Ezen célt nemcsak költséges, klimatikus gyógyhelyeken, hanem bárhol is elérhetjük, szerényebb keretek között is. Ezt a célt szolgálják a külön kórházi tüdőbeteg osztályok, amelyeknek egyik példáját ma felavatandó pavilonunk képezi. Néhai báró Müller Kálmán, a tuberculosis ügyek volt kormánybiztosa, Fáy Aladár Őxellentijával együtt, már 1912-ben 40.000 koronát folyósítottak egy tbc. Pavilon építési költségeire. A háború közbenjött akadályozta a terv kivitelét, s csak a megfelelő telket tudtuk vásárlás útján a kórház testéhez csatolni. 1918-ban újra Fáy Aladár Őxellentijája támogatásával kezdeményező lépéseket tettünk a terv megvalósítására. Társadalmi úton akartuk a megfelelő összeget előteremteni. Bajai polgárok 150.000 koronát ajánlottak fel, melyből 92 ezer korona be is folyt, azonban a korona romlásával el is veszett. A csalódások, csapások nem csüggesztettek el bennünket. S ha földre sújtott a sors, Antheusként új erőt merítettünk.

A szerb megszállás után újra felvettük az elszakadt fonalat. A törvényhatóság belátta a kérdésnek a város határain túlmenő fontosságát, hozzájárult ahhoz, hogy a felveendő dollárkölcsonben a pavilon építési költsége helyet kapjon. Polgármester urunk nagy megértéssel előbb 500, majd további 1250 millió koronát vett fel ezen költségek céljaira, de nem lett volna elég a nobilis gesztus, nem öltött volna testet az ige, ha Magyarország közegészségügyének intézése és irányítása nem Vass József Őxellentijának kezében nyugszik, akinek éles szemét nemesen dobogó szív irányítja, meglátja azt, hogy hol van szükség segítségre és ahol az közérdeket jelent, ott csakhamar megjelenik az állami támogatás is. Mi orvosok csodálattal látjuk azt a bámulatosan expansív fejlődést, amelyet Magyarország kórházügye, de általános közegészségügye is, Őxellentijának bölcs vezérlete alatt mutat. A város maga az egész költséget nem viselhetette, Őxellentijája a népjóléti tárca terhére ugyan-csak 1750 millió korona költséget vállalt és az építkezés a múlt év őszén megindulva, most már a benne fekvő betegek áldják azokat, akik az épületet emelték. Kórházunk szempontjából ezen pavilon építése és megnyitása imminens fontosságú. A benne elhelyezett és részben működő tüdőbeteg gondozó és nemibeteg gondozó intézetekkel, a nemrég felépült és

fölszerelt modern kórbonctani intézetünkkel és új, modern, felszerelés előtt álló, külön Röntgen pavilonunkkal az egészségügyi centrale gondolatát segíti valóra válni. Ha még az irányadó factorok bölcs belátása és remélhető áldozatkészsége a hiányzó külön szülészeti és nőgyógyászati osztály, valamint gyermekosztályunk felépítését lehetővé teszik, akkor egészen megközelítjük azt a gondolatot, melyet Scholtz államtitkát úr Őméltósága a vidéki egészségügyi központokról írt, összefoglaló szép művében festett és áldásává lehet egy nagy körzet lakosságának.

A város, a vidék szempontjából ezen új intézményünk hiányt pótol, mert sajnos, a tüdővész által erősen fertőzött alföldünknek a Duna-Tisza közén egyik első ilyen természetű intézete, de fontossága van ezen megnyitási ünnepnek az ország szempontjából is. Őxellentijája, a Miniszter úr, mindnyájunk szívét megkapó beszédében apostrophálta a magyar orvosok és vármegyék mentőegyesületének értekezletén azt mondta, hogy a mentés nemes ügye nemcsak embermentést, hanem nemzetmentést is jelent, az emberi élet megmentésével nemzetünket, országunkat mentjük ki abból a gyászos helyzetből, melybe bennünket a trianoni békedictatum, melyet oly találóan nevezett exellens Nagyurunk kényszerdictatumnak, taszított. Ezt a célt akarjuk szolgálni mi is új intézményünkkel.

S ne vegye senki rossz néven tőlünk, ha még ilyen alkalommal is, amikor egy kulturális és humanisticus intézmény megnyitásáról van szó, politikum is vegyül az ünnepségbe. Az elhagyott, megtiport, megalázott ember... csendes, de keserves könnye csorog végig arcunkon, mert eszünkbe juttatja a közeli gyászos határ, hogy azok a testvéreink, akik azelőtt tömegesen keresték fel ezen intézetet, most ezen újabb gyógyulási lehetőségtől meg vannak fosztva.

Ezek a gondolatok adnak országos jelentőséget minden új kulturális felavatásának. S akkor, amikor Őxellentijának jelenlétében az emberszeretet oltárán újabb lángot gyújtunk, dacos elszántsággal az élni akarás gondolatát is kifejezésre juttatjuk. Beteg embertársaink, városunk, a közelebbi és távolabbi vidék érdekében cselekedünk ezen új intézmény életre hívásával, de szolgáljuk nemzetünknek érdekeit, mikor kulturárainknak egy hatalmas pillért építünk meg, melyen egy szebb, boldogabb, leendő nagy Magyarország erős épülete fog nyugodni. És amikor beszédemet befejezem, a rendíthetetlen hűségtől sugallt, meg nem szűnő hálás köszönet szavait intézem a magyar közegészségügy szép renaissancea megteremtőjéhez, szeretett vezérünkhöz, Vass miniszter úr Őxellentijához, azért az atyai szeretettől meleg támogatásért, mellyel ezen

intézetet felépíteni segített és különösen azért, hogy országos nagy gondjai és elfoglaltsága közepette módot talált arra, hogy ezen intézmény megnyitását személyes megjelenésének fasciáló erejével emlékeztessék, fényessé tegye. Hálásan kell megemlékezni Fáy Aladár Őxellentijáról, aki állandóan buzdított és támogatott bennünket.

Hálás köszönetet kell mondanom a tek. [tekintetes] Törvényhatóságnak áldozatkészségéért, valamint Balku Gyula főispán és dr. Vojnics Ferenc polgármester urainknak, kik mindig nagy megértéssel, segítséggel álltak mellettünk az egész városi tanáccsal együtt, a tervezetés kezdetétől a kivitel végéig. De ki kell emelnem a tervező műépítész úr, Nagy Márton szeretett barátom kiváló érdemeit, aki fáradságot, utazást, munkát nem kímélve tette lehetővé, hogy a rendelkezésre állott aránylag kis összegből, illet építhetünk. Köszönetet mondok Spitznagel János építész vállalkozó úrnak, az összes iparosoknak és magyar munkásoknak, hogy belefektették ebbe a szép épületbe teljes tudásukat és fáradságukat.

És most Isten áldását kérve mindazokra, akiknek köszönettel adózunk, kívánom, hogy amilyen szép lett az intézet, olyan szépek legyenek a gyógyeredmények is, a szenvedő szegény beteg embertársaink javára és üdvére. Végül arra kérem a Népjóléti Miniszter úr Őxellentiját, hogy a tüdőbeteg pavilont megnyitottnak declarálni kegyeskedjék.

Dr. Vass József m. kir. népjóléti és munkaügyi miniszter úr ő xellentijának avató beszéde:

Tisztelt Uram! Nagyon meghat engem ez az ünnepség a maga melegeivel, de különösen a polgármester úr beszédének utolsó passzusa ragadott meg, melyben jelentést tesz ő, az ezredes, nekem, a generálisnak, hogy elkészült az új bástya, a katonaság bent: az őrség helyén, a fegyverek készen és nem kell félni, hogy a bástya az ellenség kezébe eshetik. Annyit jelent ez férfias képben meggondolva, hogy itt egy új erőcentrale épült, hogy annak szétsugárzási köre a város határain túl is felvegye a harcot azok ellen a bujkáló rémek ellen, amelyeket nem lehet máshol megfogni, mint az emberi szervezetben.

Valóban bástya ez az épület, aminthogy azelőtt is erőközpont volt; de most tovább teljesíti fokozott ütemben hivatását. azt hiszem, a szakemberek tökéletesen igazat fognak adni, hogy az egészségügyek terén mindig jobban előretörő profilaxis idején sok gondot kell fordítani a gyógyítás reneszánszára is, mert kórházakat a háború előtti idő is termelt, de ezek az intézmények a régi felszerelésekkel nem felelnek meg többé hivatásuknak; nem pedig azért, mert azóta a gyógyítóorvostudomány nagyot fejlődött, s így nem szabad megállaniok a kezdet fokán a gyógyító intézményeknek

sem. De ehhez hozzá kell még vennünk azt a szerencsétlen körülményt is, hogy háború volt, kettős forradalom volt és nyomukban nagy-nagy szegénység, melyen keresztül kellett vezetni ezt a siratni való nemzetet. Ez a romlás érezte hatását a gyógyító intézetek leromlásában is. Két ok: a gyógyító tudomány fejlődése és a háborút követő nagy romlás készítet bennünket, hogy iparkodjunk a gyógyítás reneszánszát megvalósítani.

Nem egyes miniszterek azok, akik nagy irányzatot képviselnek, hanem az egész kormányzat szolidaritása adja a politikai és anyagi erőt, mely egybekapcsolódva a helyi erővel létre tudja hozni a helyi alkotásokat. Az egész nemzet életét, jövőjét átfogó intézkedések bázisa az egészségvédelem, s azért az e téren folyó munka kell, hogy a kormány, s a törvényhatóságok együttműködéséből fakadjon. Ez a munka a magyar nemzetért folyik, s ezért sikere érdekében kormánynak és nemzetnek válllatve kell sikra szállnia minden igénybevehető áldozatkészséggel. Amikor egészségügyi téren próbálunk az egész nemzetre kiható általános intézkedéseket tenni, nem a magunk gondolatát teljesítjük, hanem az egész kormányzatét. A kormányzás megnyilvánul illyképen más irányban is, de mégis minden intézmény a kormányzat össz-működéséből ered. Nem akarok részletesen a profilaxis irányára kiterjeszkedni. Nincs szükség ennyi szakember előtt szakkérdésekkel foglalkozni, mégis rá szeretnék mutatni, hogy a magyar egészségügyi intézményeket, azok reformját, továbbépítését, kifejlesztését más nemzetek nivåjára emelje, a kormány minden erejével csakugyan meg is valósítja.

Örömmel és büszkeséggel állapíthatom meg, hogy egyik-másik hatalomban, dicsőségben, kultúrában felettünk szereplő nagy nemzet egészségügyét meghaladjuk a magunkéval, mert vannak nyugati nemzetek, melyek minden dicsőségük ellenére is, ha néhány napon túl beteg valamely magyar munkás, vagy akár a saját munkásuk is, kiteszik az utcára. Nincsen olyan kórházi gondozásuk és az egészségügyi intézmények száma is kevesebb, mint nálunk, szegény csonka Magyarországon. Mi a kultúra kis katonái, elszántan menetelő kicsi bakái, folyton a kardot forgattuk, hogy ők nyugodtan tollat forgathassanak, megírassák dalaikat, Niebelungenleidjeiket. Mi folyton a csontjainkkal szórtuk tele a világ csatamezőit irtózatos küzdelmekben csak azért, hogy ők nyugodtan faraghassák a Notre Dame csipkés tornyait, - mi pedig még a nótáinkat sem tudtuk feljegyezni egy kártyalapra, csak Ráskay Leák írtak egy-egy kódexet kolostoruk cellájában, amíg az ellenség fel nem dúlta a monostort, s el nem pusztította a műveiket. Odaát a messze nyugaton színes ablakú kolostorok falai között

századokon keresztül folyt a nyugodt, zavartalan munka, mert mi itt őrt álltunk, mi kicsi gyalogos bakái a világtörténelemnek.

Visszatérek a bajai kórházhoz, amelyhez Röntgen-épület épült és már látjuk a csonkozatát a pavilon napos fekvőcsamokának. Ezt a kórházat nem lehet ilyen keretek közt meghagyni. Jól mondta az előttem szóló dr. Róna igazgató-főorvos úr, hogy nemcsak a betegnek fájdalmas tény az, hogy nem kap ápolást és gondozást a kórházban, mert nincs hely; éppen olyan fájdalmas ez az orvosnak, aki kénytelen a rimánkodó kezeket ellökni magától. Könnyet jelent ez annak is, akinek kezét kénytelen elhárítani. azt a szeretetet, melyet Baja város törvényhatósága, valamint a vármegye élén álló férfiak részéről tapasztaltunk, szeretném a fejlesztés gondolatának élesztőjével munkába állítani, a profilaxis elvénél fogva őket megelőzve magam vetem fel a fejlesztés gondolatát.

Tudom azt, hogy a kórház jelenlegi keretei között hivatásának nem tud megfelelni: tudom ennek a kórháznak azt a jelentőségét, hogy nemcsak a Baja területén illetékes betegek nyernek abban elhelyezést, hanem vannak és lesznek a megyék területéről is betegek: adva van tehát a megoldás módja, hogy akármennyire csonkított helyzetében van is a vármegye, mégis be kell vonni a vármegyét az érdekeltségbe. Én számítok a városi törvényhatóságra és az érdekelt vármegyére, s ekkor egész bizonyosan beígérhetem az állam támogatását. Ez utóbbit azonban csak az első kettőnek belépése esetén, s attól feltételezve.

Ne csináljunk feles üzletet, hanem csináljunk egy trió-üzletet 500 ágyig való kibővítéssel, hogy a kórház gondját 50 esztendőre elvehessük. Ne csak a ma keservének foltozgatunk, hanem olyat alkossunk, hogy ha egy emberöltő múlva restaurálni kell, az utódok is kénytelenek legyenek elismerni, hogy a mai nehéz időkből is voltak olyan férfiak, akik mertek szélesebb gesztussal a mindennapi foltozó munkán túl is alkotni.

Nekünk alig van más reményünk az elismerésre, mint az, hogy saját lelkiismeretünkben nyugodtan zárhatjuk le a magunk folyószám-láját; hogy amit meg tudtunk tenni a közügy, az ország és a nemzet érdekében, azt megtettük. Most pedig visszatérek oda, ahonnan beszédem elején kiindultam, amikor nekem jelentette az ezredes, hogy készen van a várfok és megtisztelt avval, hogy jelentését vegyem tudomásul és nyissam meg a pavilont. Hivatásának átadom az intézményt és köszöntöm azokat, akik a köveket összehordták, akik a törvényhatóság élén annyi szeretettel ápolták az ügyet; azokat, akik megszavazták az összeget; köszöntöm a katonákat, mint őrséget,

akik lancettával, vagy más egyéb fegyverrel szállnak szembe a félelmes, ködként terjedő fenyegető ellenséggel: ellenséges rémekkel, melyek veszedelmesebbek, mint egy rohamra induló ezred, vagy hadtest: rémekkel, melyek a nemzet szíve gyökerét fenyegetik. Mint ahogyan a pap és tanító szemközt áll a tudatlanság és babona terjengő rémével, úgy állnak a mi orvosaink szemben a nemzetet fenyegető ezen rémekkel.

A magyar orvos minden dicséretet megérdemel, heroikus módon dolgozik: nem zsoldos katonaság, nem azért dolgozik, mert megfizetik, a mi orvosaink megelégszenek avval, amijük van, amiből élniök kell, s testük meztelenségét befödni tudják. A mi orvosaink olyanok, mint Napóleon katonái. A történelem feljegyzi, hogy a lakosság azt panaszkolta: nincs ennivalója. Napóleon azt felelte: „Álljatok be katonának!” A katonáknak már ruhájuk sincs,- válaszolta a nép. „Van-e még szalma a házaitek tetején?” – kérdezte Napóleon. Az még van, felelték a panaszkodók. „Akkor fonjatok kötelet szalmából a derekatokra, a testetekre, s úgy menjetez rohamra!” És ezek a „szalma-katonák” vitték győzelemre lelkesedésükkkel a francia gloiret. Így van a magyar orvosi kar is.

Köszöntöm a nővéreket, akik az ágyak körül néhány csendes szóval és egy-egy simítással enyhítik a beteg fájdalmát. Ők a szeretet szimbólumai, s rajtuk keresztül áldja meg az Isten ezt az intézetet. Legyen ez vára és otthona az irgalmas szeretetnek.

Mi pedig a világtörténelem kicsi bakái tovább menetelünk, visszük a fátylát, amellyel szétosztatjuk a sötétséget, dolgozunk más nemzetek helyett, szenvedünk más népek helyett. Munka, szenvedés és áldozat hordozásában mindig több jutott nekünk, mint amennyi kellett, hogy számarányuknál fogva kiméressék számunkra. Mi nem vagyunk adósai a történelemnek, semmivel sem tartozunk. Nagy dolog ez uraim, olyan, mint amikor a kereskedő likvidál, s az évről-évre megállapítja, hogy nem tartozik senkinek, hanem csak követelése van. Mi sem tartozunk, nekünk is csak követelésünk van, azért ezerszeresen megfizettünk, még azért is, aminek lennie kellene, de nincs. A történelem tartozik nekünk: a számadáskor kiderült, hogy nekünk várnivalónk van a históriától: ennek az öntudatnak világossága nyíljék meg, minden ember egy-egy szálfá, s így induljon meg a magyar embererdő, mint ahogyan egykoron a bírói erdő megindult.”

1927 decemberétől a bajai tüdőgondozó dr. Grauaug Ármín vezetésével, a kórházi tüdőosztály pedig dr. Alföldi József vezetésével külön szervezetként, de közösen folytatta munkáját a morbus hungaricusként is emlegetett TBC elleni küzdelemben.

Moholy-Nagy László emlékezete a Duna Hotelben

Moholy-Nagy László rajza a Szent István (ma Szentháromság) térről

Halmosi Zoltán

■ A világ egyik legismertebb magyar képzőművésze, Moholy-Nagy László – 2006 márciusa óta művészeti egyetem (MOME) névadója – Weisz László néven Bácsborsódon született, 1895. július 20-án. Nevét már fiatalon az őt nevelő nagybátyja tiszteletére Nagy Lászlóra változtatta, majd később gyermekeveinek színhelyét, a délvidéki Moholt is felvette mellé, így lett művészneve Moholy-Nagy. Rendkívül sokoldalú, kísérletező alkotó volt, a Bauhaus-mozgalom és az avantgárd kiemelkedő alakja, akire a konstruktivizmus is erősen hatott. Egy személyben volt festő, fotográfus, író, formatervező, tanár, filmrendező, díszlettervező és feltaláló.

Bajai kötődése sokaknak ismert, 2011-ben azonban számomra új, vele kapcsolatos emlékek birtokába jutottam. A világhírnévig jutott művész megérdemli, hogy a múltjával kapcsolatos minden ismert eseményt dokumentáljunk. Az alább leírtak tavaly december 24-én jöttek elő emlékezetemből, az idő múlásával egyre több olyan történés tolu föl a régmúlttal kapcsolatos gondolataim között, amelyekre szívesen emlékezem vissza, és talán másoknak is érdekes lehet.

Közel 7 évvel ezelőtt, 2011 tavaszán, egészen pontosan március 14-én a recepció dolgozó kolléganőm felszólított telefonon nekem, hogy egy idősebb házaspár vár lent. Meglehetősen gyakran történik ilyen: néha megbeszélte időpontra érkezik valaki, sok esetben csak úgy. Természetes, ha bent vagyok a szállodában, mindenkit szívesen fogadok, és szerencsére

ritka az olyan alkalom, amikor egy vendég távozásának jobban örülök, mint az érkezésének. Miután leérkeztem, az előtérben elért egy kissé hajlott hátú bácsika, nadrágja funkciója szerinti helyén maradását nadrágtartó garantálta. Kicsit úgy tűnt, hogy talán túlságosan is belefogyott már.

Bemutatkozott, majd feleségét is bemutatta: Nagy Levente és felesége. A vezetéknevét a gyakorisága miatt egyáltalán nem tűnt fel. A személy viszont felkeltette érdeklődésemet, asztalhoz invitáltam őket. Örömmel elfogadták, mivel a tisztes koruk ellenére – a beszélgetésből kiderült, hogy Nagy Levente 86 éves – gyalog jöttek a vasútállomástól a szállodáig, Budapestről Bajára vonattal érkeztek. Kora délelőtt volt, így kávé mellett folytattuk a beszélgetést. Vendégem gyorsan rátért látogatásuk céljára. Elmondta magáról, hogy Moholy-Nagy László unokaöccse, és minden maradék energiájával a nagybátyja életének momentumait kutatja. Nagy Levente Moholy-Nagy László öt évvel idősebb Jenő testvérenek a fia. Elmondta, bajai látogatásuknak kettős célja van: megkeresni, megtalálni a Moholy-Nagy apjának, Weisz Lipótnak a sírját a bajai zsidó temetőben, másrészt pontosítani szeretné az egyik vendégszoba helyét abban a szállodában, amelyben rokona egy bajai útja alkalmából megszállt (akkortájt Nemzeti Szállodának hívták).

Levente az ezzel kapcsolatos előzmények elmesélésével folytatta. (Úgy gondolom, szólíthatom így, mivel a rendkívüli közvetlensége révén már akkor így szólíttatta magát.) Lendületesen újságolta, hogy különleges szokásaként Moholy levelezőlapra pillanatképeket rajzolt, a front nem mindig háborús momentumairól több mint 100 ilyen készített. Ez az időszak 1916 második fele és 1917 első

féléve volt, a 1917. július 1-ji sebesülését követően készült még néhány kórházi környezetet ábrázoló rajz levelezőlapra. Milyen szerencse, hogy tűzérési megfigyelőként egy megfigyelés közben a bal kisujja sérült meg, nem pedig a jobb! Nemcsak a fronton rajzolt ily módon, életében összesen mintegy 360 db levelezőlap-rajza készült. Ezek közül egynek a másolatát percek múlva a kezemből tarthatam. Levente elővett egy lapot, amelyen rajz volt látható.

Lelkesen mutatta, és mesélt tovább: „Tudja, kedves igazgató úr, ez a levelezőlapra vetett rajz ebben a szállodában készült 1916. január 3-án. Az akkori Nemzeti Szálloda ablakából látott Szent István teret rajzolta a levelezőlapra, majd megcímezte, és elküldte egyetemi barátjának, Hevesi Ivánnak Budapestre. Kutató-gyűjtő munkám révén sikerült ezt a lapot megszerezniem, a róla készített másolatot Önnek hoztam. Szeretném pontosan azonosítani a szobát, az ablakot, ahonnan nagybátyám 1916-ban kinézett.” Természetesen örömmel mentem fel Leventével a szálloda első emeletére, és a rajzon látható perspektíva alapján megtippelve két szobába néztünk be. Az akkori 106-os szobában megtaláltuk a keresett kilátást. Jól azonosítható volt a rajz alapján a Szentháromság-szobor magasba törő keresztje, a Fischer-féle alapítványi ház homlokzatának kis kiülésű, timpanonos középrizalitja, valamint a tér házai teteje felett örökdő Belvárosi Szent Péter és Szent Pál-templom jellegzetes tornya és ezek egymáshoz viszonyított elhelyezkedése.

Levente fotózott a szobában is, de elsősorban az ablakból elé táruló látványt örökítette meg. Látható megnyugvást, elégedettséget éreztem az arcán, amikor lejtünk az emeletről. A tea kortyolgatása mellett foly-

A rajz a bejelölt ablakból készülhetett

tatta a mesélést. Kutatásai alapján az a véleménye, hogy nagybátyja búcsúzkodni jött Bajára, illetve Bácsborsódra, mivel már tudta, hogy rövidesen a frontra kell indulnia.

Arra is megkért, segítsék abban, hogy kijuthassanak a bajai zsidó temetőbe. Örömmel tettem eleget kérésének, autóba ültünk, menet közben megbeszéltük, hogy egy óra múlva értük jövök. A bajai zsidó temető a Szeged felé haladó főútról a MOL benzinkút előtt jobbra lekanyarodva, a kis földút két oldalán található. A jobb oldalon a már erősen befásodott régi, a bal oldalon a kissé szellősebb új temető helyezkedik el, antikvározásodott drótkerítés mögött. A kiskapu zárja szinte csak jelképes, kinyitását követően elváltunk egymástól. Egy óra múlva ugyanitt találkoztunk. A visszaúton Levente elmondta, hogy nem jártak sikerrel. Bár találkoztak egy segítőkész emberrel, de az ő segítségével sem értek célba, Weisz Lipót sírját nem találták meg. A sikertelenségnek elmondása szerint talán az is oka lehetett, hogy László születésének időpontja környékén földbér

és gazdasz edesapja tönkrement, majd hirtelen Amerikába vándorolt ki. Lehet, hogy valamilyen törvényteleniséget is elkövethetett, aminek alapján jeltelen sírba temették. Persze azt is hangsúlyozta, hogy jó lenne ennek pontosítására dokumentumot, adatot találni. Erre – a számomra a mai napig ismeretlen – alkalmi segítsége ígéretet is tett.

Röviden összegezte a bajai útjuk történéseit, majd – mivel ekkorra már dél is elmúlt – az idős házaspár indulni készült. Ebédmeghívásomat sem fogadták el, nem szerettek volna lemaradni a következő budapesti vonatról, így kivittem őket a vasútállomásra. Nagy Levente és felesége bajai látogatásának látható és maradandó eredménye is született. A temetőben megismert személy a városi könyvtárban kikutatta a sírhelyet, segítségével készült egy sírkő, felirattal. Ma ez látható a bajai zsidó

temetőben a földbe süllyedt kő sírkeret fölé. Moholy-Nagy László 1916. január 3-i bajai látogatásának a szálloda, ma Duna Wellness Hotel is emléket kíván állítani. Az akkori 106-os szoba helyén ma található 104-es szoba falán elhelyezendő emléktablón az ott készült levelezőlap rajz másolata, illetve Moholy-Nagy Lászlóról készült fotó és rövid leírás szerepel majd. A szoba neve ettől kezdve a Bauhaus-iskola kiemelkedő tanárának, a világhírű művésznek a nevét fogja viselni.

Az eltíporhatatlan lilium – Ahonnan a cserkészmozgalom indult

Gyenis Vivien

■ A lilium egy több mint négyezer éve megjelent, Japánból származó dísznövény, amelyet már az ókori kultúrákban is spirituális jelképként tartottak számon. Jelenti többek közt az isteni jelenléteket, lelki szeretetet, de az egység, a tisztesség és a remény szimbóluma is – így hát nem véletlen, hogy az idők során a hasonló értékeket képviselő cserkészlet emblémájává vált.

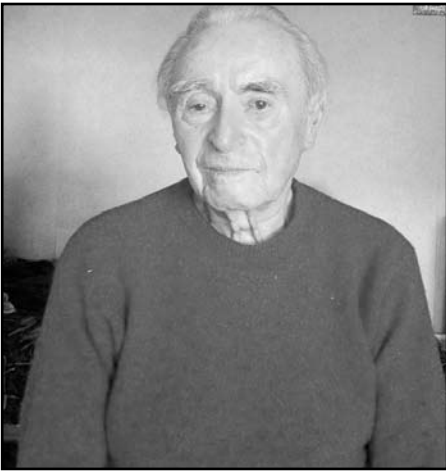
A cserkészlet gyökerei a XX. század első évtizedére nyúlnak vissza. Ekkor rendezte meg Lord Robert Stephenson Smyth Baden-Powell brit tábornok az első, fiúknak szóló, nevelési célzatú táborát az angliai Brownsea Islanden. Az alapötlet onnan eredt, hogy Baden-Powell (ismertebb becenevén Bi-Pi) az 1899-1900-ig tartó angol-búr háborúban önkéntes fiatal fiúkat futárfeladatokkal bízott meg, így egyrészt nekik is elfoglaltságot biztosított a hosszú harc alatt,

másrészt katonáit más feladatokra tudta átszervezni. A fiatalok kitűnő szolgálatukért cserébe egy iránytűt és egy lánzsahegyet ábrázoló jelvényt kaptak – ebből alakult ki a már említett cserkészlilium, amely „a helyes irányba mutat, nem fordulva sem jobbra, sem balra, mivel ezek újra visszafelé vezetnek” – olvasható Baden-Powell egyik későbbi írásában.

A cserkészmozgalom tényleges kibontakozásához viszont hosszabb időre, nyolc évre volt szükség, hogy Bi-Pi az 1899-ben írt *Aids to Scouting* című – elsősorban katonáknak szóló – könyvéért kapott rengeteg pozitív visszajelzés hatására elveit a gyakorlatban is kipróbálja. Ennek adott helyet 1907-ben az angliai Brownsea Island. Innen kezdve Európa- és világszerte is rohamosan alakultak csapatok, mígnem 1910-ben Magyarországot is megfertőzte a cserkészláz – olyannyira, hogy két év múlva, 1912-ben hivatalosan is létrejött a Magyar Cserkészszövetség. A tagok belépéskor fogadalmat tettek: „Én, ... fogadom, hogy híven teljesítem kötelességeimet, melyekkel Istennek, hazámnak, nemzetemnek és embertársaimnak tartozom. Minden lehetőt megteszek, hogy másokon segítsék. Ismerem a cserkész törvényt, és azt mindenkor megtartom.” Indulójuk szövege Sík Sándortól való (az 1. és 2. versszakot idézem):

Fiúk, fel a fejjel, a harsona zeng,
Álljunk csatasorba vidáman!
Ránk vár a világ, ez a harc a miénk,
Katonái vagyunk valahányan!
Jó fegyverünk, izmos karunk,
Égő szemünk s vidám dalunk!
Amerre nézünk megterem,
A győzelem a győzelem!
Fiúk, fel a fejjel az óra közel,
Kel a magyar éjben a hajnal.
Most kell az erős kar, a férfiú-mell,
Ezeréves acél-akarattal.
Zúg, mint a harci trombita:
A Lomnic és a Hargita,
Értünk kiált, felénk süvölt
Az ősi föld, a drága föld.

A követendő értékeket 10 pontban fogalmazták meg: 1. A cserkész egyeneslelkű, és feltétlenül igazat mond. 2. A cserkész híven teljesíti kötelességeit, amelyekkel Istennek, hazájának és embertársainak tartozik. 3. A cserkész, ahol tud, segít. 4. A cserkész minden cserkésztestvérének tekint. 5. A cserkész másokkal szemben gyengéd, magával szemben szigorú. 6. A cserkész szereti a természetet, jó az állatokhoz, és kíméli a növényeket. 7. A cserkész feljebbvalóinak jó lélekkel és készségesen engedelmeskedik. 8. A cserkész vidám és meggondolt. 9. A cserkész takarékos. 10. A cserkész testben és lélekben tiszta.

Mányi József, a bajai cserkészek nagy öregje

A cserkészlet évente megrendezett világtáborain, azaz dzsemborijain az első kivételével a magyarok is részt vettek, és olyan eredményesen szerepeltek, hogy 1933-ban jogot nyertek a rendezvény hazai megszervezésére. Augusztus 2–20. között 46 országból érkezett több mint 26 000 lelkes cserkész vert tábor Gödöllőn, hogy az elkövetkezendő bő két hetet egymás megismerésével és cserkész tudásuk játékos összemérésével töltsék. A világtábor idején a magyar főcserkész a nagy tekintélyű gróf Teleki Pál volt. Mivel ekkorra a cserkészlet már Baján is virágkorát élte, három csapat: a Damjanich Jánosról, a Tóth Kálmánról és a IV. Károly királyról elnevezett vehetett részt a világhírű rendezvényen. Számukra 1933 első felére a felkészülésről szól: többször rendeztek hadijátékot, gyakorolták az úszást, evezést, bumeráingdobást, nyíllal való céllövést, valamint sokféle cserkészjátékot. Kedvelt játékok voltak a számháború, az útjelezés, különböző sorversenyek, valamint a cserkészletre különösen jellemző ügyességi és mozgáskoordinációs játék, a hindukrinolin. (A hindukrinolin hulahoppkarika-szerű fagyúrú, amelyre köteleket csomóztak, és ezek, ha a karikat vízszintesen dobják, sugaras ívben pörögnek. A játék célja, hogy a karika vízszintben maradjon, különben a kötelek összeakadnak, és nem lesz látványos a mutatvány.)

A cserkészmozgalom a természet felfedezése, a tájékozódási készségek fejlesztése, csapat- és közösségépítő volta miatt hamar beopta magát a fiatalok és sok felnőtt szívébe. Baján is szép számmal alakultak csapatok, a húszas években már hét csapatnak adott otthont a város: 157. sz. Damjanich János cserkészcsapat, 282. sz. Tóth Kálmán cserkészcsapat, 501. sz. gr. Apponyi Albert cserkészcsapat, 560. sz. IV. Károly király cserkészcsapat, 567. sz. Mészáros Lázár cserkészcsapat, 570. sz. Csermák Mihály cserkészcsapat, 583. sz. Bulcsú vezér öregcserkészcsapat. (A névadók közül hárman bajai születésűek

voltak: Tóth Kálmán (1831–1881) költő és lapszerkesztő, Mészáros Lázár (1796–1858) hadügyminiszter Batthyány kormányában, Csermák Mihály (1863–1915) az első világháborúban szolgálta a hazát. De az utolsó Habsburg-uralkodó, IV. Károly király is kötődik városunkhoz, hiszen a második „királypuccs” után itt szállították arra a monitorra, amely Madeira szigetére, a száműzetésbe vitte.) Fel-tűnhet a csapatok számozása. A legkorábban megalakult csapatok sorszáma megszerződésük, országos nyilvántartásba vételük sorrendjét jelzi: 157. sz. Damjanich János (1921), illetve 282. sz. Tóth Kálmán (1924) cserkészcsapat. A csapatok számbeli gyarapodásával az országot körzetekre osztották, Baja Szeged körzetéhez tartozott, és az e körzetben megalakult csapatok 5-tel kezdődő sorszámot kaptak. A csapatok vezetői általában gimnáziumi, ciszterci rendi szerzetes tanárok, illetve tisztviselők, egyházi beosztottak voltak. Barta Lénárd, Hamvas József, illetve Cserba György csak néhány azon kiemelkedő személyek közül, akik a mozgalom keretein belüli tevékenységükkel: jótékonykodással, hátrányos helyzetű családok támogatásával, kultúrprogramok szervezésével, természetvédelemmel segítették a város és a diákok a fejlődését.

A cserkészlet múltját kutatva többször is felkerestem az 1948 előtti cserkészlet nagy öregjét, az 1922-es születésű Mányi Józsefet, aki örömmel számolt be cserkész éveiről. Józsi bácsi 1939-ben csatlakozott a III. Béla ciszterci gimnázium Damjanich János cserkészcsapatához nagybátyja biztatására, aki Gyöngyösön iskolaigazgató és cserkészparancsnok is volt. Mányi József rögtön megszerette a cserkészletet, mint a Harkály őrs büszke tagja, szívesen hordta khaki színű egyenruháját a háromszögletű nyakkendővel s a hozzá tartozó sapkával. A csapatnál töltött három évre úgy emlékszik vissza, mint fiatalágának legszebb időszakára. Máig meghatározó emléme az első bécsi döntéssel Magyarországhoz visszakerült Dél-Felvidék vadregényes szépségű táján, a Drázus patak Rozsnyóhoz közeli völgyében megrendezett nyári tábor. Az itt töltött három hét a természet megismerésének jegyében zajlott. Végigjárták a mai Dél-Szlovákia festői tájait: megmászták a több mint 1000 méter magas Pozsálót, ahonnan hívogatóan csillogott feléjük a Magas-Tátra hóborította gerince; elbarangoltak a Szádelői-völgybe, ahol az éjszakát egy régi malom padlásán töltötték egymásnak történeteket mesélve. Megtanulták felismerni a fákat levelük, a madarakat énekük alapján. Együtt daloltak, gyufa nélkül tüzet gyújtottak, főztek, megtanulták egyedül ellátni magukat, tutajt építettek, amelyet a környékbeli patakban

kisebb-nagyobb sikerrel ki is próbáltak. Végül elzárndokoltak a Rákóczi fejedelem dicső korára emlékeztető Krasznahorka várához, ahol köszönetképpen imát mondtak a boldogan eltöltött napokért.

Józsi bácsi cserkészletének a világháború vetett véget. Húszévesen, 1942-ben megkapta katonai behívóját, és a kiképzés után alakulatával a frontra vitték.

Cserkészlet a kommunizmus idején

1944-től a cserkészmozgalom további működése számos akadályba ütközött. 1944 őszén a hatalomra került nyilasok feloszlatták a mozgalmat, ám az a nyilasuralom megszűnésével 1945-ben újraalakult. Azonban a szovjet megszállással támogatott, majd hatalomra segített kommunista párt számára sem volt kívánatos a polgári erkölcsű, vallási ideológiával rendelkező mozgalom. Felszámolása a „szalámitaktika” részét képezte, így csupán idő kérdése volt a mozgalom elfojtása. Ez 1946-ban következett be: a Magyar Cserkészszövetséget egy 1945-ös – a fasiszta pártok és egyesületek feloszlásáról szóló 529/1945. miniszterelnöki rendelet értelmében szüntették meg. Pótlására két nappal később a hatalom létrehozta a Magyar Cserkészfiúk Szövetségét – ez azonban már korántsem a fiatal cserkészek emberségre neveléséről szólt, a szervezet teljes állami irányítás alatt állt, s egyre kevésbé hasonlított a húszas évekbeli mozgalomra. A végleges betiltás 1948-ban a 7330/1946. M. E. sz. rendelettel történt meg, amellyel az összes egyesület, így a Cserkészfiúk Szövetségének felügyelete is a belügyminiszter hatáskörébe került, aki felhatalmazást kapott „megtorló intézkedések foganatosítására” is.

A betiltás miatt többen tiltakoztak, így például a volt bajai cserkész, bélás diák, az 1924-ben született *Kosztolányi József* is, aki nemtetszését egy titkosan működő Keresztényszocialista Magyar Munkásmozgalom nevű párt alapításával fejezte ki. (*Ennek történetéről bővebben lapunk olvasói Gergely Ferenc 2016-os cikksorozatában olvashattak – a szerk.*)

A szervezkedés ötlete 1941-ig nyúlik vissza, amikor Kosztolányi egyik iskolatársával elhatározta, hogy összefogja azokat a lelkesedéstől áthatott fiatalokat – zömmel cserkészeket – akik hajlandók az országtól elszakított területek visszaszerzéséért harcolni. Ez a – mondhatni – diáklubszerű csoportosulás vált az évek során az egyre erősödő üldözés közepette pártmozgalommá. A szervezet rendszeres összejövetelein katonai és elvi kiképzés folyt, hogy alkalomadtán készek legyenek a pártállami rendszer megdöntésére. A szerveződés 1952-ben lepleződött le, ekkor Kosztolányit és három bajai

ex-cserkész társát: Harcosz Lászlót, Gramling Lászlót és Koppány Józsefet koncepciók per keretében 1953-ban halálra ítélték. A vád „a Népköztársaság megdöntésére irányuló fegyveres szervezkedés” volt. A „fegyveres” kitélt azzal indokolták, hogy Kosztolányinak és négy másik társának fegyver volt a birtokában – ez igaz is, de töltényük alig volt, német géppisztolyukat pedig töltény híján használni sem lehetett volna. Ekkora felszereltséggel nyilván lehetetlen volt a hatalom ellenére cselekedni, ám az elrettenteni akart. Az ítéletet az ÁVH kecskeméti pincebörtönében töltött időszak előzte meg veréssel, lelki kényszer alkalmazásával; elképzelhetetlen körülmények közt tartással próbálták megtömi a vádlottakat, hogy kiforgatott vallomásaikat elismertessék velük. A bajai mártírok is a rákoskeresztúri temető 301-es parcellájába kerültek.

Ez a történet is azt bizonyítja, hogy a sokak számára oly kedves cserkészletnek képtelenség volt egy rendelettel véget vetni. Ezt a Magyar Dolgozók Pártja is észlelte, ezért a cserkészletet megpróbálták helyettesíteni az úttörőmozgalommal. De hiába: a cserkészlet sosem olvadt be az úttörőmozgalomba, sőt végérvényesen felszámolni sem lehetett, illegalitásban, titkosan, rejtőzködve – például indiánmozgalomként –, mint egy búvópatak, tovább működött, míg el nem érkezett a felszínre törés pillanata.

A felszínre törés pillanatai

A rendszerváltás után mind Magyarországon, mind a szomszédos országokban újjáalakult a magyar cserkészlet. A Magyar

Cserkészszövetséget 1989. február 11-én mint a legelsőként megalakuló társadalmi szervezetet vette nyilvántartásba a Fővárosi Bíróság. A szövetség országos elnöke *id. dr. Surján László* volt.

A bajai újjáalakulás egy évvel később történt meg – jórészt az 1948 előtt aktívan tevékenykedő öregcserkészek biztatására, akiknek célja olyan felelősségteljes, fiatal cserkészvezetők képzése volt, akik cserkészstudásukat szívesen adják majd át a jövő generációknak. A hét egykori csapatból öt éledt fel, de ezekből mára már csak egyetlen cserkészcsapat működik: a Mészáros Lázár honvédelmi miniszter nevét viselő 567-es számú – a többi csapatot a hamar bekövetkező fenntartó-, vezető- avagy költséghiány miatt fel kellett oszlatni.

A Mészáros Lázár cserkészcsapat újjáalapításának ötletét többek között *dr. Czoboly Zoltán*, illetve *Bajai József* öregcserkész vetette fel – utóbbi az 1926-os csapat megalapítóinak egyike volt. Törekvéseiket felkarolta a Barátok templomának kántora, *Werner József*. A fenntartó szerepét szívesen vállalta a Központi Általános Iskola – annál is inkább, mert ez az intézmény (akkor Városi Polgári Fiúiskola volt a neve) tartotta fenn a húszas években működő csapatot is. Az iskola 2008-as felszámolása után a Barátok temploma lett a csapat hivatalos fenntartója.

Az újjáalakult cserkészcsapatokba a fiúk mellett lányok is beléphetnek. Az ünnepélyes cserkészavatás 1990. március 3-án történt, ekkor 80 lelkes fiatal cserkész tette le fogadalmát a templom előtt. A fogadalmát egyéves próbaidő előzte meg. Az egy év alatt minden belépni vágyó cserkészpalántának meg kellett felelnie a korosztályonként változó követelményeknek. A próbaidő során a vezetők igyekeztek odafigyelni a gyerekek lelki és személyiségfejlődésére, bevonták őket a közösségi életbe, illetve megtanították nekik a cserkészismereteket. Az év folyamán próbákon vettek részt, ahol elméleti és gyakorlati tudásukat bizonyíthatták. Elvárták bizonyos történelmi ismeretek meglétét, főként a magyarsághoz köthetőket – így a honfoglaláshoz, államalapításhoz, jelentősebb magyar királyokhoz tartozó tudásanyagot, illetve a népi ha-

gyományok ismeretét. Bizonyítaniuk kellett térképolvasási, csomókötési tudományukat, de elvárás volt az úszni, evezni tudás is.

A várva várt eseményen, a fogadalmátételkor az újdonsült cserkészek – élükön a cserkésztesttzel – felesküdték a 10 cserkészpont betartására. Az esküt rövid lelki felvezetés, imádság előzte meg. Majd a jelöltek egyesével, hangosan, nevük behelyettesítésével ismételték a már előre megtanult esküszöveget. Ezután a cserkészparancsnok felkötötte az újdonsült cserkész nyakkendőjét – ezzel teljessé téve cserkészöltözetüket, végül a fogadalomra feleskötőtiszt a „Cserkésztestvéremmé fogadlak!” mondattal fogott kezét valamennyiükkel. Az avatási ceremónia végén a cserkészek liliomos jelvényükkel tértek haza.

Érdekesség, hogy a bajai cserkészek *dr. Czoboly Zoltán*ról elnevezett *Petőfi szigeti vízitelepe* – *Hamvas József* intézkedéseinek köszönhetően – a *Barta Lénárd* utcában áll. *Barta Lénárd* volt az utolsó, 1948 előtti cserkész-vízparancsnok, aki végsőkéig küzdött a telep megtartásáért. Az utcanévadás ennek tiszteletére történt.

Sajnos napjainkban a cserkészlet egyre veszít népszerűségéből. Az egykoron 70-80 főt számláló Mészáros Lázár csapat tagjainak száma is 20-25 főre esett vissza. Ám ez létszámcsökkenés ország-, sőt világszerte problémát jelent. Az okokat nehéz feltárni. Talán az egyre szélesebb szabadidősprogram-választék, a vallásosság háttérbe szorulása, illetve az egyetemi évek utáni más városokban való letelepedés miatt csökkenhet a létszám. De az is lehet, hogy egyszerűen csak a cserkészlet vált divatjamúlta formai kötöttségeivel és elvárásaival, a „vadromantika” helyett a kényelemszeretet eluralkodásával.

Mindenesetre a liliom, amelynek útjába oly sok akadály gördült a XX. században – ha kissé megtörtén is –, még mindig virágzik, utat mutatván a világ több mint 38 millió cserkészének.

Emlékezetes kirándulás a visszatért Felvidéken

„Herstory” a Nagy Háborúban*

Szabolcs Viktória Laura

■ Már az ókortól kezdve voltak nők, akik kiemelkedtek korukban, akár irányító szerepet is betöltöttek – gondoljunk csak *Periklész* aktívan politikázó feleségére, *Aszpasziára*, vagy éppen a százéves háború meghatározó alakjára, *Jeanne d’Arcra*. A történelem alakítói évezredek óta mégis a férfiak voltak, a történelemnek a nőkre összpontosító kutatásai az 1970-es években indultak meg.

A nőtörténelemre 1973-ban a *Virago Press* c. brit újságban használták először a *herstory* kifejezést: játékos szóalkotással a *history* kifejezésből az angol személyes névmás kicsérelésével jött létre. Ez a dátum is jelzi: a nőtörténetírás és -kutatás alig több mint negyvenéves múltra tekint vissza. *Pető Andrea*, XX. századdal foglalkozó társadalomtörténész, a magyar nőtörténet-kutatás zászlóvivője ezen időszakon belül három korszakot különít el. A hetvenes évek közepén meginduló vizsgálódások eredményei lettek a királynőkről, cárnőkről, politikusfeleségekről, írónőkről szóló művek. A második korszak az ún. integrációs iskola időszaka, amely a nőket mint társadalmi csoportot vizsgálja. Ekkor született meg a társadalmi nem, a *gender* fogalma, amiről a harmadik korszak kutatásai szólnak, célja a különböző időszakok és társadalmak nemi szerepeinek feltárása. (Vö. *Pető Andrea: A nőtörténetírás története. = Rubicon, 2001/6. sz. 42-44. o.)*

A nők társadalmi szerepében óriási változást hozott az első világháború. Európa, így Magyarország is ekkor szembesült a nők jelentősen megváltozott helyzetével. A történelemtankönyvekben viszonylag keveset írnak a nagy háború hátszágairól, az otthon maradt nők életéről. A változások egyik hangsúlyozott tényezője a születésszám-csökkenés, amely Baján és környékén is megjelent: a KSH adatai szerint az ezer lakosra jutó élve születések száma az utolsó békeévi 34–36 főről a háború éveiben 17–21-re esett vissza e térségben (Vö. *KSH: Háborúk, válságok, diktatúrák demográfiai hatásai. I. A Nagy Háború. szerk.: Dr. Rác Attila PhD. Szeged, 2014. 25. o.)*. A nők tömeges munkába állása és a megváltozott öltözködési stílusuk a kortársak számára megdöbbentő élményt jelentett. Hiszen mik voltak eddig a nők a családon kívül? „...*cselédék, bábák, boszorkányok, prostituáltak, apácák, mosónők*” (Vö. *Pető Andrea, 2016*), most pedig az élet egyre több területén jelentek meg, sőt váltak nélkülözhetetlenné. A nők megváltozott helyzete, szerepe Baján is érzékelhető volt.

Nők munkában

A harcképes férfiak frontra küldése után sok család maradt kenyérkereső, családfenntartó nélkül. Bár a magyar kormány 1912-ben bevezette a családi pótlékot (*az írásunkban idézett adatok a Magyar Nemzeti Levéltár Bács-Kiskun Megyei Levéltára Bajai Fiókleveleltárának anyagából, illetve a Bajai Közlöny és a Bajai Független Újság 1914-1918-as számaiból származnak*), ám ez csak a három vagy annál több gyermekkel rendelkező családoknak járt, így az egy- vagy kétgyermekes asszonyok sokszor minden bevételi forrás nélkül maradtak. E helyzetben próbáltak segíteni az 1914-ben kiadott belügyminisztériumi rendelettel (21664/1914. B.M.), amely elrendelte: a cégek „*a behívott alkalmazottaik és munkásaik helyét lehetőleg azok itthagított családtagjaival pótolják. Ha pedig az nem lehetséges, az alkalmazottak és munkások járandóságának egészben vagy részben való további kifizetésével*” biztosítani kell a család megélhetését. Baján több szervezet, a Katholikus Nőegylet, az Izraelita Nőegylet, a Bajai Jótékonycélú Leányegylet, a Vöröskereszt Egylet segítette az egyedül maradt asszonyokat – a nélkülözö gyerekek és nők számára a Bajai Jótékonycélú Leányegylet népkonyhát nyitattott, illetve adományokat, élelmiszerjegyeket kértek a város lakosságától, sokszor a helyi újságokon keresztül (Vö. *Bajai Közlöny, XL. évf. 39. sz., 1915. okt. 1. 2. o.)*. 1917-ben kiterjesztették a családi pótlékot minden gyermekre. Ennek összege átlagosan évi 250 korona volt, de ez függött a gyerekek számától és a szülők foglalkozásától. (Egy mosónő évi bére 600 korona volt, egyéb jövedelem nélkül ebből is nehéz volt megélni – ezt tudjuk *József Attila* sorsából is.) Azonban a hátszág gazdasági kimerülése, az infláció miatt a családi pótlékként kapott pénz nem volt elegendő a nélkülözés elkerüléséhez. A nők kénytelenek voltak munkába állni, és ez a gazdaság működéséhez is

elengedhetetlen volt. A munkaerőhiány növekedését jelezte, hogy 1915-től megvonták a hadisegélyt mindenkitől, akinek nem volt munkahelye – így ösztönözve a munkavállalást. A nők munkába állása vitákat gerjesztett, ez tükröződik a sajtóban. Az egyik vélemény szerint a „*gyenge asszonyi vállak*” nem fogják bírni a megnövekedett feladatokat (Vö. *Bajai Közlöny, XLI. évf. 40. sz., 1916. okt. 13. 2. o.)*, mások úgy vélték, hogy ez „*mind a női munkaerőnek és asszonyi értelemnek diadalmas-kodását jelenti*”, illetve „*sok egyéb probléma mellett a feminizmust is megoldotta a háború*” (Vö. *Bajai Független Újság, XV. évf. 147. sz., 1915. szept. 20. 2. o.)*

Az említett politikai-gazdasági változások miatt a női munkahelyek száma Baján is gyarapodott, de voltak olyan nők, akik megmaradtak a korábbi lehetőségeknél, azaz fellendült a prostitúció, amely ellen a város vezetősége megpróbált fellépni: este kilenc óra után a rendőrség razziákat tartott az utcákon, és a magányosan ott tartózkodó nőket letartóztatták, kihallgatták, illetve megvizsgáltatták a kórházban. 1917-től a nem bajai illetőségű prostituáltakat kitiltották a városból.

A nők elhelyezkedésének megkönnyítésére képzések indultak a városban, például 1914-ben egy tíz hónapos kereskedelmi tanfolyam, amelynek 1915-ben már 26 résztvevője volt. Ez a végzettség a pénzügyintézeteknél, kereskedelmi és magánvállalatoknál könnyítette meg az elhelyezkedést. A képzésen azok vehettek részt, akik elvégezték a négy polgári osztályt, vagy betöltötték a 16. életévüket, és megfelelték a felvételi vizsgán. (Vö. *Bajai Független Újság, XV. évf. 101. sz., 1915. jún. 30. 2. o.)*

A Bajai III. Béla Gimnázium előd intézményében, a ciszterci főgimnáziumban is megnőtt a lányok létszáma annak ellenére, hogy kizárólag magántanulók lehettek: az 1914/15-ös tanévben még csak 10, de az 1916/17-es tanévben már 24 leány kapott

év végi osztályzatot. Említésre méltó, hogy mind a hat érettségizett leány a háború ideje alatt *Hugonnai Vilma* nyomdokain elindulva az orvosi pályát választotta. (Vö. *Werner Adolf* (szerk.): *A bajai ciszterci rendi kath. Főgimnázium Értesítője 1914-1915. iskolai év. Baja, 1915., illetve A bajai ciszterci rendi kath. Főgimnázium Értesítője 1916-1917. iskolai év. Baja, 1917.*)

1915-ben bábaképzés, 1916-tól védőnőképzés indult meg az ország több városában, így Baján is. A háború éveiben a ciszterci gimnáziumban berendezett bajai császári és királyi tartalékkórház, valamint a közkórház 1917-től kizárólag nőket alkalmazott a megnövekedett ápolói, irodai és takarítói munkákra.

Azt, hogy egy-egy család nő tagjainak munkavállalása a háború melyik évében lett létkérdés, elsősorban az anyagi helyzet befolyásolta. 1916-ig csak a „kendős” asszonyok: a parasztasszonyok, a napszámos, a gyári munkás felesége, tehát a szegényebb, a pénztartalékkal nem rendelkező nők vállaltak munkát. Főleg eladói, takarítói, cselédi, varrónői vagy éppen újságárúsító feladatot láttak el, bár kirívó esetként előfordult Baján kőműves-kisasszony is. 1916-tól kezdve a „kalapos” asszonyok, azaz az iparos-, hivatalnok- és kereskedőfeleségek is kénytelenek voltak jövedelemforrás után nézni – belőlük lettek az iskolához, képzettséghez kötött feladatok ellátói: az ápolónők, a védőnők és az irodai leányok.

A nők tömeges munkába állásával, gazdasági szerepvállalásával megnövekedett az igény nagyobb politikai részvételükre is. Így vált egyre elodázhatatlanabbá a nők szavazati joghoz juttatása, ami 1900 és 1917 között az országgyűlésben többször is felmerült. Baján 1917-ben felmérést készítettek arról, hány női szavazója lehet majdan a városnak. Ehhez a megkérdezettek életkoráról, iskolázottságáról, családi állapotáról, gyerekeik számáról érdeklődtek. Többségük azonban nem vallotta

be életkorát és kapcsolati státuszát; talán attól tartva, hogy olyasmi derül ki róluk, amit ők gondosan el akarnak titkolni. Ez az elhallgatás főleg a húsz éven túli hajdon nőkre volt jellemző. (Vö. *Bajai Közlöny, XLII. évf. 46. sz., 1917. nov. 24. 2. o.*)

A nők jelentőségét hangsúlyozva Baján is megalakult 1917-ben a *Feministák Egyesülete*. A helyi sajtóban nagy visszhangot keltett már az alakuló gyűlés is, mivel a szervezet vezetésében csak „kalapos nők” vettek részt. Az egyesületben előadásokat tartottak az érdekházasság hátrányairól, a nők jogairól, lehetőségeiről. Különböző intézkedésekkel próbáltak javítani a helyi asszonyok helyzetén – többek között előmozdították az anya- és csecsemővédelmet. Szorgalmazásukkal a közkórházban külön pavilont hoztak létre a várandós és kisgyermekes nők részére. 1918-ban volt már a városban védőnő, aki két hatósági orvossal végiglátogatta a kisgyermekes családokat, a várandósokat, és a gyermekhalandóság csökkentésének szándékával tájékoztatták a kismamákat a csecsemő gondozásáról, ételmiszer-utalványokat, petróleumot, szappant, gyerekruhákat adtak nekik.

Ám a nők továbbra is megmaradtak házi-asszonyoknak – kijártak a szerdai hetivásárra, így közvetlenül érzékelték a háború következtében növekvő árakat, szembesültek azzal, hogy egyre bővül a hiánycikkek listája. Bár a város vezetősége maximálta az árakat, és rendőröket küldött a visszaélések megelőzésére, 1916-ra már sokak számára csak megfizethetetlen áron lehetett piaci terményekhez jutni. A nagyobb bevétel eléréseért a kofák különféle módszerekhez folyamodtak, például

Nők a könnyűiparban

vizezték a tejet, így az amúgy is kevés termék még rossz minőségűvé is vált. Az egyre nagyobb áruhiány miatt terjedt el a városban a törvény által tiltott cserekereskedelem. Az, hogy mit mire lehet cserélni, hamar kialakult: egy kilogramm cukorért húsz-huszonöt tojás járt, egy pakli kapadohány tíz tojást ért. (Vö. *Bajai Független Újság, XVII. évf. 53. sz., 1917. ápr. 5. 2. o.*)

A fellépő liszt-, cukor- és tejhiány miatt a helyi újságokban különböző praktikákat ajánlottak az asszonyoknak: hogyan süssenek finom hadikenyeret, vagy miből készítsék el a túró nélküli túros lepényt. A legfontosabb alapanyaggá a burgonya vált, mivel sokkal olcsóbb volt, mint a liszt, és helyben is meg lehetett termelni. Még a tehetősebb, divatot követő nők is igyekeztek takarékoskodni. Nem ruhaszalokban varratták, hanem a bajai hölgyek körében népszerű berlini *Bazár* című divatlap szabásmintáinak segítségével otthon varrták ruháikat. A falusi asszonyok pedig elhagyták díszes, „százszorszép” szoknyaikat, és terjedni kezdtek az egyszerű, sötét színű anyagok.

A háború végeztével nem történt visszarendeződés: a nők az élet egyre több területén voltak jelen, egyre nagyobb részük életének fő színtere már nem az otthon, a háztartás volt, hanem a munkahely és a társaság. A férfiakénál kedvezőtlenebb, életkorhoz, iskolázottsághoz kötött választójogot előbb-utóbb minden európai országban az általános választójog váltotta fel. Fokozatosan növekedett a számuk az oktatási intézményekben, az érettségizettek, diplomások között. Kimondhatjuk tehát: jelenünkben nemcsak a száz évvel ezelőtti nagy háborúra emlékezünk, hanem az emancipáció gyökerei is ezekre az évekre nyúlnak vissza.

* *Gyenis Vivien és Szabolcs Viktória Laura itt közölt dolgozata azon előadások szerkesztett változata, amelyekkel 2017-ben részt vettek a Tudományos Diákkörök Országos Konferenciáján a III. Béla Gimnázium képviseletében. Mindkettejük felkészítő tanára Rabi Magdolna*

Ápolónők a világháború alatt

Válogatás a Védendő védtelenek sorozat képeiből

(Összeállította: Nebojszki László)

Füleskuvik (2015/05, Schneider Viktor fotója)

Búbos banka (2013/09)

Berki veréb (2015/01, Schneider Viktor fotója)

Fekete kökörcsin (2006/05)

Fecskefarkú lepke (2006/08)

Gyöngybagoly fiókák (2012/06)

Hóvirág (2005/01)

Illatos hunyor (2007/1)

Keresztespók (2016/04)

Kornistárnics (2005/09)

Közönséges mókus (2005/12)

Szalakóta (2015/03, Schneider Viktor fotója)

Zöld gyík (2014/04)

Szarvasbogár (2015/06)

Szécincege (2014/02)

Tündérfátyol (2009/08)

Jelentősebb bajai évfordulók 2018-ban

Jász Anikó összeállítása

■ 280 éve, 1738-ban

Jelky András (1738-1783)

– április 20-án született Baján **Jelky András** szabó, utazó. Kalandos életét Hevesi Lajos 1872-ben kiadott, *Jelky András kalandjai* című ifjúsági regénye tette ismertté. (235 éve, 1783. december 6-án hunyt el Budán.)

160 éve, 1858-ban

– szeptember 24-én született Baján **Kőszegi Károly** mérnök, a talajmarógép feltalálója. Találmányait sikertelen vállalkozásai miatt nem tudta érvényesíteni, ismeretlen körülmények között halt meg. († Baja?, 1919?)

– november 16-án hunyt el Angliában, Eywoodban **Mészáros Lázár** honvéd altábornagy, hadügyminiszter (1848). Hamvai 1991 óta a bajai Rókus temetőben nyugsznak. (sz. Baja, 1796. február 20.)

155 éve, 1863-ban

– március 17-én született Baján **Kodály Zoltánné sz. Sándor (Schlésinger) Emma** zongoraművész, zeneszerző. (60 éve, 1958. november 22-én hunyt el Budapesten.)

– június 11-én született Baján **Csermák Mihály** honvédezredes, az „uzsoki hős”. († Ligetes <Luh, Ukrajna>, 1915. január 1.)

145 éve, 1873-ban

– március 28-án született Csikmindszenten **Nagy István** festőművész, 1933-tól haláláig Baján élt. († Baja, 1937. február 13.)

Kodály Zoltánné (1863-1958)

140 éve, 1878-ban 125 éve, 1893-ban

– június 6-án született Ráckeresztúron idősebb **Éber Sándor** festőművész, tanár. († Baja, 1947. december 14.)

125 éve, 1893-ban

– február 20-án született Bácsalmáson **Oltványi (Artinger) Imre** közgazdász, politikus, művészeti író, műgyűjtő. A magánygyűjteményéből Baja városának ajándékozott műtárgyakkal megalapozta a Türr István Múzeum képzőművészeti gyűjteményét. († Budapest, 1963. január 13.)

Oltványi Imre (1893-1963)

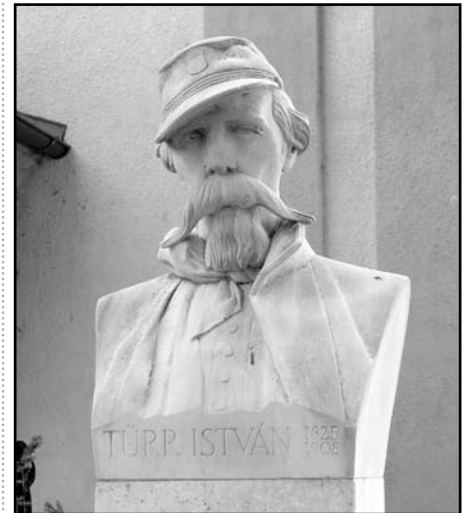
120 éve, 1898-ban

– november 5-én született Budapesten

Nagy András építészmérnök, városi főmérnök, 31 éven át volt Baja főépítésze (1929-1960). († Baja, 1979. június. 2.)

115 éve, 1903-ban

– szeptember 27-én született Baján **Gondos (Grünhut) László** filozófus. († Frankfurt, 1962. augusztus. 6.)

Türr István (1825-1908)

110 éve, 1908-ban

– május 3-án hunyt el Budapesten **Türr István** tábornok, szabadságharcos, olasz királyi altábornagy, a Korinthoszi-csatorna építésének egyik szervezője. (Baja, 1825. augusztus 11.)

A Sugovica Hotel épülete az átadás idején

35 éve, 1983-ban

– január 20-án nyitották meg a Petőfi-szigeten Baja modern szállodáját, a **Sugovica Hotelt**.

Jókai Mór és a földrengés

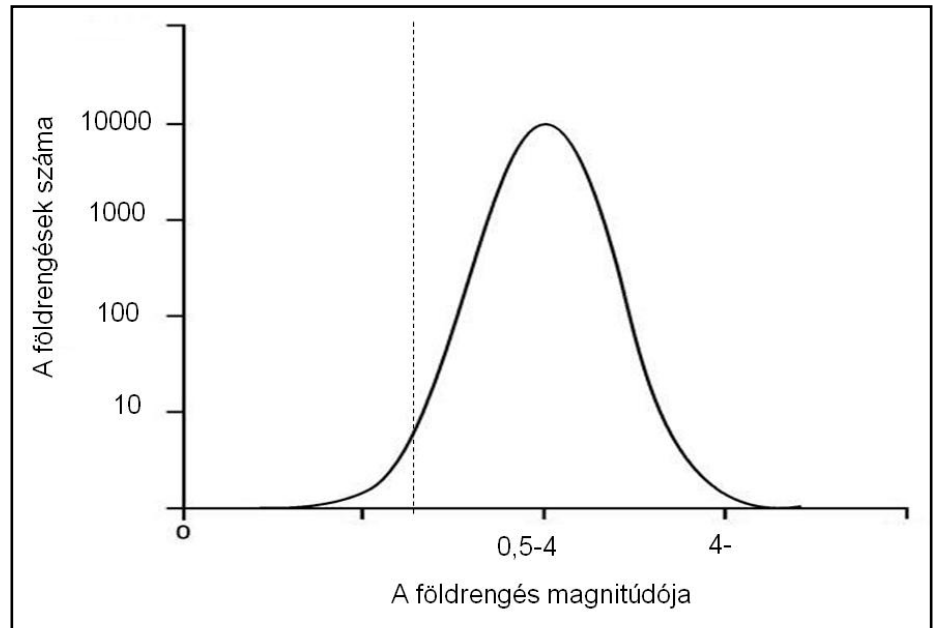
Hágen András

■ A törésvonalak mentén nem újkeletű egy-egy közepes, illetve nagyobb erősségű rengés, de az öreg kontinensen, Európában, különösen a Kárpát-medencében nem jellemzőek a közepes és a nagy volumenű földmozgások. Magyarországon a legerősebb földrengés a Richter-skála szerinti 6,3-es erősségű volt 1763. június 28-án. E földmozgást egy elismert írónk egyik könyve alaptörténeteként kezelte. Az író pedig nem más, mint a Komárom városában született Jókai Mór. Ki gondolná, hogy egy ekkora író is alkotásra inspirált egy földrengés?

Jókai a természettudományok bővülésében

A méltán híres alkotó utazásai során értékes kagyló-, csiga- és ásványgyűjteményre tett szert. Pihenés közben szeretettel foglalkozott velük. Jókai a természeti tárgyak nagyszerű, varázslatos rejtelmeivel soha nem tudott betelni. Munkáiban lépten-nyomon visszatért hozzájuk. Megmaradtak hagyatékaiban. Legnagyobb kagylóját, az Indiai-óceán egy métermél is nagyobb, több mázsás súlyú óriását még életében odaajándékozta a Nemzeti Múzeumnak: a 20. században minden vasárnap tömegesen álltak körül a látogatók. Természeti megfigyelései és leírásai akárhányszor oly közelről súrolják a tudományt, hogy meg vagyunk győződve: nem költő, hanem tudós mesél nekünk.

E mondatokban benne van a válasz arra, hogy Jókainak mit is jelentenek a természettudományok. Mit is jelentett neki a színes,

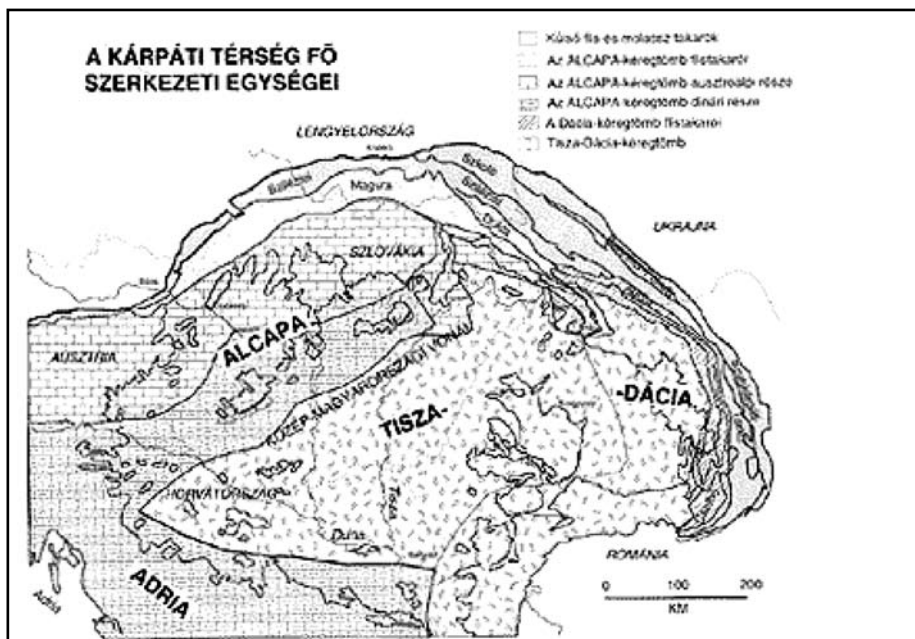
A Gauss-féle haranggörbe. Megmutatja, hogy a kisebb magnitúdójú rengések a leggyakoribbak, és a nagyobbak ritkák, azaz normál eloszlást mutatnak.

csillogó kristály, a ritka ásvány vagy az óriási tengeri kagyló? Munkatársai voltak. Tanácsoltak, ötleteket adtak és segítettek. Valamennyi kapocs volt a mű és az alkotója között. Valóságosak voltak, amire a fantázia épített. És ez a fantazmagória ihlette meg a nagyszerű magyar író, aki egyik regényében, *Az elátkozott családban* megemlékezik a komáromi földrengésről.

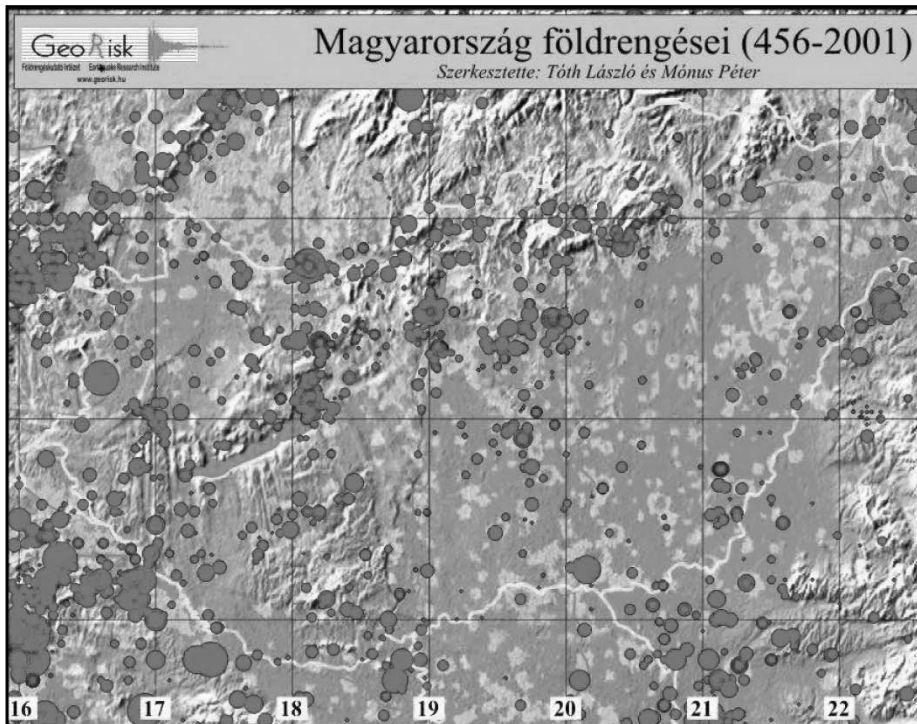
Az ezerarcú Kárpát-medence

A Kárpát-medence a földtörténeti múltban nem úgy nézett ki, mint napjainkban, sőt szerkezetileg még két különálló

részből is állt: az afrikai kontinenshez tartozó ALCAPA-tömbből és az európai kontinenshez tartozó tiszai tömbből (terrénumból). Az ALCAPA-tömbbe (Alpok-Kárpátok-Pannon) tartozott az Alpokalja, a Kisalföld, a Dunántúli-középhegység és az Északi-középhegység (a Tokaj-Zempléni-hegység kivételével). A tiszai egységhez tartozott az Alföld és a Tokaj-Zempléni-hegység. Lemezek rotáló mozgásának köszönhetően a miocén időszakban, mintegy 20 millió éve egymás mellé sodródott a két lemez. Azt a vonalat, amelyen összekapcsolódtak, a Zágráb-Kulcs-Hernád-, avagy közép-magyarországi törésvonalnak, ún. lineamensnek nevezik. Igen ám, de az európai kontinenshez csapódott a folyamatos rotáló mozgást végző, és így szeizmikus feszültséget gerjesztő adriai fragmentum vagy túske. A túske viselkedésére hasonlatosságnak lehetne felhozni a Himaláját is, csak nagyban. Ahogy a Himalája északnyugati irányban befordult az eurázsiai kontinensbe, úgy az adriai túske is északnyugati irányba nyomul be a kontinensbe. A túske folyamatos mozgásával a közép-magyarországi lineamens mentén összeillesztett Kárpát-medencében az ALCAPA-tömb északkeleti irányba mozdul el, valamint a tömböt felépítő többi szerkezeti egység is mozgásra kényszerül. Így például a Vepor-egységet (Északnyugati-Kárpátok) a Dunántúli-középhegységtől elválasztó Rába-Ógyalla-Diósjenői-vonal is. Komárom városa is e

A Kárpát-medencét behálózó törésvonalak fraktálszerkezetet formálnak (Csontos L. 1998)

Magyarország földrengései 456-tól, 2001-ig. (szerk. Tóth L. és Mónus P.)

vonat közelében található, így itt érezhető, ha a szerkezeti egység mozgása révén felgyülemlett erő kipattan.

Amit a földrengésekről tudni kell

A földrengések ismeretéhez nem elég a földtani szerkezet ismerete, elengedhetetlen hozzá, hogy megemlítsük azok nevét, akik kutatásaikkal felismerték a földmozgások működési elvét. A horvát szeizmológus Mohorovičić elkülönítette a föld belsejéből érkező P, S hullámokat. (Földrengések idején jellemzők a P és S hullámok. A P hullámok közvetlenül a rengés fölött, az epicentrumban érzékelhetők, míg az S hullámokon az epicentrumtól távolodó rengés hullámait értjük). A hullámok természetesen nem csak egy irányba indulnak el, hanem ellentétes irányba is, keresztül a Föld köpenyén és magján. Mohorovičić megfigyelte, hogy bizonyos mélységekben lassul a hullámok terjedési sebessége, majd ismét felgyorsulnak. Ez csak akkor lehetséges, ha egy-egy réteg sűrűsége eltérő. Ebből azt a következtetést vonta le, hogy a Föld külső magja képlékeny.

Ezen ismeretek birtokában, 1914-ben Beno Gutenberg kiszámolta, hogy a Föld külső magja 2900 km-es mélységtől (Gutenberg-Wiechert-felület) egészen 5000 km-ig (Lehmann-felület) terjed. 1935-ben Charles F. Richter amerikai szeizmológus bevezeti a földrengések összehasonlításában nélkülözhetetlen magnitúdó fogalmát. Ez egy logaritmikus tábla, amely 1-10-ig terjed. Ez fejezi ki a földrengések erejét. Rá egy évre Inge Lehmann felfedezi a Föld

szilárd, belső vas-nikkel magját.

A hatványtörvény és a földrengések

A földrengések előrejelzése lehetetlen feladat. Számos kutató próbálkozott meg vele, de minden esetben zátonyra futottak, amikor is az 1950-es években Beno Gutenberg és Charles Richter statisztikai adatokra támaszkodva bebizonyította, hogy mekkora erősségű földrengés a leggyakoribb. A katalógusokat olvasgatva kiderült, hogy a kisebb energiával felszabaduló rengések jóval gyakoribbak, mint a nagy energiával bírók, vagyis ha az A típusú földrengésekben kétszer annyi energia szabadul fel, mint a B típusúakban, akkor az A típusú négyszerre ritkább, mint a B típusú

(Buchanan 2004). E felismerés nagy hatást gyakorolt az utókorra, és a két tudós tiszteletére Gutenberg-Richter-féle törvénynek nevezték el ezt az összefüggést. A két kutató a földrengések erejét egy diagramon ábrázolta, amely harang alakú, ismertebb néven Gauss-féle görbére hasonlít.

A Gutenberg-Richter-féle törvényt a fizikusok hatványtörvénynek mondják, vagyis ha egy esemény változásának valamely jellemzőjének hatványával arányos, akkor az a hatványtörvény szerint viselkedik.

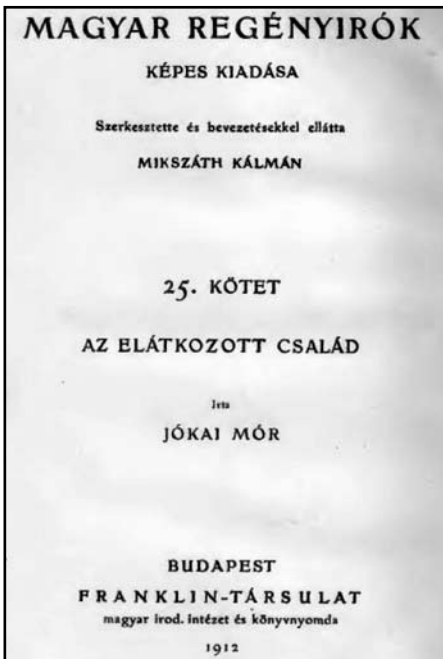
Yakov Kagan kutatásai során kiderítette, hogy törésvonalrendszerek fraktálszerkezetet követnek, valamint azt, hogy a törésvonalak hossza szintén hatványtörvény szerinti szabályosságot követ. Ha megfelelünk egy törésvonalhosszra, akkor a feleakkorból nagyjából hétszerte többet számolhatunk majd össze, vagyis a rövidebb törésvonalakból több van, mint a hosszabbakból, számuk nagyon szabályosan kapcsolódik egymáshoz, és nincsen jellegzetes törésvonalhossz. E fraktálszerkezet nyomon követhető a Kárpát-medencét felszabdáló törésvonalak esetében is.

A földrengésekhez rendszerint elő- és utórengések is társulnak. Ebből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a nagy földrengések hajlamosak időben összetörődni, s minél több idő telik el úgy, hogy egyetlen földrengést sem tapasztalunk, alighanem annál többet kell még várunk, hogy egy kipattanjon. Ezt az időbeli eloszlást várakozási időnek nevezzük, és rendhagyó módon ez az eloszlás is a hatványtörvénynek tesz eleget. A főrengések közötti várakozási időt az utórengésre Omori Fuszakicsi publikálta 1894-ben. Észrevétele szerint az utórengések gyakorisága a főrengés óta eltelt idővel megközelítőleg fordítottan arányos.

A Magyarországon kipattant legnagyobb és források által alátámasztott rengések			
Időpont	Hely	Magnitúdó	I_0^*
1763. április. 28.	Komárom	6,3	IX
1783. április. 22.	Komárom	5,2	VII-VIII
1806. szeptember. 22.	Komárom	4,6	VI-VII
1810. január. 14.	Mór	5,4	VIII
1810. május. 27.	Mór	4,9	VII
1829. július. 1.	Érmellék	4,9	VII
1834. október. 15.	Érmellék	6,3	IX
1851. július. 1.	Komárom	4,9	VII
1868. június. 21.	Jászberény	4,9	VII
1908. május. 28.	Kecskemét	4,4	VI-VII
1911. július. 8.	Kecskemét	5,6	VIII
1925. január. 31.	Eger	5	VII-VIII
1956. január. 12.	Dunaharaszti	5,6	VIII
1985. augusztus. 15.	Berhida	4,9	VII
2011. január. 29.	Oroszlány	4,7	V-VI

* Az epicentrum környékén mérhető epicentrális intenzitás jele I_0 .

A Magyarországon mért legnagyobb földmozgások

Az elátkozott család borítója

Ezt a felismerést a 19. századi japán kutató iránti tiszteletből Omori-törvénynek nevezték el. Megközelítőleg ennek az értéke 2,6.

A földrengések előrejelzése lehetetlen feladat, de az utóbbi évek, évtizedek kutatásaiból kiderült, hogy a törésrendszerekre és földrengésekre a fraktálok és a hatványtörvények játszanak szerepet, szinte biztosan azért, mert a földrengések dinamikája a kritikus állapotra épül.

Mint a cikk elején már említettem, a Kárpát-medencében nem gyakoriak a nagy, illetve közepes erősségű rengések. Természetesen nem kizártak, csak ritkák, mégpedig annyira ritkák a nagyobb rengések, hogy még Jókai Mórt is megihlette e mozgás, és írt egy könyvet ennek a megörökítéséről.

Az elátkozott család

Jókai Mór közel száz évvel a komáromi földrengés után (1858-ban) írta meg regényét. A komáromi földrengés azért volt fontos Jókainak, mert a városban született 1825. február 18-án. Az *elátkozott család* mondanivalója tulajdonképpen az öngyilkosságra való hajlam, egy pszichikai-biológiai determinizmus ábrázolása egy szerencsétlen család sorsán keresztül, amelynek minden tagja saját keze által hal meg.

A cikk szempontjából nem is a könyv első mondanója a fontos, hanem a szerző nagyszerű leírása, tudósítása e katalizmárról a regény első, a *Haragvó Isten* című fejezetében. A leíró részben megemlíti, hogy az emberek utcára rohantak, miután meghallották a földrengés előszelét: „Igen-igen nagy távolból hallani valami

végtelenül szomorú, aggasztó hangot, amiről gyermekkoromban mindig azt hittem, hogy valami közelgő rosszat jelenthet, mert sohasem láttam színről színre, mi adja azt a hangot; valami útra kelt gabonáshajó tárogató túlke az, mely két-három mérföldnyi távoból hangzik ide; ha a város alatt fúnák meg, minden ember kiugranak ágyából, kifutna az utcára, és azt kérdezné, hogy mi történt.”

Az előszél után lecsapott a földrengés, a harangok megállás nélkül zúgtak (szélcsendes időben csengettek, mert a rengéshullámok keltette rezonancia mozgatta őket), az öltözéküket hátrahagyva emberek rohantak ki házaikból, és azt kérdezték egymástól, hogy „mi történt!”. A neves író így válaszol e kérdésre: „A föld folyvást reszketett, mintha valami borzongató láz gyötörné belől, egyes apró lökéseket érzett minden ember maga alatt, mintha nagy gonosz óriások akarnának fejükkel keresztülütni a földön, hogy a Duna folyamban ezer meg ezer szökőkút gyanánt lövellt fel egyesre a víz s a megbomlott toronyórák újra meg újra ütötték az egyet.”

A rengés mellett a lakosoknak megütötte fülét a moraj is, amely jelzi a kőzetlemezek mozgását: „Aközben ama bántó süketes szélmoraj, az az ismeretlen hang, mely mintha mérföldekről jönne, s mégis egészen közel volna, – körül és alant és mindenütt! – folyvást tompa bűgással tölté be a levegőt, anélkül, hogy valaki tudná, merre lehet előle menekülni.”

Ebben a részben Jókai leírja, hogy az ember legyőzte a tüzet, a vizet, az összes elemet, még saját magával is harcban áll, de a földrengés ellen nem tud tenni semmit. A vibrációk között volt néhány erősebb rengés

is, amely a toronyban lévő harangokat mozgásra kényszerítette, amelyet a lakók úgy fogtak fel, hogy Isten a templomba hívogatja az embereket. A rengések elcsendesültek, az emberek megmenekültek, a plébános kimondja a boldogító áment, és abban a pillanatban a föld ismét rezegni kezdett és a templom kártyavárként omlott össze, maga alá temetve ötszáz hívó keresztényt. Az életben maradó lakosság végső elkeseredésében a nagy Duna folyam egy ottani mellékágához, az Öreg-Dunához fut, hátha ott menedéket talál. Jókai Mór ekképpen írja le az emberek megörökönyödését: „A menekülést kereső nép megrettenve látá, hogy a Dunának e keskeny ága nincs többé: a háborgó föld úgy felemelte annak medrét, hogy a víz a szigeten keresztül a szélesebb ágba futott át, s a város előtt nem volt más, mint egy nagy zátonyos mocsár.”

Az újabb erősebb mozgás a Duna főágát emeli meg, így a kisebb ág ismét megtelik vízzel. Egy perc alatt visszatért az elhagyott mederbe. Az emberek ezt látva visszatértek a városba, és az utcák közepén és a piac téren állva várták, hogy mikor hagy alább e katalizmatikus folyamat. És folyvást csak azt emlegették: „Óh, én Uram és Istenem! De erős a te ostorod, midőn haragodnak dicsőségét megmutatod a te földi férgeidnek!...”

A katalizma összegzése

Jókai Mór nagyszerűen leírta, mit éltek át Komárom lakosai 1763. április 28-án, ám az anyagi kárról nem esett szó. Nézzük, milyen pusztítást hajtott végre a földrengés! A mozgás elsősorban a Duna és a Vág által határolt területen pusztított. A rengések epicentruma a Kisalföld peremén keletkezett. A fiatalabb üledék (neogén üledék) alatt, ahol a mozgás kipattant, Komárom

Kép a komáromi katasztrófáról

alatt 1–1,5 km-es mélységben van, és nyugat felé lejt, Gyömről eléri az 5 km-t. A feljegyzések szerint valamennyi ház megrongálódott, több össze is dőlt, és 63 ember meghalt Komáromban. Az anyagi kár is jelentős volt: 7 templom, 279 ház teljesen tönkrement, s további 785 megsérült. A károkról azért tudunk ennyit, mert Mária Terézia utasítására összeírták ezeket. Erőssége a Richterskála szerinti 6,3 méretű volt. Ebből következően levonhatjuk azt a konzekvenciát, hogy az 1763-as komáromi földrengés volt a legnagyobb erősségű ismert rengés Magyarországon.

Ha megvizsgáljuk az táblázatot, akkor láthatjuk, hogy igen csekély mennyiségben jelentkezik nagy erejű rengés a Kárpát-medencében. A híradásokból viszont tudjuk, hogy kisebb morajlások érzékelhetők a medencében. Ezen adatoknak a tudatában már kijelenthetjük, hogy a hatványtörvény hazánkban is érvényesül.

Kislexikon

Magnitudo: A földrengés erősségének műszeres megfigyelésen alapuló mérőszáma a magnitudo, vagy más szóval méret. A mai magnitudo-skálák alapja a Charles F. Richter, amerikai szeizmológus által 1935-ben a kaliforniai földrengések jellemzésére bevezetett skála. A magnitudo a földrengéskor a fészekben felszabaduló energia logaritmusaival arányos: egy magnitudófokozat növekedés mintegy 32-szeres energia növekedést jelent.

p (primer) hullám: Ez a hullám jelentkezik először. A hullámban a részecskék terjedési iránya megegyezik a hullám haladási irányával, összehúzódsági és kitágulási szakaszok követik egymást.

Richter-skála: a földrengés erősségét egy logaritmikus skála szerint határozza meg.

s (szekunder) hullám: A szeizmogramon a p hullámok után jelentkezik. Ebben a hullámban a részecskék terjedési iránya merőleges a hullám haladási irányára. Az s hullámok jellemzője, hogy a folyadékokban nem terjednek. Mivel ezek a hullámok terjednek a Föld belsejében is, és a különböző sűrűségű anyagokban különböző sebességgel haladnak, felhasználhatóak arra, hogy segítségükkel meghatározzák a Föld belső szerkezetét.

Értő beszéd szólít

Emesz Margit

■ Az arcok durva vonalak gyűrűjében küszködtek. A szemekben furcsa tűz lobog. Égető. Pedig szelíd kandallóból fát pattogató értő beszéd szólít. Fotelba ültet. Melegséget ad. Simogató karfán kezedet érinti. A fa évgyűrűi lángot táncolnak. Tavasz pattogó rügyeit testéből formázza. Lombot ír, ahogy a tűz nő. Folyók mentén a szomorú fűz boldogan ölelte hús testével a vándort. Nyár forró karmai fogta életek. Szenvedő szólamok virtuális valósága. Egyre jobban lobog a tűz, és a repeső madár levegő után kapkod. A levegő meleg és fojtó. Aztán jött egy forgószél, és a fák földig hajoltak. Viaskodtak, küzdöttek, tövestül fordultak el az élettől. Mások tépázott testtel álltak társaik előtt, akik ismeretlen arccal ismeretlen testtel méregették egymást. A kandallóban fölcsapott ismét magasra a láng, de ez a láng már az elégett fadarabok torzsái szenes darabjai voltak, amit újra szított a huzatos szél. Befújt és szorította a szűk kürtő nyakát, mert fuldoklott a szoba. Inkább a fekete füst volt az uralkodó, a szél betolakodó ártatlanságával... A nagy pusztítás után sok lett a tűzrevaló. A természet teremtett világát élte. De az arcok vonalak gyűrűjében viaskodtak. A szemekben furcsa tűz lobogott. Égető. Nem simultak, nem csitulak nem tisztultak. Az ősz újra elhozta varázsát. Színes ruhát öltöttek a fák. Kérjük erősebb volt, rajtuk a barázdák szélesebbek, egymáshoz közelebb. Az erdő új almot terített, ahogy az idő kívánta. Valami más értelmet adott minden évszak. Most az ősz, ahogy a változást formázta. Más szóval szól a gerle, más szóval tollázkodtak a madarak és másképp bogarásztak fák tövében a csörgő levelek között. Az ősz szavát itták és ették: a másízút a mástestűt, a más értelmű évszakot, a jóravalót. És lassan a jóravaló ember arcán a kusza vo-

nalak lágyulni kezdtek. Feloldozást nyertek a természet oly egyértelmű és csodálatos értelmezhetőségében elérhetőségében. Elcsitul az égető láng. A Duna felől jóleső permetezéssel esőfelhők jöttek. Még bekopogott egy rigó az ablakon, amikor fát gyűjtött a kandallóba.

Eljött a nap, amikor kívánta a ködös őszben a meleget. Arrébb tolt a megmaradt könnyű röptű pernyét. Inkább kavargott a kürtő öblös szájában, de nem csitul. Minél jobban terítette széjjel, annál jobban uralta a belső teret ez a szürke lepel. Erősen kavargott, és egyre jobban kifelé tartott, ahogy a tűztér fa hiányában engedte. Engedte, mert ez az ősz más. Ez az ősz más pernyét ad majd a kicsavart fákból. Más lángnyelvű szavak szólnak, szólítanak meg évgyűrűikkel a fák. Keze, arca szürke porlepte máz. Érdekes figurát öltött, ahogy a tükör előtt meglátta magát. Szempilláján vastagon ült minden porcikájával, éveivel a fa. Könnyű volt és mégis erős. Tehetetlenül ténfergett a tükörben, ahogy magára ismert. Szempillájával erősen pislogott. Valahogy tisztult a kép. Arcáról lassan múltak a haragos, a durván bevésődött vonások. Kezével végigsimította arcát, a puha pernyejárta arc visszanézett. A redők eltűntek. A pernyében élő fa csodát tett, új életrevalót adott. Az ajtóból vakkantás hallatszott. Bundás nézett be, mert készült a következő fahasábok behozatalához. A szoba esti homályában szavak íródtak a hamuval borított üvegmezőre. „Cserebogár, sárga cserebogár.” A betűk fényes arccal mutatták magukat az erdő kincses bölcsességével ajándékul örökösének. A fák alatt még zöld a fű, de az ősz végi lehelet játékot űz a hideg hajnalokkal. A nap sugarai már erőtlenekek, mégis jobb ízű, ígéretes ez a mai nap fényes betűivel, lobogó lángjával együtt.

Mese és valóság

Emesz Margit

holló fekete szóval csattog
ahogy számytalan teste ül a réten
középen a fáradt zöldben
árnytalan magánya várandós
amíg nem szüli meg ártatlan magát
gőzölgő föld fölött lebeg
köd gomolyog lábnyomokban ül
karmos jelek útján kutatja szemét
szétgurult retinavonal

Picasso testeket lazít
fák nyákos ízű könnye tollat ragaszt
szél bozontos fejről
a fekete csőr erős íves
a számytalan toll ír repülni készül csodák
mesék erejével
...mert meglátogattak álmomban
a „Holló király és más mesék”
bölcsm teremtő kenyerem

Cserta-part Sípós Loránd képe

Adatok a Baja melletti Duna-szakasz 1805–1853 közötti változásaihoz

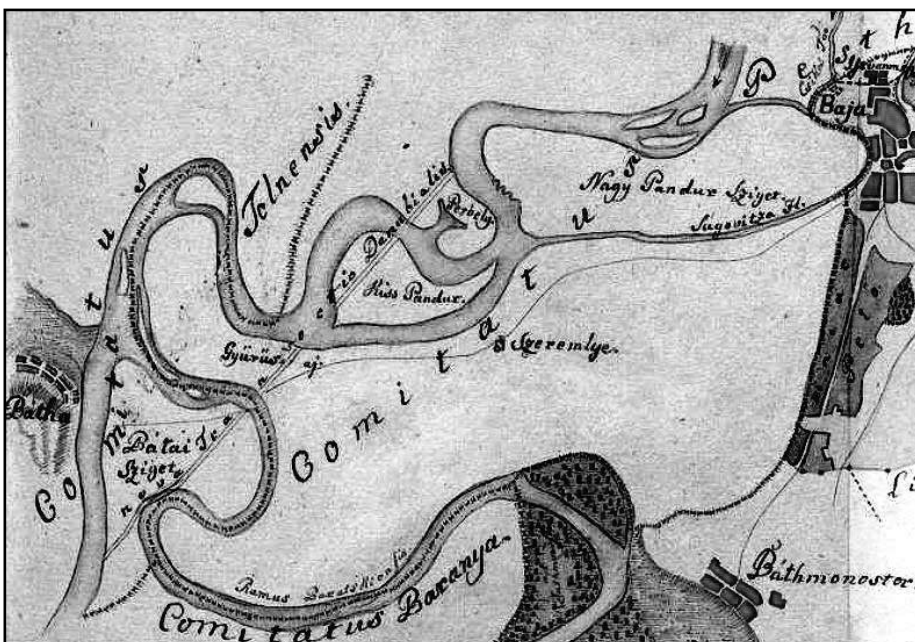
Nebojszki László

■ *Bauer Antal* 1805-ben készült, Bács-Bodrog vármegye településeinek egybekötött, ábécérendben közölt földhasznosítást bemutató kéziratos térképsorozata a kapcsolódó határbeosztás leírásokkal más információk mellett kitűnő képet ad a korabeli vízrajzi viszonyokról. A <https://maps.hungaricana.hu/hu/OSZKTerkepar/2306/> internetes oldalon található teljes anyag 10. lapján részletesen megrajzolták a Baja melletti Duna-szakaszt, ami jó támpontot ad a település viszonylatában Baranya, Bács-Bodrog, Pest és Tolna

vármegye határainak, a Duna korabeli kanyarulati viszonyainak és az egyes határszerek elnevezéseinek megismeréséhez.

Bauer Antal 1825-ben elkészült Bács-Bodrog vármegye térképe részletesen ábrázolja a Baja és környéke előzőekben ábrázolt részének arra az időre kialakult állapotát. Az 1805-ös mappa vízrajzi jellemzőivel összehasonlítva a Duna Baja melletti kanyarulatának középponti szöge (a kanyarulati sugarak által bezárt szög) elérte a 180°-ot, a mai osztályozás szerint a kanyar éretté vált, továbbá kelet

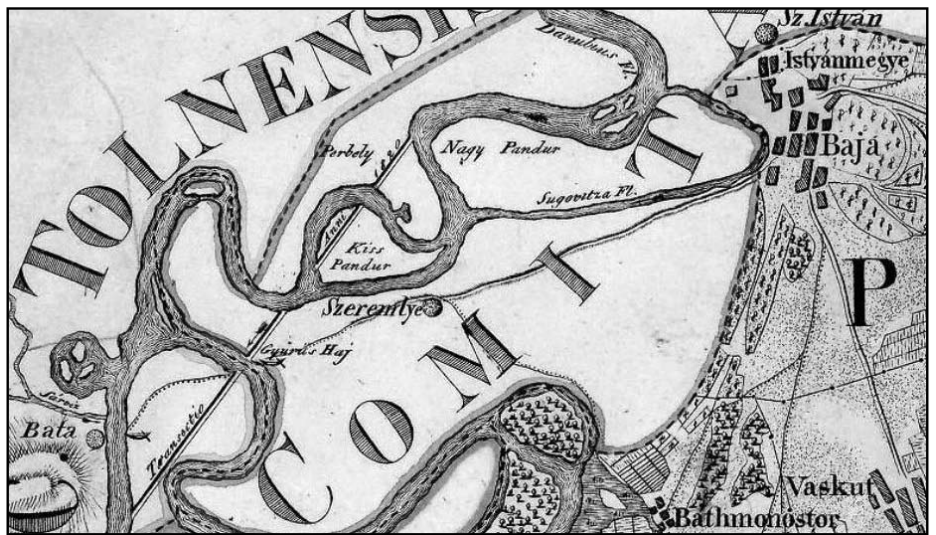
felé haladt. Utóbbi onnan tűnik ki, hogy a Sugovica (a térképen Sugovitzta) torkolata az 1805-ös térképhez képest 1825-re közelebb került a megyehatárhoz. Más részekben a mederviszonyokban csupán kisebb változások történtek, ami utalhat megállapodott kanyarulati viszonyokra vagy az újabb részletes felmérések hiányát jelentheti. Baja erre az időre jelentős és folyamatosan fejlődő (főleg gabona-) kereskedelmi központtá vált, Korabinszky János Mátyás már 1786-ban a népes piacok-vásárok nyomán Kis-Pestnek nevezte a várost (Geographisch-Historisches und Produkten Lexikon von Ungarn, in welchem die vorzüglichsten Oerter des Landes in alphabetischer Ordnung angegeben, ihre Lage bestimmt, und mit kurzen Nachrichten, die im gesellschaftlichen Umgange angenehm und nützlich sind, vorgestellt werden. Pozsony, 1786. 25. o.). „Vásárait, piacát a hazai kereskedőkön kívül (pesti, győri, komáromi kereskedők) még külföldiek is látogatták.” – írta Bácskai János György (Baja földrajza. Baja, 1943. 37. o.) A lélekszám az 1791-es 6983-ról 1859-re 17 651-re nőtt, összehasonlításképpen az 1857-ben a szabad királyi városok közé tartozó Győr és Pécs lakóinak száma ugyanezen időszakokban 18 ezer, illetve 15 ezer körül volt. Felső-Bácska településeiről tengelyen szállították a városba az eladásra szánt mezőgazdasági terményeket, majd a kapott pénzen a vidék lakossága leginkább itt szerezte be a mindennapi életvitel árucikkeit-termékeit, a földműve-

Bauer Antal 1805-ben készült munkájának a Baja környéki vizekre vonatkozó mapparészlete, ekkor már tervben volt az 1820-ban kivitelezett átmetszés (Nova Transectio Danubialis)

léssel kapcsolatos tevékenységhez szükséges eszközöket stb. „A virágzó gabona-kereskedelemnek fontos tényezői voltak a környékbeli földbirtokos családok, akiknek rendszerint szép kúriája volt a városban, hova a termény betakarítása után beköltöztek, s a bajai társas életbe meglehetősen elevenséget hoztak.” – jegyezte meg Bácskai János György.

Mivel kiépített országutakról és vasutakról abban az időben errefelé még nem beszélhetünk, az országos kereskedelemben Baja leginkább vízi úton kapcsolódott be: ide és innen a szállítások evezős, vontatott vagy gőzhajókon történtek. Ilyen körülmények között közlekedési útvonalként (korabeli szóhasználat: kommunikációs eszközként) kiemelt jelentőséggel bírt a Duna és mellékága, a Sugovica. Utóbbi hajózhatóságát akadályozó feliszapolódással kapcsolatban kérte fel a cs. k. Bajai Járási Építészeti Kirendeltség (k. k. Bajaer Baubezirks Expositur) Poroszkay Ignác cs. k. I. osztályú mérnök munkatársat (k. k. Ingenieur Assistent I. Classe) szakvélemény készítésére. A Magyar Nemzeti Levéltár Bács-Kiskun Megyei Levéltár Bajai Fióklevéltár *A megyei törvényhatóságok és törvényhatósági jogú városok* című iratanyagában a IV. 1416. jelű raktári egység Baja Város Mérnöki Hivatala iratainak 4082. számú dobozában található a Bach-korszak előírásainak megfelelően német nyelven, gót kézírással készített, 1853. január 25-én keltezett tanulmány. *Poroszkay Ignác* a folyószakasz változásainak érzékeltetéséhez mellékelte *Bauer Antal* 1825-ös vármegye-térképének a Baja környéki Duna-szakaszra és a Sugovicára vonatkozó, általa készített másolatát, amelyet elemzett is.

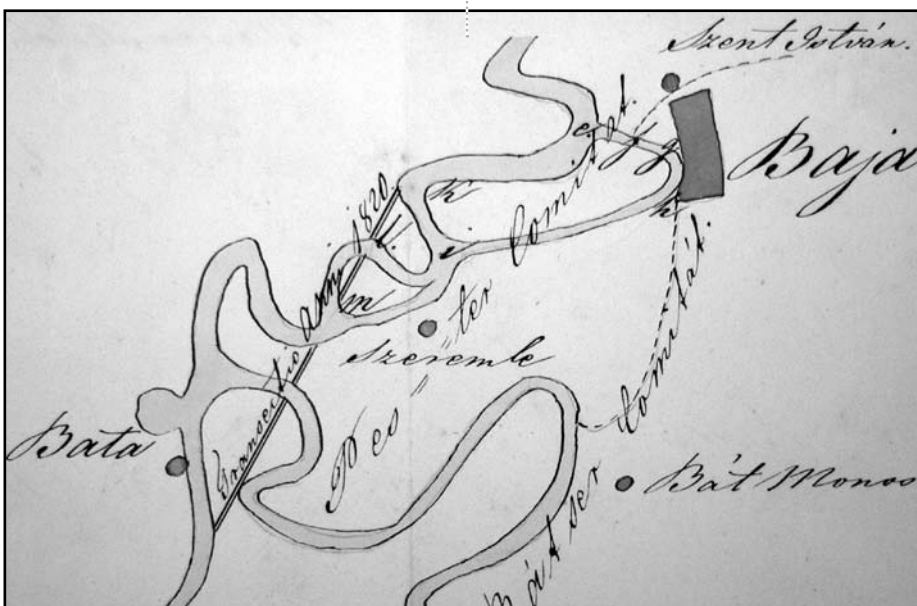

Bauer Antal 1825-ben készült „Mappa II. Comitatum Bács et Bodrogh articulariter unitorum...” térképének részlete

A Bauer-féle térképről készített másolat alapján kitűnik, hogy korábban a jelölt e. és i. pontok között a Duna főága és a Sugovica-mellékág azonos hosszúságú volt, továbbá mindkét ágat hasonló kanyarulati viszonyok jellemezték, így a bennük folyó víz sebessége közel megegyezett. *Poroszkay* megjegyzése szerint mindezen jellemzők hosszú ideje biztosították a Sugovica hajózhatóságát. Az összefolyást követően Szeremle felett a Duna ismét két ágra szakadt, majd a település alatt a két ág újra egyesült, aztán egy hajtúkanyart követően Bata előtt ismét kettévált (a térképen a jobb oldali, a Bátmonostor felé folyó ág a Baracska-Duna, míg a másik Mohács felé haladt tovább). Egyebek mellett ezt az állapotot változtatta meg az igazából egynek számító, azonban négy szakaszból összeállt „Transectio Anni 1820” felirattal je-

lölt, 1820-ban elvégzett átmetszés, amelyek célja „a Duna folyásának megigazítása Pest, Tolna, Baranya és Bács vármegyékben” [vö. *Ihrig Dénes* (szerk.): *A magyar vízszabályozás története*. Budapest, 1973. 240. o.]. Egyúttal meg kell jegyezni, hogy ez az átmetszés irányát rögzítő vezérárkok ásását jelentette, az új meder teljes szelvényének kialakítását a folyó erejére bízták. A Zichy Ferenc által vezetett Víz Építő Királyi Biztosság tervei szerint a folyószabályozási munkával Baja és Bata térségében megjavíthatók a hajózás, az árvizek és a jég levonulásának feltételei, továbbá a Tolnai-Sárköz lefolyási viszonyai is kedvezőbbé tehetők.

Az 1853-ra kialakult vízrajzi viszonyok *Poroszkay Ignác* szerint az alábbiakban foglalhatók össze. A Duna „a”-val jelölt részén 1846 körül természetes folyamatok eredményeképpen átszakadt a meder, és az ottani túlfellett kanyarulat lefűződött. Rögtön ezután a „b”-vel jelölt részen a túlfeljedés állapotában lévő folyókanyarulatot átvágták, az új meder három év leforgása alatt rendkívül jól kifejldött. A Duna ezen a szakaszon jelentősen megnövekedett esése és sebessége nyomán – különösen nagyvíz idején – a korábbiaknál jóval több hordalékot szállított, amelyet a lassabban folyó Sugovicában rakott le. A feltöltődések különösen három helyen váltak érzékelhetővé: az „f”-vel jelölt újonnan ástott betorkolás közelében, a város „h”-vel jelölt alsó végénél az ottani mészegetőknél és az „i”-vel jelölt korábbi kitorrolásnál. Emiatt a Sugovica nem az „i”-vel jelölt résznél, hanem Szeremle alatt, az „m”-mel jelölt pontnál találkozott ismét a Duna főmedrével, és a korábbi k-i-m kanyarulatból – miután az 1820-ban történt átvágások után kialakult k-l-m szakasz még nem fejlődött ki teljesen – az i-m szakasz a Sugovica folytatásává vált, és a térkép szerint

Poroszkay Ignác másolata a *Bauer* 1825-ben készült térképének Baja környéki részéről

szélesebb volt az átvágott résznél. Emellett a k-i szakasz olyannyira feltöltődött, hogy csak magas dunai vízállás esetén folyt rajta keresztül a víz.

A Sugovica három említett helyén történt feltöltődések-lerakódások okai Poroszkay szerint a következők voltak. Az f-fel jelölt részen lévő felső mészegetőknél a sodorvonalban korábban elsüllyedt egy kővel megrakott hajó, amelyet úgy hagytak. 1843 körül már erősen mutatkoztak a feliszapolódás jelei, a kialakult helyzeten a „d” pontnál kezdődő, újonnan ásott betorkollással igyekeztek segíteni, amelyet 20 öl szélességűre és megfelelő mélységűre bővítettek (azonban még így sem érte el a Sugovica más részeire jellemző keresztmetszeti paramétereket). Ezért nem meglepő, hogy benne a már közepes vízállásnál is egyre sebesebben folyó teljes vízhozamnak – különösen egy-két éve, mióta a régi „e” jelű torkolat a lerakódások nyomán teljesen feltöltődött – az ásáson kellett átfolynia. Az „f” részén a Sugovica kissé kiszélesedett: a csökkenő sebesség miatt a víz lerakta a hordalék egy részét. Ezután a „h” pontnál ismét megnőtt a mederszélesség, ahol feltöltődést tapasztaltak. Nagy vízállásnál a Sugovica az „i” pontnál torkolt ki a Dunába, ami az egyébként lassú folyású folyóágot visszaduzzasztva további lerakódáshoz vezetett. A mérnök mindhárom feliszapolódott szakasz hosszát 100-150 öl hosszúságúnak ítélte.

Poroszkay Ignác tanulmányának befejező részében arra utalt, hogy a problémák orvoslása jelentősen javítaná a teljes Vajdaság (itt az 1849 és 1860 között létezett Szerb Vajdaság és Temesi Bánság elnevezésű közigazgatási egységről van szó, amelyhez akkor a Bácska is tartozott) kereskedelmi forgalmát.

Hozzájárulna és segítené az ipar minden ágazatának fejlődését nemcsak Baján, hanem a Vajdasággal határos megyékben (itt nyilván a Bajához közeli Baranyára, Pestre és Tolnára gondolt).

Elgondolását előzetes számadatokkal is alátámasztotta (úgy látta, hogy a befektetett összegek igencsak jól kamatoznának, térülnének meg, továbbá jelentős területek lennének mentesíthetők a Duna elöntéseitől), a költségvetés pontosításához további felméréseket tartott szükségesnek. Mindezek eredményeképpen véleménye szerint a vizsgált Duna-szakaszt a legjobb és legcélszerűbb módon lehetne szabályozni.

Bauer Antal 1798-ban szerzett oklevelet a pesti egyetem Mérnöki Intézetében (Institutum Geometrico- et Hydrotechnicum). Bács-Bodrog vármegye mérnökeként 1805-ben állította össze azt a kéziratos atlaszt, amelyben a vármegye valamennyi településének határbeosztását közölte, és részletes vízrajzi adatok alapján megrajzolta mappájukat. Ezt kiegészítve készítette el 1825-ben a vármegye térképét.

Poroszkay Ignác 1840-ben szerzett oklevelet a pesti egyetem Mérnöki Intézetében. Előbb Pest és Tolna vármegyékben megyei mérnökként, majd Bács-Bodrog vármegyében kamarai mérnökként tevékenykedett. Később a Tisza-szabályozásnál dolgozott, majd Torontál vármegye főmérnöke lett. Bácskai tevékenysége során 1853-ban foglalkozott a bajai Sugovicával.

ELŐFIZETÉSI FELHÍVÁS

Lapunk a 2018. évre is előfizethető. **Érdeklődni az alábbi telefonszámon lehet: 79/322-600**

A Bajai Honpolgár példányonkénti ára: **330 Ft.**

Előfizetési díjaink a következők.

Helyben (házhoz szállítva) 4 000 Ft

Vidékre (postaköltséggel) 7 400 Ft

Külföldre (postaköltséggel) 14 000 Ft

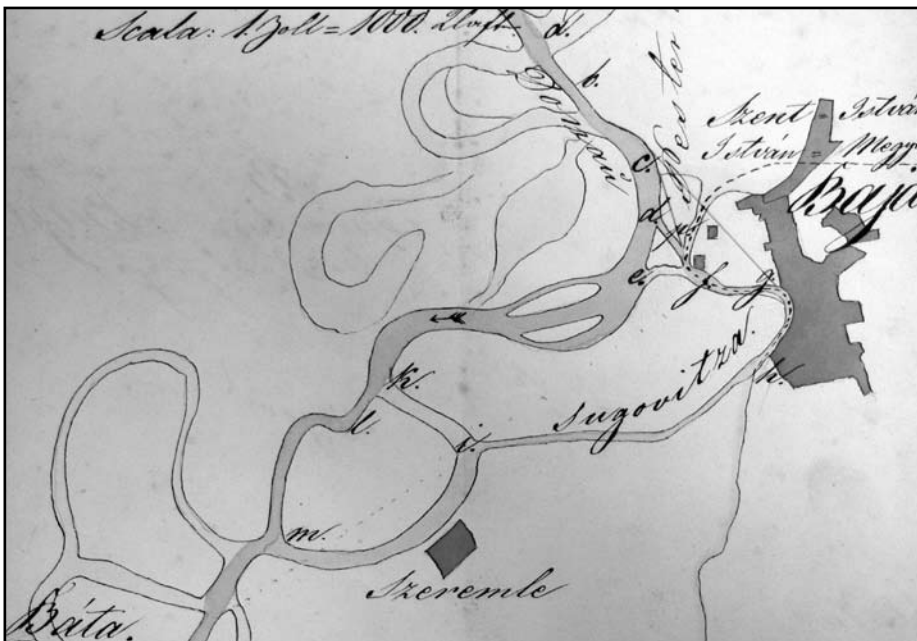
Fizessen elő, hogy biztosan megkapja!

Bajai Honpolgár Alapítvány

Kedves Olvasónk!

Látogasson el honlapunkra (www.bajaihonpolgar.hu), és kövesse a lapunkkal kapcsolatos híreket facebook-oldalunkon (<https://www.facebook.com/bajai.honpolgar/>) is! Folyamatosan frissülő weboldalunkon nemcsak a lappal kapcsolatos híreket olvashatja, hanem *archívumunkban* régebbi lapszámokat is böngészhet, az *online plusz* rovatban pedig a nyomtatott lapszámokban nem található szöveges, képes és videós tartalmakkal is találkozhat. Többet is megtudhat szerzőinkről, szerkesztőbizottságunk tagjairól, egyúttal könnyen kapcsolatba is léphet velünk. A tartalom napról napra bővül!

www.bajaihonpolgar.hu

A vizsgált Duna szakaszon 1853-ra kialakult viszonyok Poroszkay Ignác másik térképén

A Bajai Honpolgár

friss számai városunkban jelenleg az alábbi helyeken vásárolhatók meg **Ady Endre Városi Könyvtár és Művelődési Központ,**

Munkácsy Mihály utca 9.

BÓNUSZ ABC, Vöröskereszt tér 1.

CBA Belvárosi ABC, Eötvös utca 1.

CBA Delta Market,

Szabadság utca 44.

Cserba Optika,

Batthyány Lajos utca 18.

Líra Könyvesbolt, Déri Frigyes sétány 5.

Nagy István Képtár, Arany János utca 1.

Sirály ABC, Sirály utca 4.

Tourinform Iroda, Baja Marketing Kft.,

Szentháromság tér 11.

Gazdabolt Piacsamok

Választások és a kiegyezés kritikája a budapesti élclapokban

Tamás Ágnes

■ 2017-ben a kiegyezés megkötésének százötvenedik évfordulójára emlékeztünk, jövőre pedig az első, a kiegyezéssel létrejött rendszert, az Osztrák–Magyar Monarchiát értékelő parlamenti választások (1869. március) jubileuma lesz. A kortársak, a politikai elit egy része és a katonai körök sem tartották véglegesnek, hosszú távra szólónak Ferenc József és a magyar liberálisok kompromisszumát, amelyet csak kiegyezésként említünk. Az 1867-ben szentesített törvénycsomag új, alkotmányos alapokra helyezte fél évszázadra Ausztria és Magyarország, illetve az uralkodó viszonyát. A hazai politikusok egyik táborá ellenzéseit már a tárgyalások időszakában megfogalmazta az országgyűlésben elhangzott beszédekben, majd később a politikai pártokhoz szorosan kapcsolódó napilapokban, mint ahogy az ugyancsak a politikai pártokhoz kötődő élclapokban is. A kiegyezést követően ismét kihirdetett sajtószabadság az 1848. évi törvények alapján új lehetőségeket nyitott meg, s a nyugati mintára megalapult politikai vicclapok (1848-as tisza-irág életű virágzásuk után) gyorsan nagy népszerűsége tettek szert, megfelelő térnek bizonyultak a kiegyezésellenes vagy később az azt pártoló nézetek hirdetésére.

Az általam elemzett három élclap a korszak három magyar parlamenti pártjához köthető: a *Borsszem Jankó* (BJ) kormánypárti, az *Üstökös* (Ü) mérsékelt ellenzéki (balközép), a *Ludas Matyi* (LM) pedig radikális, függetlenségi ellenzéki (szélsőbal) élclap volt. Ezek közül a legkorábban az *Üstökös* jelent meg (1858), amelyet 1867 januárjától vizsgálhatunk, így láthatjuk, hogy a közösi törvénycikk megszavazása előtt és után milyen kritikát gyakorolt szerzőtársaival a szerkesztő *Jókai Mór*. A *Ludas Matyi* 1867 áprilisától látott napvilágot, közvetlenül az 1867. évi 12. tc. megszavazása után, így e két vicclapot vizsgálhatjuk a kiegyezés megkötését követő időszakból. Mindkettő ellenzéki lap volt, de nem azonos mértékben és modorban bírálták a kiegyezést. Az *Üstökös* óvatosabban kritizálta, annak bizonyos pontjait elfogadhatónak tartotta. A *Ludas Matyi*, mely alcíme szerint a „magyar nép mulattató képes újságja” *Mészáros Károly* szerkesztésében azzal a céllal jött létre, hogy a kiegyezés, azaz a közös ügyek – legyen szó pénzügyről, hadügyről vagy az önként átvállalt osztrák államadóságról – és a közös ügyek intézésének módja, a delegációk intézménye ellen tiltakozzon, Magyarország függetlenségét, a tiszta perszonaluniót hirdesse. A *Borsszem*

Jankót *Andrássy Gyula* kezdeményezésére 1868-ban alapították liberális, kormánypárti szellemben, *Ágai Adolf* szerkesztésében azért, hogy létezzen egy olyan népszerű vicclap, mely az 1867-es új berendezkedést támogatja, kritikával illeti azokat a politikusokat, sajtótermékeket, akik és amelyek a kiegyezés ellen agítálnak. Annak ellenére, hogy az élclap alapvetően ellenzéki műfaj, a *Borsszem Jankó* hosszú ideig beváltotta a hozzá fűzött reményeket, populáris tudott maradni évtizedeken keresztül. Az élclapok 1867-től megállás nélkül értékelték a kiegyezést – politikai meggyőződésüknek megfelelően –, s már 1868-ban az első olyan parlamenti választásra készültek, amelyben a kiegyezésről alkothattak véleményt a szavazók, így szinte azonnal megkezdődött a kiegyezés támogatását vagy elítélését hirdető agitáció mellett az 1867-es alkotmány mellett vagy ellen folyó választási kampány is.

Választásokkor ma sem elhanyagolható tényező, hogy egy politikai pártnak milyen eszközökkel és mennyi szavazót sikerül mozgósítania. A kortársak – mivel Magyarországon háromévente rendeztek parlamenti választásokat – arra számítottak, hogy 1865-öt követően már 1868-ban kifejezhetik véleményüket az új politikai berendezkedésről. A választások a dualizmus korában sokban különböztek a maiaktól: a férfiak szűk rétege rendelkezett választójoggal (a teljes magyarországi lakosság kevesebb, mint 7%-a), a szavazások nem titkosan zajlottak, a megvesztegetések, erőszakos cselekmények nem mentek ritkaságszámba.

Amióta választásokat rendeznek, a szavazók véleményét a pártokhoz kötődő média igyekszik befolyásolni. Céлом, hogy példákat idézve vázlatosan bemutassam, hogy a 19. század közepén az élclapok milyen módszerekkel jártak le politikai ellenfeleiket, hogyan mutatták be a saját csoportot, milyen módon igyekeztek olvasóik álláspontját befolyásolni, hogyan mozgósították szavazóikat az Osztrák–Magyar Monarchia létrejöttét követő első két választási kampányban (1869, 1872 júniusa–júliusa). Ezek igen heves, kiélezett és korrupt választási küzdelmek voltak, mind a kormánypárt, mind pedig az ellenzék bevetett minden lehetséges eszközt. A Monarchia létrejötte nem volt a magyar társadalom többsége által támogatott folyamat, a kiegyezés bizonyos pontjaival (például: nem jött létre önálló magyar bank, nemzeti hadsereg) a társadalom széles rétege nem értett egyet. Olyan rendszerváltás volt – szemben az 1980-as évek végi, 1990-es évek eleji

Tóth Kálmán mint bajai képviselőjelölt

közép-kelet-európai folyamatokkal –, mely mögött nem állt ott a magyar társadalom nagyobb része. A választások tétje nemcsak a kormánypárt hatalmon maradása vagy bukása, hanem az új rendszer legitimálása volt, ezért az élclapokban a kiegyezésről alkotott vélemény és a választásokról közvetített kép szorosan összekapcsolódik a vizsgált években.

Bár a választások még távolinak tűnnek, mégis már 1868 februárjában megjelenik a *Borsszem Jankó* egyik ironikus szövegében, hogy a korteseknek érdemes agítálniuk az 1867-es rendszer ellen, mert így biztos a siker – például az ifjúság köreiben. A „jó” taktika a következő: „Szabadság, szabadság, szabadság! Váltig ezt kell előtte [az ifjúság előtt] hajtani. Szidni kell a kormányt, kiabálni kell, – mint a »Hadar Ujság« teszi – hogy nincs sajtó szabadság, hogy rabok vagyunk.” (BJ, 1868. febr. 23. 87.) A „szabadság” és „rabság” szavak 1848–49-es emlékeket idézhetnek fel az olvasóban, a „Hadar Ujság” megnevezés pedig a szélsőbal sajtóorgánumára, a *Magyar Ujságra* vonatkozik, amely intenzív kiegyezésellenes propagandát folytatott. Az élclapok szerzői az 1860-as évek végén szívesen torzították el nemcsak a politikusok neveit, hanem a hozzájuk köthető sajtótermékek címeit is. A pártos sajtó gyakori szerepeltetése, a sajtóorgánumok címének átalkítása is azt sugallja, hogy ezeket a kortársak meghatározó politikai tényezőnek tekintették. A *Borsszem Jankó* igyekezett demagóggént

és hazugként beállítani már 1868-ban azokat az ellenzéki felszólalásokat, melyek arra biztattak, hogy a következő választásokon fejték ki kiegyezésellenes nézeteiket a magyarok – azaz a kiegyezésellenes erőket mobilizáló szólások ellen érvet.

Egy másik szövegében kitért arra a Borsszem Jankó szerzője – Kossuth Lajos Jókaihoz írt fiktív levelében –, hogy az ellenzéknek, amelynek véleménye szerint egyetlen célja az alkotmányos rendszer megszilárdulásának megakadályozása, sikereihez, a választási győzelemhez mire van szüksége: a hiszékeny népre. Az opposíció népszerűségét tehát abban ragadja meg, hogy támogatóik, szavazóik hiszékenyek, nem elég műveltek, demagóg szlogenekkel könnyen befolyásolhatók. Ezáltal megpróbálja kétségbe vonni állításaik, bírálatuk hitelességét. Máskor azt énekl meg, hogy Madarász József szélsőbaloldali politikus és pártja a választásáért „vért, pénzt és bort is áldozott”, s Madarász arra kéri a választóit, hogy „Szent Kossuth Lajos előtt /Boruljunk térdre mind.” (BJ, 1868. márc. 8. 110.) Kossuth isteni magasztalokba emelkedett a Borsszem Jankóban, akit hívei vakon követnek, de ez Ágai lapjában semmiképpen sem az elismerés, hanem a szélsőbaloldalon való gúnyolódás eszköze. De egy álír szerint a kormánypárt, a Deák-párt is bebiztosítja magát a következő választásokra: „6000 darab mell- és hasvértet rendelt meg Berlinben” (BJ, 1868. jún. 28. 321.), ami mutatja, hogy a kortársak – legalábbis verbálisan – erőszakos, hosszú választási kampányra számítottak.

Ugyancsak a választásokra készülve Klič Károly megörökítette Madarászt néptribunusként szónokolva. Kezében újságja, a *Nép Zászlója* egyik száma, öltözete az antikvitásra emlékeztet. A címlapon látható karikatúrát követő szöveg szerint Madarász a „legnagyobb komédiása az magyar hazának”, s igyekszik személyét és elveit is nevetségessé tenni: „Bámulatos elvszilárdsága pedig azon sajtó és orthografiai hibákban nyilvánul, melyeket beszédközben ejt mióta beszélni tud.” (1. KÉP BJ, 1868. aug. 9. 409–410.) Az Üstökösben is láthatjuk Madarászt – nem torzított vonásokkal, tartással – néptribunusként, kezében beszédével, pajzsán pedig egy italozó, fokossal hadonászó magyar figurával, ami ugyancsak a heves választási küzdelmekre és az az alatti itatásra utal (Ü, 1868. aug. 23. 268.). A Borsszem Jankó az 1868. évi utolsó negyedéves előfizetési felhívásában már választóihoz szól, s programjában azt jelöli meg, hogy ezek után is Deákkal – azaz a kormánypárttal – fog tartani. Az élclapban összességében véve is megszaporodtak 1868. szeptember végétől a „közelgő” választásokhoz kapcsolódó szövegek, me-

lyek elsősorban a baloldali, közös ügyeket elutasító állásponton gúnyolódtak, baloldali politikusokat tüntettek fel sötét színben. A lap „oktató szándékkal” közöl cikket arról, hogy a következő választásokon hogyan kell korteskedni, hogyan szoktak a baloldali politikusok korteskedni: „Egy pohár bor, egy kis pecsenye, és hasonló erkölcsi eszközökkel szoktam én capacitálni.” (BJ, 1868. okt. 4. 533) A szerző azt sugallja, hogy csak az ellenzéki képviselő-aspiránsok élnek hasonló megvesztegetést célzó eszközökkel, pedig tudjuk, hogy a választásokon mindegyik párt alkalmazott ilyen módszereket a dualizmus korában. Máskor arra is igyekszik rámutatni, hogy véleménye szerint hamis, beválthatatlan ígéreteket hangoztat az ellenzék, így nem szavahihető, nem szabad rájuk szavazni.

Persze az ellenzéki lapok sem maradtak le a Borsszem Jankó vádaskodásai mögött: azok is azt állították, hogy míg az ellenzéki pártok becsületesen méretetik meg magukat, becsületes eszközökkel kampányolnak, míg a kormánypárt nagy lakomákat tart ingyen étellel és itallal, kizárólag ők használják a megvesztegetés különböző formáit. Az ellenzéki vicclapokban keveslik az elért eredményeket, és folyamatosan a kiegyezés ellen hangolnak. Az Üstökös képén azt láthatjuk, hogy a kormánypárti képviselőt egy hordó borért cserébe meg fogják választani a következő voksoláskor. Az óriási boroshordón elmondta szónoklatát, majd megélel, miután bejelenti, hogy a bort meg kell inniük (Ü, 1868. dec. 20. 408.). Kortesnótákban a Ludas Matyiban is feltűnik a nagy mennyiségű borfogyasztás motívuma (például: LM, 1868. nov. 15. 363.). A szélsőbal humoros lapjában olvasható – káromkodásokkal tarkított – kortesnóták hangsúlyozzák a saját, a szélsőbal jelölt hazafiságát és becsületességét, rámutatnak a kormánypártiak korrupszójára, s arra, hogy véleményük szerint Deákek eladták a hazát 1867-ben. Nézeteiknek hangsúlyt adandó, Deákot párhuzamba állították a kortársak közül sokak szerint áruló *Görgei Artúrral*, aki 1849-ben Világosnál letette a fegyvert. Deákek 1867-ben a politikai fegyvereket tették le az uralkodó előtt.

1869-ben és 1872-ben is feltűnt egy olyan elem a kormánypárti élclapban, ami mozgósíthatott egyeseket arra, hogy – ha bizonytalanok – inkább a kormánypártra szavazzanak. A baloldali pártok összefogtak a nem magyar nemzetiségi mozgalmak néhány radikális képviselőjelöltjével – bízva abban, hogy így növelhetik választóik és esélyeik arányát (már csak azért is, mert az 1869-ben először választó zsidóságtól azt várták, hogy ők inkább a kormánypártra fognak szavazni). A Borsszem Jankó ezt kihasználta, s erősen

A külföldi demokraták

túlzó szövegekben arra irányította a figyelmet, hogy ha az ellenzék kerülne hatalomra, „átadná” az ország egy jelentős részét Romániának, amiről persze szó sem volt, csupán kampányeszköz a kormánypárt részéről. Magyarországon ekkor bizonyos társadalmi rétegekre nemzetiségellenes hangulat volt a jellemző, erre játszott még rá a Borsszem Jankó. Ez a taktika azért figyelemre méltó, mert tudjuk, hogy a többségében magyar lakosságú választókerületekben alacsonyabb volt a kiegyezés támogatótsága, mint a nemzetiségi vagy vegyes lakosságú peremterületeken. A kormánypárt nem nyerhetett választásokat e peremterületek támogatása nélkül. Továbbá azzal is fenyegetett Ágai lapja, hogy ha a baloldal nyerné a választásokat, újabb forradalom ütne ki az országban, vége szakadna a békés fejlődés időszakának. Választási kampányokról tudósítva ma is gyakran használunk a harcászathoz kapcsolódó metaforákat. 1869-re azonban már kialakult a Kossuth-kultusz, hazavárták az emigráns politikust, ráadásul az 1849-es vereség húszéves évfordulójára is emlékeztek a kortársak, így a forradalom gondolata aktuálisabb lehetett, mint amilyenek az utókor gondolhatja. A forradalom kirobantása, annak veszélye ellen tiltakozott a baloldali sajtó, de azt is hangoztatta, hogy még egy forradalom vállalása is hazafiasabb lenne, mint a kiegyezés támogatása. A baloldali választási rendezvények leírásakor a Borsszem Jankó szerzői szívesen alkalmazták a harci cselekményekre utaló szavakat, ami felerősítette az esetleges forradalomtól való félelmet. Ezzel szemben a baloldal azt sugallta, hogy a jobboldali, kormánypárti képviselőjelöltek egytől egyig kiszolgálták a korábbi évtizedek neoabszolutizmusát, hazafiátlanul hivatalt vállaltak, ami nem félelemkeltő, de ugyanolyan negatív

kampányszerszök, mint a Borsszem Jankóé.

Az élclapok szerzői a személyeskedő hangnemtől sem riadtak vissza – főleg egy-egy közismert képviselőjelölt esetében. Jókai Mór kampánya ellen is felhózták a leggyakoribb kifogást, hogy étellel-itallal vesztegeti meg választóit, de – népszerűségét kétségbe vonandó – azt is bemutatták a Borsszem Jankóban, hogy Jókai csupán gyerekeknek szónokol, akik nem rendelkeznek választójoggal. A regényíró népszerű volt választókerületében, a Terézvárosban a zsidók között, így többször vizionálják a kormánypárti szerzők, hogy Jókai zsidóvá válik, és körülmetéli. Ez a motívum 1872-ben ugyancsak felbukkant, azonban az író választási sikere – szemben az 1869-es voksolással – elmaradt. A kormánypárti élclapban sokszor felbukkanó Jókai, aki több választókerületben is kénytelen volt megmérettetni magát 1872-ben, a gúnyolódó írások és karikatúrák kereszttüzebe került. Tovább súlyosbította ekkor a helyzetét, hogy az író *Horn Edével* is korteskedett, aki ugyancsak több választókerületben nem járt sikerrel. Jókai a Terézvárosban vallott kudarcot, Horn pedig az izraelita felekezethez tartozott, így nem meglepő, hogy sikertelenségükön való gúnyolódáshoz Ágai a zsidókhöz kapcsolódó toposzt választott. Horn és Jókai bolygó zsidókként tűnnek fel, választókerületről választókerületre vándorolnak, nincs megnyugvásuk, mint a mondabeli zsidónak, akit Krisztus azzal átkozott meg, hogy addig bolyongjon, amíg a megváltó vissza nem tér.

Nem Jókai volt az egyetlen író-költő, aki megmérettette magát az országgyűlési képviselő-választások küzdelmeiben. *Tóth Kálmán* négy egymást követő ciklusban volt Baja város országgyűlési képviselője. Először Deák Ferenc nézeteit támogatta, majd a kiegyezést

követően elfordult a kormánypárttól, így kivívta a Borsszem Jankó ellenszenvét. Ráadásul Tóth maga is élclapszerkesztőként működött, így nemcsak a politikus személye, hanem vicclapja (*Bolond Miska*) is a gúny céltáblájára került. A lap rövid hírei szerint „Tóth Kálmánt Baján minden oldalról a rokonszenv jeleivel fogadták. Hogyne, mikor minden oldalon megfordult?” (kiemelés az eredetiben, BJ, 1869. márc. 6. 102.) Megítélése 1872-ben sem változott meg: a karikatúrán Tóth szónokol választóihoz balpárti színekben, s a következőket mondja: „Szeretett választók! Ha már nem választanak balpártit, legalább ne választanak reformpártit. Inkább deákistát! Utálom ezeket a reformpártiakat [Tóth pártjából kivált csoport, mely azonban csupán három mandátumot szerzett], kik odahagyták régi zászlójukat. Mert jól tudom én, milyen madár az, ki a pártját odahagyja!” (BJ, 1872. ápr. 28. 5.)

Az ellenfélként tekintett képviselőjelöltek lejáratására más, az élclapokra jellemző módszereket is megfigyelhetünk. A kisgyerekként, bohócként, udvari bolondként ábrázolt alakok vagy más módon megjelenített cirkuszi szcenáriók, artista- és bűvészmutatványok mind a karikatúristák tipikus fegyvertárába tartoztak. Ezek közül bármelyik módszer alkalmas volt arra, hogy hiteltelenné, komolytalanná tegye az ellenfél javaslatait, cselekedeteit. Az ellenzéki képviselők például gyerekes hajcibálásban vesznek részt az *Országgyűlési tudósítás* című karikatúra szerint, ami komolytalanná teszi őket (BJ, 1868. okt. 4. 527.).

Máskor a verekedés a fő jellemzőjük: egy karikatúra bemutatja az ellenzék egy részének, a „Honi demokraták”-nak a viselkedését, akik isznak és verekednek, s a jelenet inkább középkorira emlékeztet, mint modernre, amivel szemben áll, hogy a „Külföldi demokraták” építenek, alkotnak (BJ, 1868. máj. 3. 206–207.). Máskor is láthatjuk az ellenzékhez hasonló megjelenítéssel: szónokolnak egy kocsmában az asztal tetején állva, vagy már ittasan az asztal alatt fekszenek, végül felforgatják a kocsmát, összetörik a berendezést, s ezt hagyják maguk után. E gúnyképek azt sugallják, hogy ha ezek a csoportok kerülnének többségbe az új országgyűlésben, a kiegyezési, alkotmányos rendszerből semmi sem maradna, mert ők csak rombolni tudnak, építeni nem, ráadásul életformájuk

morálisan megkérdőjelezhető, megvetendő. Az ellenzéki sajtóorgánumok is használták a verekedés motívumát azzal a céllal, hogy degradálják a kiegyezéspártiakat. Ekkor a kormány tagjai ütlegelik egymást, azaz a verbális erőszak mellett – utalva annak a korábban megszokottnál nagyobb mértékére – a fizikai erőszak is megjelent a karikatúrákon mind ellenzéki, mind pedig kormánypárti oldalon.

Összegzésként megállapíthatjuk, hogy az 1869-es és 1872-es választási kampányt, illetve a kiegyezés bírálatát az élclapok hasábjain a kizárólagosság jellemzi. Csak az egyik – az ellenfél – pártot illették negatív vonásokkal: ők korruptak, erőszakosak, hamis ígéreteket tesznek, nézeteik hazaárulók. A vicclapok képei, szövegei tehát jól mutatják a magyar társadalom polarizáltságát. Továbbá sugallják, hogy az ellenfél táborában csekély létszámú, műveletlen és az ország vezetésére alkalmatlan, így nem érdemes rá szavazni, képviselőjelöltjeik sikertelenek. Bármelyik oldalt is népszerűsítette egy-egy vicclap, kampányszerszökeik hasonlóak: a másik párthoz tartozó vezető politikusokat igyekeztek lejáratni, személyüket, elveiket támadták. Álhírekben, fiktív szövegekben – a műfajra jellemző módon – erősen túlozva érveltek a rivális párt álláspontja ellen. A választások előtti és alatti erőteljes sajtóhadjárat hatásait az utókor kutatója mérni már nem tudja, de azt megállapíthatja, hogy a politikai aktivitást, a felfokozott hangulatot az élclapok hasábjain folytatott heves kampány is jól tükrözi.

Baja város közgyűlése a párbajozás ellen

Sarlós István írása

■ A párbaj, mint vitás kérdések eldöntésének bevett – végső – módja az emberiség történetével egyidős, elég csak a Bibliából Dávid és Góliát mérkőzésére gondolnunk. Az ókorban még háborúkat is lehetett párbajjal eldönteni, a középkorban általában már a becsület megvédésének bevett gyakorlata volt. A becsülettel kapcsolatban szó sem lehetett megalkuvásról: ha valaki párbajra állt ki, azzal bizonyította, hogy a saját igazáért, becsületéért az életét is hajlandó kockáztatni. A becsületből vívott párbajok szokása egészen a modern korig megmaradt a bírósági ítélezés mellett is.

A 19. század folyamán az európai országokban szinte mindenhol meghozták a párbajozást tiltó jogszabályokat. A halálos kimenetelű párbajokat már a dualizmus alatt összeállított első büntetőtörvénykönyv emberölésnek minősítette, de több enyhítő körülményt is felvonultathatott a védelem a győztes mellett, ezért az „elkövető” minimális büntetéssel megúszhatta. *Herczeg Ferenc* író 1887-ben kardpárbajban védte meg becsületét, ellenfele meghalt. Az írónak egy közel 2 éves bírósági huzavona után 3 hónapot kellett börtönben töltenie emberölésért 1889-ben. 1903-ban megalakult az Országos Párbajellenes Szövetség, amely a becsületbírók elötrébe helyezése mellett állt ki a középkori hagyományokat őrző párbajozással szemben. Az 1914. évi XLI. törvénycikk rendelkezései megadták a lehetőséget a becsület bírósági úton történő megvédésére. 1917-ben I. (IV.) *Károly* osztrák császár és magyar király, mint legfőbb hadúr a fegyveres erőknél „megtiltotta” a párbajozást. Valójában a tiltás már eddig is megvolt, csak a párbajügyek szankcionálásánál megszüntette az enyhítő körülményekre való hivatkozás lehetőségét, és az ilyen ügyeket a statáriális katonai bírások hatáskörébe tette át. E drasztikus lépés következtében a hadseregben gyakorlatilag megszűnt a párbaj. A hadseregben érvénybe léptetett drasztikus szabályozáshoz hasonló több törvényhatóságban is követeltek, hogy a polgári életben is megszűnjenek a párbajok. 1918 végén, 1918 elején a magyar törvényhatóságok sorban foglaltak állást a kérdésben, és kérték az országgyűléstől a párbajok megszüntetését. Baja város az 1918. január 2-án elindított szegedi indítványhoz csatlakozott.

„Szeged szab. [szabad] kir. [királyi] város törvényhatósági bizottságától.

594/917. közgy. sz.

MÉLYEN TISZTELTE KÉPVISELŐHÁZI!

A párbaj a középkori rablólovagok egyik

késői maradványa, s az ököljognak idejéért megnyilatkozása. Azon kornak szüleménye, melyben az erő volt a jognak forrása. A jelenkorban az erő helyébe a törvény lépett, melynek ereje és méltósága előtt kell, hogy minden egyéni erő és érdek meghajoljon.

Jogállamban nem engedhető meg az önbíráskodás, nem engedhető meg, hogy személyi ellentétek, vagy sérelmek elintézésében a személyi ügyesség, vagy a véletlen játszsa a bíró szerepét. Ellentétek elbírálásában egyedül az emberileg felfogható és megközelíthető igazság lehet a döntő.

A felvilágosodott, demokratikus kor tiltakozik az istenítélések ellen, s nagyobb megnyugvással helyezi becsületét, s ellentéteinek kiegyenlítését a független magyar bíróság kezébe.

Nehéz volt a párbaj kérdésében az állásfoglalás addig, míg a katonatiszti becsület bizonyos esetekben megkövetelte a fegyverrel való elintéztést, – sőt a párbaj megtagadása a legsúlyosabb következményeket vonta maga után. De ma, mikor az „első magyar ember, az első lovag”, fennkölt lelkű uralkodónk csodálatos szociális és demokratikus érzékének és felfogásának adva tanujelét megtiltja tiszteinek a párbajozást, s ezáltal eltöri a kétféle – polgári és katonai becsületnek ósdi különféleségét, s csak egy becsületet ismer el, mely a törvények tiszteletében nyer kifejezést, – ma a haladás törvényeinek teljes félreismerésére vallana, ha a polgári társadalom nem tudna erőteljesen állást foglalni a középkori babona és előítéletek egyik utolsó maradványa ellen.

Ezek alapján kérjük, méltóztassék törvényt alkotni, mely a párbajt és az abban való részvételt közönséges büntetendő cselekménynek minősíti és börtönnel bünteti, és amely a párbajnál – akár segédi, akár orvosi minőségben résztvevők bűnszegédnek mondja ki.

Valamennyi Városi és Vármegyei Törvényhatóságnak.

A párbaj megszüntetése érdekében az országgyűlés képviselőházához intézett felirati kérelmünket pártolás végett tisztelettel megküldjük.

Szeged sz. kir. város törvényhatósági bizottsága 1918. január 2-án. dr. Somogyi Szilveszter polgármester”

A szegedi indítvánnyal egy időben – 1918. január 30-án – érkezett meg Liptó vármegye hasonló tartalmú felhívása

is. Ilyen esetekben a közgyűlésnek illet a következő ülésén napirendre venni a kérdést, és állásfoglalását küldeni az országgyűlés alsóházához, hogy a törvénytervezetet elkészítsék, majd benyújtsák és megtárgyalják. Baja város közgyűlése február 8-án a 15. napirendi pontban foglalkozott a kérdéssel. Baja város 1918. évi közgyűlési jegyzőkönyve nem maradt fent, de a városi tanácshoz beérkezett megkeresésekhez csatolták a közgyűlési határozat szövegét.

„Kgy. [Közgyűlési] 15.

Liptó vármegye és Szeged város közönsége a párbaj megszüntetése érdekében a képviselőházhoz intézett felirat támogatását kéri.

Határozat.

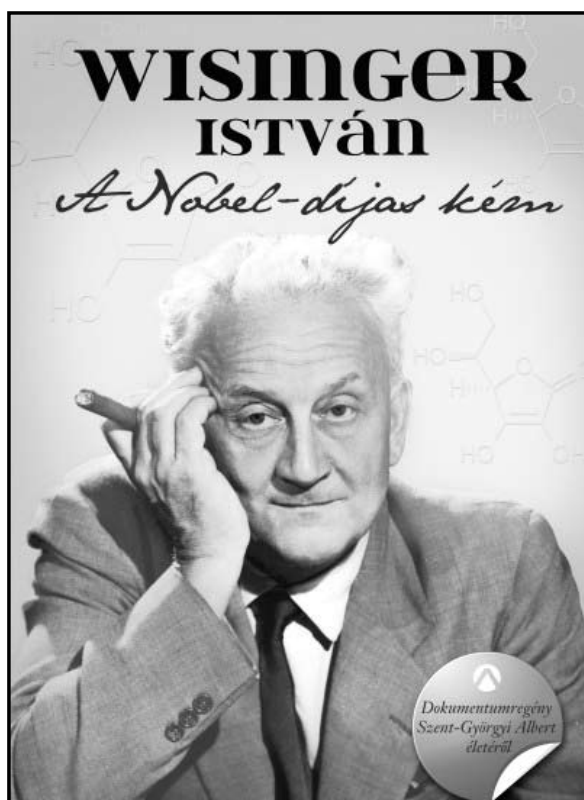
Baja város közönsége Ő Felségének nagylelkűségéről, fennkölt gondoskodásáról tanuskodó legfelsőbb parancsát, mellyel a fegyveres erő tagjait a párviadaltól egyszer és mindenkorra eltiltotta, a polgári társadalom tagjairól törvényhozás útján kiterjeszteni és ekként Ő Felsége magasztos emberbaráti felfogásáról a polgári társadalomban is érvényre juttatni kívánja. Miért is felirattal fordul az országgyűlés képviselőházához, hogy a párviadalt, a középkorok kultúrállamba, jogállamba nem illő, szociális és demokratikus felfogással össze nem férő maradványát törvényhozás útján nyilvánítsa büntettnék. Egyben a becsületet az eddiginél fokozottabb törvényes védelembe részesítse, mert éppen a becsület védelmének elégtelensége tette lehetővé, sőt szükségessé a párviadal fennmaradását.

Baja város törvényhatósági bizottságának 1918. február hó 8ik közgyűléséből.”

Az első világháború utolsó évében a törvényhozás elsődleges feladata a széthullóban lévő államgépezet összetartása volt, így a legkisebb gondjuk is nagyobb polgári párbajozás törvényi erejű megtiltásánál. A párbajozást teljes mértékben 1923-ban tiltották be.

Dokumentumregény Szent-Györgyi Albert életéről

Péter Árpád dr.

■ A Szegedi Tudományegyetem Szent-Györgyi Albert Baráti Kör elnökének, dr. Novák Zoltánnak előzetes írásbeli meghívására vettem részt azon a – közgyűléssel egybekötött – tudományos ülésen, amelyet a hivatalos Szent-Györgyi Napok keretében, 2017. november 24-én délután a Szemészeti Klinika Kukán Ferenc tantermében tartottak. Az ünnepi ülés első előadója prof. Dóczy Tamás akadémikus, a pécsi Idegsebészeti Klinika korábbi igazgatója volt. Előadását követően az egyetem egyik doktori iskolájának képviselői számoltak be kutatási eredményeikről, és már jócskán beesteledett, amikor a program keretében Wisinger István dokumentumregényét a szerző külön előadás keretében bemutatta.

„Olvasva Wisinger István Szent-Györgyi Albertről írott dokumentumregényét, a szeretett, de elérhetetlen magasságokban trónoló Albi bácsi elmosolyodott, és így szólt: Jól beletrafált ez az ügyes firkász! A teljes titkot fejtette meg ez az írás, amely nemcsak informatív, hanem rendkívül szórakoztató is. Éjszaka egyetlen ültömben olvastam végig. André Libik, filproducer, a regény egyetlen, Magyarországon még élő szereplője” – olvasható az egyébként keményborítású könyv borítóján fellelhető vélemények között (Mégfogalmazója

egyébként Szent-Györgyi véjének öccse volt.) Hogy mely körülményeknek tulajdonítható a „firkász beletrafálása”, a szerző bőséges adatokkal szolgált előadása hallgatóinak, de könyve előszavában olvasóit is beavatja. Egykor, ösztöndíjasként, az Egyesült Államokban sajátította el az *oknyomozó újságírás* módszereit; ismereteit pedig szerkesztő-riporterként az alkalmal is kamatoztathatta, amikor – 1983-ban, Szent-Györgyi Albert 90. születésnapja alkalmából egy Woods Hole-ban és Bostonban forgatott dokumentumfilm munkálatai során – személyesen is közelebbről megismerte a Nobel-díjas tudóst. Előszavában hangsúlyozza, hogy „*könyvem minden alakja élő személyiség volt, eseményei kivétel nélkül megtörténtek [...], ugyanakkor többször fikciós párbeszédek konstruálására is merészkedtem.*”

A könyv három részre tagolódik. Az I. rész – TUDOMÁNY – az 1-3., a II. rész – ÚJRA HÁBORÚ – a 4-9., a III. rész – A MENEKÜLÉS – a 10-11. fejezeteket foglalja magában. A hátralévő oldalakon az epilógus, a források jegyzéke, a felhasznált irodalom és a köszönetnyilvánítás olvasható. A könyvet – leszámítva a tudósnak a borítófedélen látható színes portréját – csupán 2 fekete-fehér fénykép illusztrálja. Az egyik 1937.

december 10-én Szent-Györgyi V. Gusztáv svéd királytól átveszi a Nobel díjat. A másikon a háttal ülő szerzőnek inkább csak a feje-búbja látható, vele szemközt ül az interjú adó hazánkfia.

A tudós jó családba született: dédapja V. Ferdinándtól nemesi oklevelet kapott udvari tanácsos és országgyűlési képviselő, apja pedig jogot végzett tisztviselő, később pénzügyi tanácsadó volt. Albert szellemi képességeit nagybátyja, korának híres orvos-professzora, *Lenhossék Mihály* nem becsülte sokra, és utóbb csupán ahhoz adta hozzájárulását, hogy unokaöccse proktológusként (végbélgógyász) dolgozhasson pályakezdőként klinikán. Ennek magyarázata az, hogy Albi az ötödik osztályban három tantárgyból, köztük természettudományból meg is bukott. 1917. júniusában, 24 évesen megszerezte orvosi diplomáját, rá 3 hónappal a Magyar Posta akkori vezérigazgatójának gyönyörű lányát, a húszéves *Demény Kornéliát* (Nagynelli) vette feleségül. Ami ezután történt vele, hogyan alakult tudományos és magánélete, az „kész regény”.

1914 augusztusában, a Szerbia elleni hadüzenet bejelentésekor az akkor utolsóéves orvostanhallgató már egyenruhát viselt. Tanulmányainak befejezése helyett rövidesen Lengyelországban, szanitécként a frontvonalon találta magát. Kétéves frontszolgálatának „önsértéssel” vetett véget: Ukrajnában, egy Dnyeszter melletti erdőben kitapogatta bal karja alsó részében a két csont közötti lágy részt, lassan felemelte puskáját, és meghúzta a ravaszt. Utóbb, már tiszti rangban, Észak-Olaszországban,

egy udinei hadikórházban szolgálva érezte magát a „Nagy Háború” fogságában. Utána kutatói állást először Pozsonyban kapott. Az ott lakó magyarok sorsát megpecsételő békeszerződés és a Tanácsköztársaság viharos 133 napja után kilátástalannak látta, hogy igényei szerinti kutatási lehetőségekhez jusson. Az 1919 decemberében megkezdett nyugati kalandozása valamivel több mint tíz esztendeig tartott. Útvonala: Prága-Pozsony-Berlin-Hamburg-Leiden-Groningen-London (Hamstead), és végül Cambridge.” Cambridge-i éve alatt nyerte el a kémiai tudományok doktora címet. A világhírű angliai egyetemi városba 1927 nyár elején látogatója érkezett: *Magyary Zoltán* professor, *Klebelsberg Kuno* kultuszminister bizalmasa. Beszélgetésük eredményeként Szent-Györgyi úgy döntött: hazalátogat Budapestre, majd Szegedre. Ezt követően kétéves szabadságot kért, hogy Cambridge-ben befejezhesse kutatásait, ám a miniszter előterjesztése után Horthy kormányzó engedélyével szeptember 26-ai hatállyal kinevezték a szegedi Orvosi Vegytani Intézet vezető professzorának. A kétéves türelmi időszakban egy évet az Egyesült Államokban töltött, 1930 szeptember végén telepedett le Szegeden. A liberális beállítottságú professor személyisége, tanári tevékenysége és életvitele unikális jelenségnek számított nemcsak az alföldi városban, de egész Magyarországon is. E vonatkozásban is, sőt politikai megnyilvánulásait, kapcsolatait, szervező tevékenységét illetően is számos információval gazdagodhat a dokumentumregény olvasója. 1937. október 28. volt az az évi orvosi Nobel-díjról való döntés napja. Néhány perc múlva a kormány nevében *Hóman Bálint* miniszter köszöntötte telefonon, majd pár óra múlva a lakására érkező távirat megerősítette a döntést: *A biológiai égésfolyamat terén, valamint ezzel összefüggésben a C-vitaminnal és a fumársav katalízissal, valamint a sejtleggéssel kapcsolatos felfedezésekért a királyi Karolinska Intézet Orvosi Fakultása Önnek ítélte az ez évi fiziológiai és orvosi Nobel-díjat és a vele járó 40 ezer dollárt.* (Ez pontosan 158 463 svéd korona, ami kereken kétszáz ezer pengőnek felel meg.)

Mivel a második bécsi döntést (1940. augusztus 30.) követően a Ferenc József Egyetem Szegedről, az „emigrációból” visszatérhetett Kolozsvárra, a „legfelsőbb hadúr” jelenlétében *Magyar Királyi Horthy Miklós Tudományegyetem* néven 1940. november 11-én nyitotta meg kapuit. Az „új” szegedi egyetem első rektorává Szent-Györgyi Albertet nevezték ki. „Az új egye-

tem új rektorának első kötelessége, hogy mélyen hajtsa meg az egyetem zászlaját főméltóságod előtt. Erre a zászlóra színeinkül főméltóságod családi címerének színeit, a kéket és pirosat választottuk...” - írta beiktatási beszédében. Rektori megbízatása, az akkori szokásjognak megfelelően, egy tanévre, az 1941. őszi tanévnyitóiig szólt. Utolsó liberális intézkedéseként sikerült elérnie: az egyetemen

írásban és szóban megszüntették az addig kötelező *méltóságos úr* megszólítást.

A politikai szerepvállalásra hajlandóságát baráti körben már a harmincas évek elején hangoztató professzort az évtized végén a Harmadik Birodalomban már németellenes politikusként, és nem tudósként tartották számon. Miután a szovjet rendszert 1935-ben tett látogatása alapján meglehetősen naivan és elfogultan „polgári demokratikusnak” találta, és miután hamar felismerte a náciizmus veszélyét, *hite szerint titokban* ismert baloldali politikusokkal konzultált. A háború alatt azon elképzelések megvalósulásához várt támogatást, hogy a szövetségesekkel, elsősorban a britekkel kell kapcsolatba lépni. 1942 végén meghívtást kapott Isztambulba egy tudományos konferenciára. A döntő lökést pedig az jelentette, amikor újszegedi házában egy, a korábbi miniszterelnök, „Horthy egyik legközelebbi bizalmasa”, *Bethlen István* vezette delegáció kereste fel, tudtára adva: *„A hazai németellenes politikai körök ebben a kiélezett helyzetben az ön segítségével látják megvalósíthatónak a Nyugathoz való közeledést.”* Isztambulba utazása előtt titkos megbeszéléseken abban is segítséget kapott, hogy egyfajta gyorstalpaló keretében megtanulja a legelemibb konspirációs szabályokat: hogyan kell kezelni a Morse-távírt, hogyan kell telepíteni egy titkos rádióadót a sifrírozott üzenetek cseréjéhez...” Az Orient-expresszen utazva, 1943. február 7-én érkezett a semleges Törökországba.

Az isztambuli titkos tárgyalásai eredményeiről; azok titokban (nem) maradásáról, Szent-Györgyi későbbi lehetséges miniszterelnök-jelöltté válásáról éppúgy információkat szerez a könyv további oldalain az olvasó, miként arról is, hogyan vált utóbb

Szent-Györgyi Albert a Nobel-díj átvétele idején

a moszkovita kommunisták „elvtársává”, a Magyar-Szovjet Közművelődési Társaság tiszteletbeli elnökévé. A számos szálon és több idősíkban leírt történet-sorozat olvas-tán abba is betekintést nyerhet az olvasó, miként zajlott Klessheimben a *Hitler és Horthy Miklós* közti „tárgyalás”; és abba is, miként ábrándult ki a tudós a *Rákosi* és tetteistársai által képviselt kommunizmus ideájából. 1947. augusztus 2-án – a több amerikai tudóstársa közreműködésével megkapott „végleges bevándorlási vízummal” – az Egyesült Államok földjére lépett.

A szokványost jóval meghaladó terjedelmű recenzió is elégtelen arra, hogy kitérjen a professor négy házasságára, rákbetegségben meghalt egyetlen lánya, „Kisnelli” elvesztésekor érzett fájdalomra, magánéleti kríziseire, depressziós epizódjaira. Arra is, hogy kitérjen Hitler „vacsorájára”, vagy akár arra, hogy *Major Tamás* anyja, a „nagy Horthy-hívő”, *Pap Mária* mely versével fogadta a kormányzót „pesti fehér lovas bevonulásakor”. A Tisztelt Olvasó az érdekesítő dokumentumregény elolvasásakor mindezen kérdésekre is választ kap.

A recenzens a könyvbemutató után a helyszín elhagyásakor nem találta a foga-son ünnepi felöltőjét. Nem sokkal később az előtérben könyvét dedikáló szerző szé-kének háttámláján fedezte fel azt. Wisinger előbb vitába szállt, hogy az bizony az övé, ám kisvártatva meglelte saját, a tante-remben maradt felöltőjét. Csak hazatértem után lapoztam bele a „kedvezményes áron” vett könyvbe, melynek dedikálása így szól: *„Dr. Péter Árpádnak tisztelettel egy »kabáttolvaj«...”*.

(Wisinger István: *A Nobel-díjas kém. Negyedik kiadás. Athenaeum Kiadó. 2016. Ármegjelölés nélkül.*)

Bátáról is fölszállott a páva...

A bátai tamburazenekear az 1950-es években

Magdali Anna

■ „Ahhoz, hogy el tudjuk helyezni magunkat a világmindenség óriási körforgásában - ebben az időtlen, végtelen folyamatban - ismernünk kell múltunkat, személyes gyökereinket, valamint történelmünket is. Ismernünk kell ősi mítoszainkat, művészetünket a népművészet motívumkincsét, mely kristálytisztan jelrendszerrel jeleníti meg az adott népcsoport mindenkori életérzéseit. Csak úgy tudjuk megtalálni helyünket, ha a természet törvényeinek tisztelete mellett tiszteljük őseinket, hagyományainkat, pontosan ismerjük identitásunkat, és ennek tudatában éljük modern életünket, illetve adjuk tovább mindezt utódainknak.” (Kubinyi Anna)

Bátán, ezen a kicsiny Duna menti zsáktelepülésen, a Sárköz szívében igazi sárközi magyar népzene játszanak már több mint egy évszázada. Különlegessége azonban, hogy ezen a helyen a legkedveltebb zeneművelő szerszám nem a hegedű, mint általában a magyar paraszti kultúrában, hanem a délszláv kultúrában elterjedt tambura. Ebből kifolyólag a tamburásnak, aki magyar népzene játszik, sokszor meg kell magyaráznia az őt hallgató közönségnek, hogy az, amit hallani fog, korántsem szerb vagy horvát muzsika, hanem eredeti sárközi népzene.

Hogyan kezdődött Bátán a tamburán muzsikálás? A XVIII. század elején Erdélyből érkeztek ide, Tolna megye déli csücskébe beás cigányok, akik teknővájással kezdtek el foglalkozni, ami nagyon jól jött a bátai lakosoknak, s amit nem tudtak eladni, azt Bácsbokodra, Bajára, Vaskútra vitték lovas kocsival, az ottani vásárokbá. Az első tamburazenekear az itt letelepedett cigányok második generációjából alakult ki, amikor is az 1890-es években Balogh Mihály „Pestyu” a Duna túlsó partján lévő településen, Szeremlén kedvet kapott a tamburamuzsikálásra, s ezért gyakorta át-

járt zenét tanulni. Ezek után ő alapította meg Bátán az első tamburazenekeart, melyben az alapító volt a primás, Balogh János „Fisi” játszott tambura-brácsán, Szekeres Mihály magyar emberként csatlakozott a zenekarhoz, és cimbalmon játszott, s bőgőn a muzsikus cigány Szajkó Mihály bazsevál. E csapatnak aktív zenei élete a bátai Hajdú „Bözse” kocsmájában indult. Bözse gyakran átkiabált Miskához, hogy „gyűjjenek, mert sok a vendég”, így hát ez volt az a hely, ahol

legtöbbet mutathatták be tudásukat, és már akkoriban kialakult az apáról fiúra szálló zenei tudás.

A harmadik generáció zenészeit, Balogh Pétert („Náci Peti”), Balogh Jánost és Balogh Pétert („Varjú Peti”) az első világháború idején besorozták, majd a leszerelésük után a második generáció idősebb tagjaitól elesett muzsikálást tanulták tovább. Ekkor alakult ki az első igazi, nagy tamburazenekear, amelyben már csak a tambura-hangszercsalád tagjai szerepeltek: három prím-tambura, egy basszprím-tambura, egy kontra, egy brácsa és egy tamburabőgő.

A prím-tambura szerepe a dallamvezetés, ő a primás, a basszprímás szintén dallamot játszik, de alacsonyabb szólamot. A kontrás is basszprím-tamburán játszik, csak az ő hangszerét áthangolják brácsa-hangolásúra, és a brácsa funkcióját tölti be, vagyis az ütemadás a feladata, csak némileg más hangszínnel. A tamburabőgő ugyancsak az ütemet adja a zene alá, de ő tölti meg a muzsikát dongózsongó basszushangokkal.

Az 1920-as években rengeteg szerb költözött a faluba, akik gyakran tartottak igényt a bátai muzsikások szolgáltatásaira, így az ilyen alkalmakkor a zenekar tagjai megismerkedtek a szerb dallamokkal. Ezen kívül a hét több napján jártak lakodalmakba zenélni, hétféteken pedig a helyi kocsmákban muzsikáltak. Abban az időben nyolc kocsmá üzemelt a faluban, és mindet ki kellett szolgálniuk.

A harmincas években már kezdtek beépülni a zenekarba a következő generáció zenélni akarói, így új zenekar gondolata látszott feléledni. Hamarosan már két tamburazenekear látta el a település mulatni vágyóit, valamint közben több hegedűbanda is működésbe lépett – Mikli banda, Joza banda, Pócó banda –, amelyeknek fő profilját a kocsmákban, vendéglátóhelyeken történő szórakoztatás,

illetve a táncsoportok kísérése jelentette. A hegedűbandákat szívesen látták családi ünnepeken is, de gyakran mulattattak együtt a Bátai tamburazenekearral.

A negyedik generáció lassan kinevelte az ötödik generációt is, akiknek a muzsikálás hivatalos foglalkozásukká is vált. Amikor ez a nemzedék is kiöregedett, csak egy muzsikus, Balogh János folytatta a bátai tamburazene hagyományait, de 1975-ben újjáalakult a tamburazenekear, melynek alapítói a még ma is működő zenekar tagjai voltak. Sajnos már többen közülük nincsenek köztünk.

A jelenlegi Bátai tamburazenekear fő profilja mára már sokkal inkább az autentikus cigányzene és a magyar nóta, de a 2010-es évek elején néhány lelkes, helyi fiatal megismerkedett a tamburamuzsika szépségeivel, és elkezdtek elsajátítani e hangszercsaládon való zenélés minden csínját-bínját. Bataiak lévén, illetve jó kapcsolatot ápolva a bátai néptáncosokkal, és ismerve a bátai tamburazene gazdag hagyományait, nem volt kérdés, hogy milyen muzsikát szólaltatnak meg hangszereiken. A bátai Pántlika tamburazenekear alapítói Szabó Barnabás (prím-tambura), Szabó Péter Bence (tamburakontra) és Farkas Tamás Barnabás (tamburabőgő). Nevüket a korábbi, bátai, Pántlika táncsoport tiszteletére választották. Vallják, hogy a népzene élő hagyományként gyökerezik a múltjukban, és ezt meg kell őrizni a jövőnek. Úgy gondolják, elődeik magasra tették a mércét, és ahhoz, hogy ezt ők is elérjék, nem elegendő a gyakorlás, sokkal inkább ott kell lélegezniük, élniük a nagy múltú Bátán, hogy a szívükben dobbanjon meg a tambura ritmusa. A zene-tánc-ének egységnek ők is tisztelnek, hiszen gyakran húzzák a talpalávalót a környékbeli néptáncsoportoknak különböző fellépések vagy mulatságok alkalmával. A legjobb élő példája a hagyományok átadásának, átörökítésének ez a zenekar, amely többször megfordult már külföldi rendezvényeken, ahol magyaroknak játszották a sárközi muzsikát, illetve gyakran járnak el azokhoz a még élő nagyszerű zenészekhez, akik a valamikori tamburazenekear tagjai voltak, és azok tudásából, emlékeiből rengeteget táplálkoznak. A velük való találkozás során frissül zenei palettájuk és a bátai muzsika iránti lelkesedésük új lendületet kap. Első sikereiket, fellépéseiket a bátaszéki II. Géza Gimnáziumnak köszönhették, melynek ők maguk is koptatták a padjait. Ahogy egyre többet muzsikáltak, megismerték őket, és maguk is ismerkedtek a zenéjükre nyitott emberekkel. Így bővült a banda egy, a Duna másik oldaláról származó basszprímással, ké-

sőbb egy énekessel is, majd hozzájuk cseperedett és csatlakozott egy bái basszprimás fiú. Ez a formáció rengeteg időt töltött együtt, mind próbákon, mind az ország és a külhön különböző kisebb-nagyobb fesztiváljain, tamburatalálkozóin, s mindenhol megszerették a muzsikájukat, kisugárzásukat. Fő profiljuk az autentikus sárközi népzene, de saját maguk és olykor mások örömeire bele-bele kóstolgatnak más tájegységek dallamaiba is. Nagy büszkeséggel tölti el a tagokat, hogy a zenekarról bizton állíthatják: a legnemesebb célok vezérik őket. Számukra a zenekar nem hobbi, nem megélhetési forma, hanem hivatás. Bence így vall minderről: „Nehéz megfogalmazni, de úgy gondolom, hogy értéket képviselünk azzal a cselekedetünkkel, hogy a saját falunk hagyományát éltejük. Büszkék vagyunk az elődeinkre, és bizton állíthatjuk, hogy a tudásunk legjavát beleadva tovább visszük a falunk hagyományát. Külön öröm számunkra az is, hogy nem csupán a falunkban megismert, hallott, illetve felgyűjtött hanganyagot használjuk, hanem ugyanazokon a hangszereken, szinte hasonló hangzásvilágot produkálunk. Itt fontos átgondolni azt a szakmában is sokszor felmerülő kérdést, hogy mennyire szabad ragaszkodni az adott hanganyaghoz, gyűjtéshez? Ha jobban belegondolok, talán az erre a kérdésre adott válasz az, ami a legnagyobb büszkeséggel tölt el, ugyanis bátran kijelenthetem, hogy szinte minden dal, amelyet ismerünk és a tarsolyunkban van, azokat vagy egy táncsoporttól, vagy egy másik zenekartól, esetleg egy zenész, táncos barátunktól hallottuk. Vagyis: a mai világ lehetőségei között mi hagyományörzők vagyunk. Hiszen a saját hagyományainkat, kultúránkat éljük meg napról napra.

Hogy mi a célunk? Talán erre a kérdésre a legnehezebb választ adni. Ha teljesen őszinte akarok lenni, akkor talán nincs is célunk. Ha megélhetés gyanánt művelnénk, akkor

célul tűzhetnénk ki azt, hogy szeretnénk a zenélésből megélni, de ez merőben messze áll tőlünk. Félünk ugyanis attól, hogy ebben az esetben megváltozna a zene iránti elkötelezettségünk. Tartok attól, hogy ha a mindennapi betevőmet attól tenném függővé, hogy elmegyek-e egy adott fellépésre vagy sem akkor megrendülne a hitelességem. Talán könnyebb arra válaszolni, miért csináljuk. Azért töltünk a hangszerünkkel hosszas órákat, mert szeretjük magát a zenét, azt az érzést, amelyet a zene ad. Felbecsülhetetlen, és talán elég nehezen is írható le az, amit akkor érzek, mikor a hangszert a kezembe veszem, még ha csak egy nappaliban játszunk magunknak, vagy ha egy próbateremben csak néhány barátunk hallgat. A zene, a hangszerek ereje betölti a teret, olyankor nincs más. Mintha megállna az idő, és csak a valóság és a tudattalan állapot között lebegnénk. Egy meditációhoz hasonlíthat. A zene betölti az űrt körülöttem, és teljesen elazulok. Elfelejtődik minden gondolat, minden baj, a zene átjárja az egész testemet, szinte eggyé válok vele. Pontosan ez az érzés tartja bennünk az elkötelezettséget, a szeretetet és a zene iránti alázatot. Boldog lennék akkor is, ha csak magamnak játszhatnék, ha viszont más embereket is meg tudok örvendeztetni, élvezettel hallgatják a zenénket, és tudunk nekik valami kicsi energiát is adni, akkor már megérte hangszert fogni a kezünkbe, és éveken át gyakorolni.”

E szellemiséggel a birtokukban döntöttek úgy a Pántlika zenekar tagjai, hogy nekilátnak az MTVA és a Hagományok Háza által rendezett *Fölszállott a páva* c. népzenei tehetségkutató műsornak. Hajtotta őket a vágy, hogy minél többet zenélhessenek, népszerűsíthessék az aránylag kevésbé ismert, tamburán megszólaló sárközi népzeneit, találkozzanak és ismerjenek meg számtalan közös értékrendű és érdeklődésű fiatalot, örömet szerezzenek maguknak és másoknak is muzsikájukkal. Valószínűleg a júniusi, keszthelyi területi válogató napján sem sejtették még, hogy ilyen messzire eljutnak majd, s ennyi ember izgul értük a képernyők előtt.

Az induló Pántlika zenekar 2010-ben

Az izgatott készülődésüket Barvich Iván, a Sebő együttes alapító tagja segítette, aki többször is ellátogatott Bátára, hogy a tagok fejében kialakult három és fél perces összeállításokat egy-egy ötletével még színesebbé tegye. Minden hangszerral és hangot adóval külön foglalkozott, segítette, hogy a kész produkció végül minél inkább közönség-, illetve zsűribaráttá váljon. A közös munkára mindannyian szeretettel gondolnak vissza.

A november 17-én lezajlott elődöntő kataraktikus élmény volt minden szempontból, hiszen már maga a televízió épületébe való belépés is az újdonság erejével hatott, és mindenünnen népzene és csizmák csattogása hallatszott, s különböző népviseletbe öltözött fiatalok jöttek-mentek körülöttük. A színpad az élő adásra már ismerősként várt rájuk, hiszen addigra több próba volt már a hátuk mögött, és produkciójuk után boldogan léptek vissza a zsibongóba, tudván, hogy újra a színpadra léphetnek.

Az elődöntő és a középdöntő között igen hosszú idő telt el, s közte sok érzelm és izgalom érte a pántlikásokat. December 22-én, a döntőben ismét büszkén álltak a „Páva” színpadára, bár utána kevésbé vidáman jöttek le róla, mint 5 héttel azelőtt. De a sok biztató szót, amelyet a zsűritől és műsorkészítőktől kaptak, mind eltették a szívébe, a rengeteg biztató üzenetért és a számtalan SMS-szavazatért pedig végtelenül hálásak a nézőknek.

Most tele van a szívük új tapasztalatokkal, útravalókkal, szeretettel, és így készülnek az életük további fejezeteibe belevágni, amelyekben továbbra is nagy szerepet kap a népzene. Máris sűrűsödik a naptárjuk színpadi és táncmuzsikálásokkal. Remélik, hogy e fellépések révén minél több emberhez eljut majd legalább csak egy kis része is annak, amit ők átélnek a népzenevel kapcsolatban. Akinek van füle, hallja meg, akinek van szíve, érezze!

A mai zenekar a *Fölszállott a páva* színpadán: Magdali Anna, Szabó Barnabás, Szabó Ádám, Fehér Dániel, Szabó Péter Bence, Farkas Tamás Barnabás

Tiszta örület

A Bajai Fiatalok Színházának bemutatója (2017. december 2.)

Fotók: Kelemen Áron

Mayer János

■ Elveszíteni józan eszünket és a kontrollt önmagunk fölött, az emberiség régi félelmei közé tartozik. Meglehet, a régi korokhoz képest az orvostudomány sokkal eredményesebb a pszichiátriai betegségek kezelésében, mint akár a 19. században is, a társadalom máig sem tud igazán mit kezdeni az „elmebetegekkel”. Abban sem lehetünk biztosak, hogy egy mai hivatalban vagy bíróságon nem keletkezhetnének hasonló történetek, mint amilyent *Nyikolaj Gogol* lassan kétszáz éves kisregénye bemutat. Az *Egy örült naplója* az ún. pétervári novellák közé tartozik. Főhőse, *Popriscsin*, a munkájába temetkező, önmaga jelentéktelenségével is küzdő nemesi származású kishivatalnok, aki kezdetben legfeljebb furcsa dolgokat észlel maga körül, míg aztán a darab végére teljesen elhatalmasodik rajta az örület. Az elbeszélésben a főhőst társadalmi megalázottsága, kiúttalannak látott helyzete és reménytelen szerelme kergeti az örületbe, amely így egyfajta „lázasadás” a valóság ellen, ahonnan egy maga által teremtett álmvilágba menekül. A novella – és a belőle készült előadások – örök kérdése azonban, hogy vajon nem az érthetetlen, igazságtalan, a kisember számára átláthatatlan világ örült-e meg körülöttünk, s az, amit *Popriscsin* megálmodik, nem lenne-e sokkal tisztább, észszerűbb világ a valóságosnál.

A novella színpadi megvalósítása nem új ötlet, külföldön és itthon is számtalan adaptációja született. A magyar közvélemény elsősorban *Darvas Iván* először 1967-ben bemutatott alakítását kapcsolja

hozzá, de a budapesti Katona József Színház jelenleg is játssza a darabot *Keresztes Tamás* főszereplésével. Bárki vállalkozik is a monodrámává átdolgozott színpadi megjelenítéssel, kemény feladatra adja a fejét, mert az örület különféle stádiumait kell megjelenítenie, lényegében egy személyben fenntartani a közönség figyelmét, és közben a darab groteszk humorát, társadalomkritikus utalásait is érzékeltetnie kell. Igazi, gyakorlott színjátszók számára is komoly kihívás!

A Bajai Fiatalok Színháza (pontosabban jogelődje, a belás színistúdió) és a főszereplő *Balázsevits Tamás* sem először kísérletezik monodráma előadásával. A sok évvel ezelőtti próbálkozás (*Pári Mirella: Káin testamentuma, 2004*) idején – ma már talán elárulhatjuk – még kicsit „nagy volt a kabát”, és a hatásosság inkább hatásvadászatba csapott át. Azóta azonban a szereplő ügyes gimnazistából érett férfi és sokkal tapasztaltabb színjászó lett, és az egykori iskolai szintársulat is jóval előrébb tart: olyan félprofi gárdává fejlődött, amelyek nem kell megjednie alapprofiljától elűtő feladatoktól sem. (Arról nem is beszélve, hogy akkor egy szárnyait bontogató ifjú szerző, míg most a világirodalom egyik klasszikusának alkotását kellett megvalósítaniuk.)

A Bácskai Kultúrpalota díszterme erre az alkalomra kis átrendezéssel, bizonyos részeinek leválasztásával afféle kamarszínházzá alakult át, ahol valóban testközelből lehetett látni a főszereplő minden arcrezdülését is, és azt is el lehetett kerülni, hogy bizonyos helyekről a játszóter

ne legyen áttekinthető, pedig minden hely elkelt. A beérkező nézőt diszkrét, sejtelmes félhomály és *Popriscsin* házának díszlete fogadta, amely aztán az előadás nagy részében gyors elforgatással szobabelsővé alakult át, amelyben a korhű elemek (bútorok, ruházat) és modern világ jelképei (laptop, diktafon, digitális kamera, mai újságcikkek feliratai) keveredtek egymással, mintegy jelezve ezzel a történet koroktól független aktualitását. A modernizáció elemei azonban nemcsak díszként szolgáltak, hanem hozzá is járultak a látványhoz: a főszereplő naplóját számítógépen írja, a bekapcsolt kamera révén a színpadi aktust olykor kivetítőn is látjuk, mégsem terelik el a figyelmet a lényegről. Bevallom, azt gondoltam, hogy a falakon látható feliratok afféle aktuális utalás, „kikacsintás” formájában szerepet is kapnak majd (néhány esetben a szöveg ezt elbírt volna), de azt el lehet fogadni, hogy ez a csoport nem ezt az utat járja.

A nagyon átgondolt díszletek mellett fontos szerep jut még a hangi-zenei elemeknek is, amelyek alátámasztják a szövegi koncepciót. Afféle vörös fonálként vonul végig az előadáson az eredetileg a *Eurythmics* által sikerre vitt *'Sweet Dreams (Are Made of This)'* című dal, amely szövegében is remekül illik a megjelenített tartalomhoz. Ráadásul az előadás folyamán ezt sokféle változatban halljuk: eleinte csak finom, ismerős dallamként, később jazzes-swinges feldolgozásban, *Emily Browning* pszichedelikus-atmoszferikus előadásában, majd végül – az örület elhatalmasodásakor – *Marilyn Manson* eszement hardcore metal (sokk-rock) verziója üvölt a fülünkbe. (A zenei megoldások *Kerényi Ádám* koncepcióját dicsérik.)

Ám mind a zene, mind a kiváló díszlet csak kellemes körítés lenne, ha a főszereplő nem tudná hozzátenni a magáét. *Balázsevits Tamás* azonban az utóbbi évek egyik legérettebb játékát nyújtva nagyon keményen dolgozik a színpadon, és szövegmondás, mozgás és gesztikuláció tekintetében is abszolút felnőtt a feladathoz. Azt ugyan talán lehet mondani, hogy az alsó és felső hangregiszterekben többet játszik, mint a középsőkben, de az elme elborulásának fokozatait így is hitelesen tudja ábrázolni, és – korábbi önmagához képest – az üvöltözést és a cinizmust is takarékosabban adagolja, és így igazán árnyalt szerepformálásra vált képessé. Mind-

ezek mellé még külsejével is hihetetlen átalakulásra volt képes, az ő Popriscsinja a szellemi leépülés mellett testi valójában is tönkremegy, és a bolondok házában látva szinte már a nézőnek is fáj, amit lát, hall, érez.

Néha ugyan az az érzése az embernek, mintha a bajai színtársulatok egymás előadásaira akarnának reflektálni, hiszen tavasszal három *Agatha Christie*-feldolgozást is láthattunk, a monodráma műfaját pedig sok év szünet után az azóta sajnos megszűnt TabulArt Szobaszínház újírtotta fel (ugyancsak sikeresen), ám ha ebből a versengésből olyan színvonalú produkciók keletkeznek, mint legutóbb *A Bak*, most pedig az *Egy őrült naplója*, akkor ez nem is olyan nagy baj. Számomra nem vitás, hogy ezzel az előadással a Bajai Fiatalok Színháza és *Ottmár Attila* rendező szintet lépett, és megmutatta, hogy nemcsak a könnyebb szórakoztatás terén képes maradandót alkotni. Persze nem könnyű koszt ez az előadás, mindenkinek

nem is ajánlanánk. Egy kamaraszínházi közönségnek azonban városunkban is több alkalommal össze kell jönnie, mert ilyen élményt Baján csak igen ritkán kap

az ember. (*Nyikolaj Vasziljevics Gogol: Egy őrült naplója. A Bajai Fiatalok Színházának előadása egy felvonásban. Rendezte: Ottmár Attila*)

Természetünk a küzdés – ananászpuding forever

Fotók: Foltos András

gukban a bátorságot és a szent éjszaka valódi jelentését." Mondhatnánk elsősre ezekre a sorokra, hogy olyan karácsonyi giccsféle, de hát ez az időszak erről szól, és ráadásul e lelkes társaság meglepően természetes és sallangmentes játékaival szinte teljesen elfeledtetni velünk a karácsonyi daraboktól várható cukormázot. Nézzük tovább a beharangozást! A filmet szerencsére nem láttam, tehát nem hasonlítgatok, a darab így friss élmény, amely csak magáért jó, illetve csak a maga terheit cipeli. Persze éppen csak megtapsoltuk a „jó szándékkal” telt szívű színészeinket, máris elkezdtek a körülöttem ülők sorolni, hogy a filmhez képest mi maradt ki és miért stb. Ez tulajdonképpen csak azért volt fontos számomra, mert tudtukon kívül megmagyarázták nekem az egyetlen döcögős dolgot az előadásban. Ha jól emlékszem, olvastam egy interjút *Dely Gézával* (rendező, színész) az előadásról, amelyben említi, hogy nem tértek el lényegileg a film eredeti történetétől, talán egyetlen szereplőt tettek lapátra. Próbálták megtartani a karaktereket és a történet irányát, a jellemeik fejlődését és energiáját.

(*Nem igazán jó, hogy itt rögtön túlesem ezen a kevésbé pozitív részen, de ígérem, ezek után már jön a felszabadult karácsonyi áhítat, de giccs nem lesz!*) Tehát nézzük a fiatalembert, aki a legtöbbet küzdött, dolgozott az előadásban kapott karakterének pontos visszaadásán! Hősünk *Bajzák Valentin*. Említettem,

Tóth-Kiss Hajni

■ A nagyjérdemű publikum elfoglalja helyét a nézőtéren, leszáll a sötét, és már borsódzhat is a hátunk. A kezdés, mondhatni, a hagyományos mederben folyik, elhelyezik térben és időben, megtudjuk, ki kicsoda, és aztán valami történik. Az történik, hogy nem történik semmi. Jól meg is ijesztenek bennünket, a hátam mögött elindul a susmorgás, hogy bizonyára elromlott valami. Na, ha akkor valaki azt mondja nekem, hogy az előadás végére őszinte kíváncsiság fog majd el az ananászpuding irányában, kétségekkel tekintetem volna rá. Tehát a kezdeti nehézségek után, ami – lássuk be – előfordul így tél beköszön-

tével, van más is, ami nehezen indul a nagy hidegben, na de ha behörren... Feldübörög a motor, és tiszta, jól érthető fényváltásokkal kezdik behatárolni a tereket a színpadon, ami tulajdonképpen szépen egységesen végigvezeti az előadást.

A Rábl Színpad a *Csendes éj* című drámajátékával bedübörgött a város adventi vérkeringésébe. A darab *Rodney Gibbons* és *Roger Aylward* alkotása nyomán készült, és a következő sorokat kapta beharangozóan: „1944 karácsony estéjén egy kis vadászlakban az Ardenneken három amerikai és két német katona kénytelen szembenézni a háború következményeivel. Felfedezik ma-

hogy a filmnéző szomszédjaim vezettek rá a megoldásra, mi is volt az, ami nem stimmel Valentin karakterével. Szó szerint most nem idézném, amit mondtak, mert nem egészen ide való, de mondjuk finomítva úgy hangzana, hogy ez a karakter a filmben egy hatalmas személtáda... (De ezt most alaposan cizelláltam.) Tehát ezt a karaktert is szerették volna megtartani egyben, de valami miatt a játészó és a szerep ez esetben a sok munka ellenére sem talált teljesen egymásra. Lehet, hogy a játészónak nincs ilyen cizelláltan személtáda oldala, ami nem is nagy baj. Mindent megtett, bevetette a színészi fegyvertárat, így nagy problémát nem okozott, csak apró hiányérzetet, hogy jó-jó, persze egy szigorú, feszes mocskok, aki a karácsony szellemének és a már említett jóindulatnak köszönhetően megváltozik, kiadja magából a sok keserűséget. Na, de hol vagy, Valentin? Ha nem láttam volna már őt más előadásokban, akkor lehet, hogy fel sem tűnik, de így nem tudsz becsapni. Gratulációm fogadd szeretettel, mert látszik a karakterformálásba fektetett munka, de legközelebb ne féljetez máshogy cizelláltan személtádanak lenni, ha ezt a szerep jelleme megköveteli. Hiszen karácsony ide, karácsony oda, ez mindenkiben benne van valahol.

Ki kell emelnem a csapat tiszta, érthető és természetes, inkább így, TERMÉSZETES játékát. Nehezen vagyok érzelmileg bevonható az előadásokba, mert egyből leakadok a hibákon, de itt sok olyan pillanat volt, amit elhittem. Tulajdonképpen ez lenne a nyitja minden előadásnak, hogy elhiggyem, amit látok, és beleképzelhessem magam a történetbe. Érezhetően volt néhány húzóember, akik nagyban segítettek a többiek játékát, vagy inkább lazítását. Volt aki a humorával, volt aki azzal, hogy tiszta szívű. Tehát haladjunk sorban.

Kiss Virág és *Sasi Levente* párosa elsőre szintén afféle kis karácsonyi klisének tűnhetne, de a hideg miatti nehéz indulás után nagyon szépen belejöttek a játékba. Virágból abszolút előjött a NŐ, de nem az a nő, hanem a női elvektől duzzadó nő. Mit számít, mennyi fegyveres jön, ide csak akkor jöhet be, ha a fegyver kint marad. Ezt egy férfi természetesen jobb, ha teljesíti, mert az ebbe a kategóriába tartozó dolgok megmásíthatatlanok. Az elvek. Úgyesen mozgott a színpadon, artikulált, érthető szövegmondással, a maga finomságával és a fent említett elvek felé irányuló keménységével szépen hozta az egyetlen NŐ-t. Leventének főként bátorsága és a személyisége miatt szeretnék gratulálni. Csak a szemébe kellett nézni az előadás alatt, és máris tudtad, hogy őszinte, jó gyerek. A dadogásával együtt is értettük minden szavát, valamint lássuk be, egy ennyi idősz ifjú úr számára már a szövegek megtanulása is nagy

teljesítmény, nemhogy így jelen lenni fejben végig az előadás alatt. Összefoglalva: a karácsonyi jó szellemek igazán szépen helytálltak a történetben.

Rudolf (rénszarvas) módjára szökelljünk át a háború által megtépázott katonáinkra! Elsőre megkapjuk a könnyebben befogadható, megszerethető amerikai karaktereket. Intelligensen humorosak, ismét fel kell emlegetnem a TERMÉSZETES jelzőt. Elfogadom a létezésüket, és tudok velük tartani, ha dühösek, fáradtak, bizonytalanok, vagy éppen delíriumban fetrengenek meglőtt lábbal. (Igen, itt megint jönne a mosolygós fej.) Na, de komolyra fordítva. Rassi közlegény vagyis *Csanádi László* játékát kiemelném, hiszen az egész csapatra hatott, nemcsak ránk, nézőkre. A maga felszabadult, laza, humoros karakterével, hiteles játékaival úgyesen oldott, ha kellett, és vitt a karácsonyi csoda felé. Ő volt az anti-Valentin. Panasz nem érheti a ház elejét, mert a páros között végig megvolt a feszültség. Egy dolgot azért szeretnék kérni. Az előadás előtti beszédgyakorlatok ne maradjanak el, mert így az előadás első fele szolgál arra, hogy bemelegedjenek az izmok, és ez idő alatt nehezen érthető a szöveg. Fecsó bácsi, polgári nevén *Mihálovics Ferenc* is szépen kezdett a bajai színpadon. Az őrmester úr és Fecsó bácsi karaktere is hibátlanul egymásra talált, ha kellett is kis idő, hogy elfelejtse a színpadot, de utána már én is el tudtam felejteni, hogy csak játszik. Igazán szerethető karaktert hozott egy igazán szerethető időszak előadásába. Jön a kakukkozás, a biodíszlet katona, aki néha felnyög kettőt, vagy lő egyet, aztán vegetál tovább a függöny mögött, miközben folyton zaklatják forró késekkel, meg jóddal, meg ki tudja, még mivel nem. Ő volt *Bíró Bence*, akinek látszólag nem sok dolga volt, sőt ami volt, azt is inkább komikussá tette, mint tragikussá (lövés). De mindenki higgye el, hogy az övé volt a leghálátlanabb szerep. 90 percet végigfeküdni úgy, hogy fejben végig ott kell

lenni, nem egyszerű. Abból a néhány megszólalásból érződött, hogy van hova fejlődni, de kitarás és tisztelet a munka iránt – úgy tűnik – a helyén van.

Térjünk át a feszült részlegre, akik láthatóan le akarják rombolni nekünk ezt a meghitt, szép ünnepet. A német katonák szerepében jön *Bajzák Valentin (Klosterman hadnagy)*, *Grézló István (Marcus Miller őrmester)* és az ünneprontó karácsonyi kobold *Dely Géza (Dietrich százados)*. *Valentin!* Tiéd a vezető karakterszám, úgyhogy itt is gratulálok a szorgalmadhoz és a munkádhoz. *Grézló István* karaktere a lassan kinyíló jellemek közé tartozott, pontosan a közös karácsonyi pisilésnél tört meg a jég. Végig koncentrált, és teljesen befogadható jellemű karaktert hozott létre. Az első perctől érezhettük a bizonytalanságát a háborúban, az emberekben, de még Klosterman hadnagyban is. Ő is szépen erősítette a jellemek sokszínűségét. Dietrich százados figurája hozta a kezdeti feszültséget, szépen kimozdította a történetet az eredeti mederből. A tempója súrolta a „most akkor mi is történt?” határait. Vannak nehézségei annak, ha magunkat kényyszerülünk rendezni, hiszen nem látjuk magunkat egyszerre kívülről és belülről.

Az amatőr színjátszó csapatok csodákat tudnak művelni, akár karácsonyi csodát is, ha elfogadják, hogy csak és kizárólag magukból dolgozhatnak. Más eszközüik nem igazán van, cserébe így lesz őszinte és hihető, TERMÉSZETES az előadás. A Csendes éj esetében átlagon felüli mennyiségben láthattunk ilyen pillanatokat. Volt egy-két jelenet, amikor elbizonytalanodtak a természetesség erejében, de ne tegyétek, mert ez igen sokszínű és értékes csapat. Köszönjük a megfelelő mértékben karácsonyi történetet, de valaki adjon már egy ananászpudingot! (*R. Gibbons – R. Aylward: Csendes éj. A Rábl Színpad és Zenei Közösség előadása, 2017. december 20. Rendezte: Dely Géza*)

A Bajai Honpolgár tartalommutatója 2017. (28. évfolyam)

Jász Anikó összeállítás

■ 1-2. szám (január –február)

EMESZ Margit: Galambos erődöm 1. o.

Bajai kitüntetések, 2016. 1. o.

LEX Orsolya: „A farsangi napokban, leszünk mi is vígabbban... Farsangi népszokások a Bácskában. 3-5. o.

SARLÓS István: Az olasz-magyar barátság jegyében. 6. o.

Előfizetési felhívás. 6. o.

ZALAVÁRI László: „A zenetanár küldetése, hogy zeneszerető embereket neveljen”. Márkóné Szalai Gyöngyvérrel tehetséggondozásról, hitről, a fuvola varázsáról. 7-9. o.

TÓTH Gábor: Dr. Vass Zoltán emlékezete. 10. o. Helyreigazítás. (A 2016/10. szám 9. oldalához.) 10. o.

A Bajai Honpolgár friss számai az alábbi helyeken vásárolhatók meg. 10. o.

GERGELY Ferenc: „Mi az, nektek nem kell a szovjet kapcsolat?” Egy könyv „csontváza”. (1. rész). 11-14. o.

BOGNÁR-SIMOR Katalin: Több hónap fagy és sötétség – avagy hogyan éljük túl és tanuljuk meg élvezni a finn telet. 15-17. o.

FÁTRAI Klára: Mozaikok egy kivételesen gazdag, hosszú életpályából. Dr. Rendes Béláné 90. születésnapjára. 18-19. o.

PÉTER Árpád: Audiencián Zita királynénál (Zizers, Svájc – 1977. július). 20-21. o.

MAJORCSICSNÉ UJJADY Krisztina: A harmadik VÍZ-JEL Baján. 22. o.

BODÓCZKY István: Impressziók a VÍZ-JEL kapcsán. 22. o.

A III. nemzetközi Víz-Jel biennálé alkotásaiból. 23-24. o.

A Duna Fotóklub képeiből. 25-26. o.

SÁNDOR Boglárka: Nem tanulószakkör, hanem egymás inspirálása! Látogatóban a Duna Fotóklubnál. 27-30. o.

KÁRPÁTI Jonatán: Kamillák januárban. 31-32. o.

BALÁZS Bernadett: Tenyereden a végtelen. (könyvismertetés) 33-34. o.

[KASZA Béla versei] 34. o.

JÁSZ Anikó: Bajai anizksz. Beszélgetés Goretich Antal képeslapgyűjtővel. 35-36. o.

SARLÓS István: Hadifoglyok élelmezése Baján az első világháború idején. 37-38. o.

SZETTELE Katinka: Berlini töredékek. 39-40. o.

LEX Orsolya: „...jól be kell vésni a szívekbe ... Leírom hát, hogy történt...”. 41-42. o.

Felhívás! ... Baja Város Hírnevéért cím és díj odaítélése érdekében. 42. o.

JÁSZ Anikó (összeáll.): A Bajai Honpolgár tartalommutatója 27. évfolyam (2016). 42-45. o.

JÁSZ Anikó (összeáll.): Jelentősebb bajai évfordulók 2017-ben. 46-47. o.

NEBOJSZKI László: Védendő védtelenek: a tengelic. 48. o.

3. szám (március)

M. J. [Mayer János]: Az ezerarcú Gemenc Molnár Attila fotóin. 1. o.

SARLÓS István: Gyalogosan a főtéren. 2. o.

GERGELY Ferenc: „Mi az, nektek nem kell a szovjet kapcsolat?” Egy könyv „csontváza”. (2. rész). 3-6. o.

SOGES, Francis (Szöges Ferenc): 1956 – a magyar forradalom éve Afrikában. 6-7. o.

KOSZTOLÁNYI Károly: Hatvan év emigrációban. 8-9. o.

LEX Orsolya: „Tavasz, tavasz, gyenge tavasz, ki füvet, fát megújítasz...”. Kora tavaszi jelek napok, ünnepek, népszokások. 10-12. o.

A Bajai Honpolgár friss számai az alábbi helyeken vásárolhatók meg. 12. o.

SÁNDOR Boglárka: „Az öröm egyik nagyköve a könyv”. Orbán Tibor bajai antikváriussal olvasásról és a szakma titkairól. 13-15. o.

MAYER János: Arany János és Baja. Apró érdekességek a bicentenárium kapcsán. 15-16. o.

DEMÉNY Péter: Mai ballada. Arany János emlékére. (vers) 16. o.

MGA [Marosvásárhelyiné Gergely Anna]: Már csak emlékeimben élnek... 17. o.

GERGELYNÉ BÉKEI Irén: Balatoni történet – emlék az 1960-as évekből. 17-18. o.

KOVÁCS Mária: Búcsú Mohayné Katanics Máriától. 19. o.

Előfizetési felhívás. 19. o.

MAYER János: Leporolt helytörténet. (könyvismertetés) 20-21. o.

MERK Zsuzsa: Személyes történelem. (könyvismertetés) 22. o.

NEBOJSZKI László: Védendő védtelenek: a sárgafejű királyka. 23. o.

MOLNÁR Attila fotóiból. 24. o.

4. szám (április)

TOMASKOVITY Szabolcs: Húsvét, a „szeretet ünnepe”. 1-2. o.

LEX Orsolya: A húsvéti ünnepkör népszokásaink tükrében. 3-5. o.

KÁRPÁTI Jonatán: Vas betűk. 6. o.

EMESZ Margit: Húsvét Jézussal. 6. o.

BOGNÁR-SIMOR Katalin: Húsvét Finnországban, avagy ismét eljött boszorkányok és a bizarr barna desszert ideje. 7-8. o.

SARLÓS István: Baja város és a Petőfi Irodalmi Múzeum alapítása. 9. o.

GERGELY Ferenc: „Mi az, nektek nem kell a szovjet kapcsolat?” Egy könyv „csontváza”. (3. rész). 10-14. o.

Előfizetési felhívás. 13. o.

A Bajai Honpolgár friss számai az alábbi he-

lyeken vásárolhatók meg. 13. o.

SÁNDOR Boglárka: „A kerámia kapcsolat a föld ősi anyagaival...” Fodor Ildával művészeti oktatásról, a kerámia formanyelvéről, a Mészrehagyatékáról. 14-17. o.

ZALAVÁRI László (Zsifi): A bajai cisztercita rendház múltja és jelene. Szerzetesek lakhelyéből turisztikai szálláshely. 18-19. o.

MAYER János: Régi nábobok, úri passziók. (könyvismertetés) 20-21. o.

Kitüntetések márciusban. 21. o.

SARLÓS István: A szerbek Magyarországon 1918-1921. (könyvismertetés) 22-23. o.

PÉTER Árpád: Az indexre került „Horthy-süti” receptje és megjelése. 23. o.

NEBOJSZKI László: Védendő védtelenek: az örvös galamb. 24. o.

5. szám (május)

HAJDÓK Róbert: Negyedszázados Baján a keresztény oktatás. 1-4. o.

PESTUKA Szilvia: Egy kezdő tanár visszaemlékezései 1996-ból. 5. o.

FENYŐSI Diána: Diákszemmel a Szent Lászlóban. 5. o.

SZENTJÓBI-SZABÓ Tibor – ZELLEI László: A Magyar Hidrológiai Társaság száz éve (1917-2017). 6-7. o.

GERGELY Ferenc: „Mi az, nektek nem kell a szovjet kapcsolat?” Egy könyv „csontváza”. (4. rész). 8-11. o.

[Felhívás a személyi jövedelemadó 1%-ának felajánlására.] 11. o.

Előfizetési felhívás. 11. o.

A Bajai Honpolgár friss számai az alábbi helyeken vásárolhatók meg. 11. o.

MAYER János: Református papfiából kommunista mártír. 100 éve született Losonczy Géza. 12-13. o.

Megjelent és kapható a Bajai Honpolgár folyóirat repertórium (1989-2014). 13. o.

SZETTELE Katinka: Népzene és néptánc az ecetgyárban. Fajd Flórával és Ölveczky Tamással a Danubia Népzene és Néptánc Tagozat megalakulásáról. 14-17. o.

ZALAVÁRI László: „Ne ülj rá az Obádovicsomra!” 17-18. o.

MAYER János: Jobb félni, mint ijesztgetni. 19-20. o.

SARLÓS István: A 90 évvel ezelőtti, májusi leventenap. 20-21. o.

SÁNDOR Boglárka: Néhány szó Bustya Olga képeihez. 21. o.

FÁBIÁN Borbála: A gázvilágítás bevezetése a Bányai Szállodába. 130 éves a bajai gázszolgáltatás. 22. o.

NEBOJSZKI László: Védendő védtelenek: a zöldike. 23. o.

NEBOJSZKI László: Védendő védtelenek: a zöldike. 23. o.

NEBOJSZKI László: Védendő védtelenek: a zöldike. 23. o.

A Bajai Honpolgár friss számai az alábbi helyeken vásárolhatók meg. 5. o.
SARLÓS István: Titkos utasítás állami ünnepség szervezéséről. 6-7. o.
GÖRBE Ferenc – OKRONA Kálmán: Megemlékezés egy majdnem elfelejtett iskoláról. 7. o.
SOKCSEVITS Dénes: Képek a bajai bunyevác-ság múltjából. 2. rész. 8-10. o.
MÁNDICS Mihály: A bácskai bunyevácok évforduló az elmúlt évtizedekben és ma. 11. o.
SÁNDOR Boglárka: „Egyetlen bűn van: ha feladjuk!” Hardy-Horváth Máriával a kései pályakezdésről, oktatásról, az opera szépségéről. 12-15. o.
KENYERES Karina – SCHOFHAUSER Daren: Beszámoló egy környezetvédelmi projektmunkáról. 15. o.
TOMASKOVITY Szabolcs: „Rómában kegyes leszek hozzátok”. 1. rész: Ötszáz éves kollégium Róma szívében. 16-17. o.
MAYER János: Sorsok és könnyek. (könyvismertetés) 18. o.
SZÜNDER Dezső: Édes, mint a pörkölt torta. (könyvismertetés) 19-20. o.
Bács-Kiskun megyei kitüntetések. 20. o.
EMESZ Margit versei. 20. o.
BOGNÁR-SIMOR Katalin: Tampere, a finn Manchester. 21-23. o.
EMESZ Margit: Hat alma. 23. o.
NEBOJSZKI László: Védendő védtelenek: a meggyvágó. 24. o.

12. szám (december)

UNYI Anikó: Isten utolsó szava: Krisztus. Gondolatok karácsony tájékán. 2-3. o.
ANTAL Zsolt: Csobánolás, a bukovinai székelyek betlehemes játéka. 4-5. o.
KÁRPÁTI Jonatán: Várakozás. 6-7. o.
A Bajai Honpolgár friss számai az alábbi helyeken vásárolhatók meg. 7. o.
SZÜNDER Dezső: Ünnepre készülődve – narancsos kacsasült karácsonyra. 8. o.
MAYER János: Józan kompromisszum vagy nemzeti önfeladás? Az 1867-es osztrák-magyar kiegyezés alternatívái és megítélésének változásai. 2. rész. 9-12. o.
Előfizetési felhívás. 12. o.
PÉTER Árpád: Búcsú a Baja térségi háziros-vosok doyenjétől. Dr. Pataki Kálmán emlékére. 13. o.
A Bajai Honpolgár Alapítvány támogatói 2017-ben. 13. o.
SOKCSEVITS Dénes: Képek a bajai bunyevác-ság múltjából. 3. rész. 14-17. o.
SÁNDOR Boglárka: „A kocsit közösen kell húzni...”. Szabó Mártonnal és Szabó Attilával a családi vállalkozás lehetőségeiről, az újonnan megnyílt Elizabeth Hotelről. 18-20. o.
SÁNDOR Boglárka: Az igazi bölcsességről – gyerekeknek. (könyvismertetés) 21. o.

VARGA Katalin: Laponia – fenséges csend. (könyvismertetés) 21-22. o.
MAYER János: Az író és a kísértet. (könyvismertetés) 22-23. o.
NEBOJSZKI László: Védendő védtelenek: a fenyőpinty. 24. o.

Szerzői névmutató:

ANDRÁSI Réka 6/6;
ANTAL Zsolt 12/4;
BALÁZS Bernadett 1-2/33;
BÁLINT Márta 6/14;
BARABÁS Kisanna 7-8/11;
BENKŐ Levente 6/15;
BEREKMÉRI Árpád-Róbert 7-8/13;
BERNSCHÜTZ Sándor 7-8/44;
BUSTYA Olga 5/24;
BODÓCZKY István 1-2/22;
BODOLAI Gyöngyi 7-8/18; 7-8/26; 7-8/28; 7-8/33; 7-8/35;
BOGNÁR-SIMOR Katalin 1-2/15; 4/7; 11/21;
BUKSA Éva-Mária 7-8/3;
DEMÉNY Péter 3/16; 7-8/20;
EMESZ Margit 1-2/1; 4/6; 6/21; 9/20; 11/20; 11/23;
FÁBIÁN Borbála 5/22;
FÁTRAI Klára 1-2/18; 10/17;
FENYŐSI Diána 5/5;
FODOR János 7-8/7;
GAZDAG Zsuzsanna 10/2;
GERGELY Ferenc 1-2/11; 3/3; 4/10; 5/8;
GERGELYNÉ BÉKEI Irén 3/17;
GÖRBE Ferenc 11/7;
HÁGEN András 7-8/39; 9/6;
HAJDÓK Róbert 5/1;
HALTER Gábor 9/20;
JÁSZ Anikó 1-2/35; 1-2/42.; 1-2/46; 6/1;
KÁLMÁN Attila 7-8/15;
KÁRPÁTI Jonatán 1-2/31; 4/6; 12/6;
KASZA Béla 1-2/34;
KENYERES Karina 11/15;
KOSZTOLÁNYI Károly 3/8;
KOVÁCS Mária 3/19;
LEX Orsolya 1-2/3; 1-2/41.; 3/10; 4/3; 6/3; 7-8/42; 7-8/47; 9/3; 9/21;
MAJORCSICSNÉ UJJADY Krisztina 1-2/22;
MÁNDICS Mihály 11/11;
MAROSVÁSÁRHELYINÉ GERGELY Anna 3/17;
MASA György 10/12;
MAYER János 3/1; 3/6; 3/15; 3/20; 4/20; 5/12; 5/19; 6/10; 6/20; 7-8/2; 9/20; 9/22; 10/1; 10/4; 10/19; 11/2; 11/18; 12/9; 12/22;
MERK Zsuzsa 3/22;
MIHÁLYI Franciska lásd Vujkov Jánosné
MOLNÁR Attila 3/24;
NEBOJSZKI László 1-2/48; 3/23; 4/24; 5/23; 6/21; 6/23; 7-8/48; 9/24; 10/24; 11/24; 12/24;
NOVÁK Csaba Zoltán 9/9;
OKRONA Kálmán 11/7;
PESTUKA Szilvia 5/5;

PÉTER Árpád 1-2/20; 4/23; 9/18; 12/13;
PETHŐ Attila 10/13; 10/15;
PUSKÁS Attila 7-8/21;
RADVA László 7-8/30;
SÁNDOR Boglárka 1-2/27; 3/13; 4/14; 5/21; 7-8/27; 11/12; 12/18; 12/21;
SARLÓS István 1-2/6; 1-2/37; 3/2; 4/9; 4/22; 5/20; 6/19; 7-8/46; 9/2; 9/16; 10/18; 11/6;
SCHNEIDER Viktor 9/24;
SCHOFHAUSER Daren 11/15;
SOGES, Francis 3/6;
SOKCSEVITS Dénes 10/6; 11/8; 12/14;
SZABÓ Zsolt 6/9;
SZÉKELY Ernese 7-8/31;
SZENTJÓBI-SZABÓ Tibor 5/6; 9/17;
SZETTELE Katinka 1-2/39; 5/14;
SZÖGES Ferenc lásd Soges, Francis
SZÜNDER Dezső 11/19; 12/8;
TAKÁCS Gyula 10/10;
TOMASKOVITY Szabolcs 4/1; 11/16;
TÓTH Gábor 1-2/10;
UNYI Anikó 12/2;
VARGA Katalin 12/21;
VEREBÉLYI Kincso 10/22;
VUJKOV Jánosné 7-8/36;
ZALAVÁRI László 1-2/7; 5/17; 6/22; 9/13;
ZALAVÁRI László (Zsifi) 4/18;
ZELLEI László 5/6;

Cikksorozatok mutatója:

Józan kompromisszum vagy nemzeti önfeladás? (Mayer J.)

1. rész 11/2;
2. rész 12/9;

Képek a bajai bunyevác-ság múltjából (Sokcsevits D.)

1. rész 10/6;
2. rész 11/8;
3. rész 12/14;

„Mi az, nektek nem kell a szovjet kapcsolat?” (Gergely F.)

1. rész 1-2/11;
2. rész 3/3;
3. rész 4/10;
4. rész 5/8;

„Rómában kegyes leszek hozzátok” (Tomaskovity Sz.)

1. rész: Ötszáz éves kollégium Róma szívében. 11/16;

Védendő védtelenek (Nebojszki L.)

Tengelic 1-2/48;
Sárgafejű királyka 3/23;
Örvös galamb 4/24;
Zöldike 5/23;
Partifecske 6/23;
Nádirigó 7-8/48;
Agárkosbor 9/24;
Pókhálós lepke 10/24;
Meggyvágó 11/24;
Fenyőpinty 12/24;

Ha itt a tél...

Szünder Dezső

■ Az elmúlt években ritkán volt szerencsénk havas karácsonyhoz. Bennem mindez mindig ambivalens érzéseket kelt. Van valami bájos, semmihez nem hasonlítható romantikája annak, ha karácsonykor minden fehérbe öltözik, vagy „csak” szépen szállingózik a hó. Ilyenkor mindig lelassulok kissé, és ez bizony nagyon jól szokott esni. A dolognak azonban van egy kevésbé romantikus része is. Mert ugye a szentesti halászlé vagy narancsos kacsasült után az ember szeretné a hozzá közel állókat is meglátogatni, köszönteni, egy jóízűt beszélgetni, ha esetleg az év egyéb részében erre nem mindig jut idő. Az ilyen programokat szokta átírni a nagy hó. Döntsön mindenki saját maga, saját érzelmei szerint, de nekem valahogy ennyi év „fekete” karácsony után már hiányzik egy igazi, egy szép „fehér”.

A decemberi-januári tavaszban az időjárás miatt néha hajlamosak vagyunk megfedkezni olyan szokásainkról, hagyományainkról, melyek a téli, hideg időhöz köthetők. Ezen időszak része gyermekkorom állandó programja, a disznóvágás is. Ez falun, különösen 20-30 évvel ezelőtt teljesen megszokott, állandó dolog volt, mára azonban a megváltozott világunk és életkörülményeink miatt ott is egyre gyakrabban választják az ott élő emberek a könnyebbik, egyszerűbb megoldást, és nem tartanak ilyen célra már állatot. A hús, hústermékek bárhol, könnyedén beszerezhetők, így aztán ha korunk gyermeke meg szeretne ismerkedni hagyományaink, szokásaink ezen részével, akkor egyre inkább egy-egy tanyán, csárdánál megszervezett és lebonyolított „látvány-disznóvágáson” tudja mindezt megtenni.

A decemberi, karácsonyi-szilveszteri időszakhoz szorosan hozzátartozott gyermekkoromban egy kedvenc étel elkészítése és elfogyasztása. Ahogy az európai nemzetek szinte mindegyikének van saját, csak az ünnepkörben fogyasztott étele, úgy nekünk, magyar embereknek is. Mindig jó érzéssel tekintek egy-egy ételre, ha azt valaki magyarként készíti különban, már ha az ottani körülmények lehetővé teszik, kaphatók hozzávalók ott is. Ahogyan egy olasz ember mindenhová viszi a saját spagettireceptjét, ahogy a svédek a füstölt lazacét vagy a németek a lübecki marcipánét, úgy nekünk is van számtalan olyan

ételünk, mely egy bizonyos formában csak a miénk. Mert bár az említett ételt – a *kocsonyát* – a környező országokban, sőt távolabb is készítik, az általunk elkészített formában csak a miénk, kvázi hungarikumként tekinthetünk rá. Mi általában évente egy alkalommal készítjük, akkor viszont kicsit nagyobb adagot, hogy a család minden tagjának jusson elegendő, vagy akár csak azért, hogy az élmény ne merüljön ki egyetlen étkezésben. Emlékeimben a mai napig él, hogy édesanyám minden alkalommal már a karácsonyi ünnepekre elkészítette, majd a szentesti éjféle mise után a család tagjai meg is kóstolták. Hiszen a kocsonya elkészítésének, elfogyasztásának igazi szertartása, üzenete van: összeköti a család tagjait, az ismerősöket, a jó barátokat, hiszen a disznóvágás nem egyszemélyes feladat, a feldolgozott húsok nem egy személy általi fogyasztásra készülnek, és végül a kocsonya sem csak egy embernek készül.

Maga az étel nem más, mint egy egyedi, különleges módon elkészített húsvés, melyet megszilárdulva, rezgő, remegő állapotban, hidegen fogyasztunk jóféle fehér, lehetőség szerint otthon sült házi kenyérral, némiképp savanyítva. Ahogy az elkészítése is különbözik hazánk tájegységei közt, úgy a fogyasztási módja is. Gyermekkoromban mi a legegyszerűbb módon savanyítottunk: egyszerűen csak kevés ecettel locsoltuk meg a tányérunkban tállalt kocsonyánk tetejét. Manapság ennél sokkal kifinomultabb módszerek is léteznek már; ami engem illet, leginkább valamilyen fehérborecetet vagy egyszerűen csak citromlevet használnék ehhez. Mindezeket túl bátran kipróbálhatjuk lilahagymával, tormával fogyasztva is, az sem fog csalódást okozni.

Ami a hozzávalókat illeti, némiképp párhuzamot érzek ennek kapcsán a franciák ételével, a *rillette*-tel, vagy ahogy talán itthon ismerjük, a húspástétommal. Ugyanis mindkettő „kényszerből született”, mindkét étel hozzávalói a kevésbé tehető rétegek számára is könnyedén elérhetőek, valamint a szükséges húsfélék másra nem, vagy csak nagyon korlátozottan használhatók fel. Bár az elkészítés sok időt igényel, nem túl bonyolult folyamat, és az idő nagy részében semmi teendőnk nincs, mint csendesen szemlélni a folyamatot, miközben mennyei illatok közepette készül a kocsonyánk, melyet soha nem főzünk, hanem nagyon lassan, 95 °C-on, igen lassan gyöngyözve abálunk. Hozzávalók 6-8 tányér kocsonyához:

- 2 kg kocsonyahús (köröm, bőrke, malacfarok, csülök bőrös része), kb. 0,5 kg disznóhús. Ennek mennyisége attól függ, hogy a családban mennyire kedvelt a kocsonyahús porcos, bőrös részének fogyasztása. A kocsonyahús mennyiségén nem érdemes csökkenteni, hiszen akkor a kollagén anyag – mely magáért

a kocsonyásodásért felel – nem képes a szaruképletekből kioldódni, és a húsvünkéből soha nem lesz kocsonya. A felhasznált hús pedig lehet comb, csülök húsos része, esetleg lapocka. Aki az igazán különleges, némiképp füstös ízvilágot kedveli, bátran tegyen bele egy darab füstölt húst is. – 2 nagy szál sárgarépa és fehérrépa, 1-1,5 fej fokhagyma, 30 szem feketebors, só, 1-2 db babérlevél

A húsokat megtisztítjuk, de nem daraboljuk. A répákat és a fokhagymát szintén megtisztítjuk. A répákat egészen hagyjuk, a fokhagymát ízlés szerint egészben, vagy 2-3 darabra szeljük, ez utóbbit azok válasszák, akik az intenzívebb fokhagymás ízt kedvelik. Az abáláshoz válaszsunk egy legalább 6 literes lábost, lehetőség szerint magasabbat, mint szélesebbet. Ez azért fontos, mert egy magasabb edényben sokkal könnyebben megvalósítható az abálás folyamata.

A húsokat tegyük az edénybe, és öntsük fel 2,5 liter hideg vízzel. Tegyük a tűzhelyre, és kezdjük el felforralni! Amikor éppen gyöngyözve forr, akkor állítsuk alacsony fokozatra a tűzhelyünket, és a húsvés készítéséhez hasonlóan habozzuk le minél alaposabban a levet. Ez különösen fontos része a folyamatnak, hiszen minél alaposabban végezzük, annál szebb, tisztább, áttetszőbb lesz a kocsonyánk. Miután ezzel végeztünk, sózzuk meg óvatosan a húsvünket. Vegyük figyelembe, hogy a sós, füstölt húsok is tartalmaznak sót, melyek az órák hosszat tartó abálás során kioldódnak. Mindig tartsuk szem előtt: sót utána lehet még tenni bele, kivenni azonban nem tudunk. Tegyük az edénybe a fűszereket, állítsuk be a tűzhelyet, hogy gyöngyözve, igen lassan készüljön a kocsonyánk. Az abálási idő utolsó órájában, valahol a negyedik óra után tegyük bele a zöldségeket is, így melegítsük további egy órára keresztül. A kocsonyát mindig fedő nélkül készítsük, az időközben elpárolgó vizet rendszeresen pótolva. Amikor a zöldségek is megpuhultak, és a húsok könnyedén leválnak a csontokról, végezzünk szilárdulási próbát a levünkkel: vegyünk ki egy kiskanállal, hűtsük le, esetleg tegyük be a hűtőnkbe rövid időre. Ha az állaga kocsonyás, szilárd, akkor készen is vagyunk. Ha nem, akkor kicsit nagyobb tűzön a kívánatos állag eléréséig főzzük tovább.

Az abálási idő végén lehúzzuk az edényünket a tűzről, állni hagyjuk 10-15 percet. Ez után az előkészített tányérokba elosztjuk a húst, a zöldségeket, végül a levet is rászűrjük. Szobahőmérsékleten hagyjuk teljesen kihűlni több órára keresztül, majd hideg helyen tároljuk. Igyekezzünk annyit készíteni, ami 5-7 nap alatt elfogy. Tálaljuk kevés őrölt pirospaprikával megszórva, ecettel, fehér kenyérral, esetleg a fentiek valamelyikével reggelire vagy vacsorára. Jó étvágyat!